

משרד החינוך
האגף לתרבות תורנית

ק לתרבות יהודית

עורך: ד"ר אריה סטריקובסקי

הרב יעקב משה חרל"פ

כט בשבט תרמ"ב – ז בכסלו תשי"ב

גיליון 271 – תשרי התשס"ז

תודות

- להנהלת "בית זבול" – המו"ל של כתבי הרב חרל"פ.
- לר' אברהם זק"ש על הייעוץ בהכנת החוברת.
- למידען מר יעקב פוטרמן על החומר שמסר לנו.
- ליצחק דדון על השימוש בספרו "אתחלתא היא" – יחסם של גדולי ספרד ואשכנז לציונות ולהקמת המדינה.
- לרב אברהם טובולסקי מבני ברק, מחבר סדרת "תיקון המידות" על החומר שמסר לנו.
- לר' ישראל ארליך על הרשות להשתמש בספרו "שבעים פנים".
- למכון לביבליוגרפיה ממוחשבת וינוגרד ורוזנפלד, ירושלים.
- ל"בית הרב" עבור התמונות המופיעות בעמ' 15 ו-48.
- לארכיון הציוני המרכזי עבור התמונות המופיעות בעמ' 40 ו-52.

תודה מיוחדת למר יאיר חרל"פ, שיזם ועודד את ההוצאה לאור של חוברת זו אודות סבו זקנו, וכן על הסיוע בעריכה ובהגהה ועל החומר הרב שהוא העביר לנו המהווה פתיח לספר שהוא כותב כעת על הרב יעקב משה חרל"פ.

מר יאיר חרל"פ פונה בזה לכל אדם שברשותו חומר על הרב י"מ חרל"פ (מיסמכים, מכתבים, תמונות, סיפורים ועוד) ליצור עמו קשר לפי הכתובת: חרל"פ, ת.ד. 400 בית אל ב' מיקוד 90628, טלפון: 9972243-02.

סדר, גרפיקה ועיצוב עטיפה: סטודיו "שחר שושנה"
הוצאה לאור: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך

כתובת למכתבים: האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך, ירושלים 91911
אתר אינטרנט: <http://www.education.gov.il/toranit>

תוכן עניינים*

תולדותיו

- 6 מרן הגאון רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל – הרב זאב חרל"פ
7 מסכת מקורות לתולדות הרב יעקב משה חרל"פ – יאיר חרל"פ
13 על משפחתו וייחוסו של הגאון ר' יעקב משה חרל"פ – גדעון חרלפ, אדריכל

זכרונות

- 15 אבי מורי – הרבנית חוה דינה בארי
16 הרב חרל"פ ואבי – גאולה בת יהודה
17 ענק רוחני – הרב מרדכי ברויאר
17 מורי ורבי – הרב שאר ישוב כהן
19 משניות במקום קדיש – ד"ר יונה בן ששון
20 זכרונות מהרי"ם – מאיר חובב

הערכות והסכדים

- 21 ר' יעקב משה – הרב צבי יהודה הכהן קוק
22 לדמותו הרוחנית של ידיד מנוער – הרב ישראל פורת
24 על הצדיקים והחסידים – הרב יהודה גרשוני
25 סדר העבודה של הרי"מ – הרב שאול ישראלי
26 הרב הרצוג: אני מתפלא... – ר' יצחק גרשטנקורן

עיונים בחישינתו

- 26 הנקודה הפנימית – הרב ישראל הלוי בארי
27 השתוקקות, סוד ואהבה: על עולמם הנסתר של הרב קוק והרב חרל"פ – ד"ר סמדר שרלו
30 הציונות במישנתו של הרב יעקב משה חרל"פ – ד"ר יעקב הדני

סיפורים עליו

- 32 פיקוח נפש – משה ברגמן
33 לחם אבירים – משה ברגמן
34 ה"אחד" עוררו לתשובה – ש' שליו

* אם לא מצויין אחרת, הקטעים הם מכתבי הרב חרל"פ.

מכתבי עידוד

- 34 נהרי דמעות זורמים מעיניי
- 35 היכול הייתי להאמין כי תיפרד ממני?
- 35 לא להתייאש
- 36 אל תבלע את הכל בבת אחת
- 36 חמש דקות
- 37 התחזקות בעוז ובענווה
- 37 אין מנוס בלתי לנוס אל ה' יתברך
- 37 מה נורא ונשגב להיות מלא אהבה לכל האנשים ולכל הבריות
- 37 על הטפה ועל גאולת הדיבור
- 38 געגועי קודש
- 39 כיצד להגיע לשאננות ולשלווה פנימית
- 39 להתגבר על העצבות
- 39 הפעם לא תמצא את אמך

ארץ ישראל

- 40 הארץ בהגותו של הרב חרל"פ – ש' דניאל
- 40 הנקודה העיקרית – ארץ ישראל
- 41 התחדשות תמידית בארץ ישראל
- 42 בני, המִשָּׁךְ בחו"ל אווירא דארץ ישראל
- 42 מסירות נפשם של החלוצים
- 42 מסירות נפשם של רופאים ואחיות בארץ ישראל
- 43 הפולמוס והרקע לפירסום "טובים מאורות" – פרופ' מנחם פרידמן
- 44 טובים מאורות
- 45 על תקופתנו – מכתב לרב יהודה עמיטל
- 46 עוול או תיקון למישנת מאורי עולם – צבי בן דרור והרב יהודה עמיטל

גרים וג'ור

- 48 ישראל וגרים
- 48 נשמות גרים גנוזות בעשיו

על השואה

- 49 אל עם הקודש!
49 נחמו נחמו עמי!
50 לא בלבד את ישראל צררו כי אם אותי
50 העלאת המרורות הנוראות לגופי תורה – על שו"ת מעמק הבכא
51 ואף בתוך ההסתרה אנכי נמצא בקרבכם
51 השתיקה וייסוריה

נצנוצי גאולה

- 52 כשהרברט סמואל הפטיר בחורבה
52 בציפייה להחלטת האו"ם על מדינה עברית
53 על החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר (יז בכסלו, תש"ח)
53 עם הרב חרל"פ בשעת הכרזת האו"ם – הרב צבי יהודה קוק
53 מימוש החלום של סולם יעקב

בשדה ספר

- 54 על ילקוט הצמחים – לעורך מרום שורשם
54 על חשיבות גירסאות התלמוד
54 על אוצר הגאונים
56 על איחוי לימוד גמרא ופוסקים
59 על הוצאה לאור של כתבי ידי גנוזים
59 על פירוש הסולם לזוהר

על אישים

- 60 עליית אליהו (הגר"א)
62 לדמות מרן הגאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק
63 הספד על מרן הגאון רבי חיים עוזר גרודזנסקי
63 על האדמו"ר מגור
63 על הרב שלמה זלמן אויערבך

מרן הגאון רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל

הרב זאב חרל"פ*

נולד ביום שבת קודש, כט שבט תרמ"ב בתוככי ירושלים עיה"ק, לאביו הגאון הצדיק רבי זבולון חרל"פ זצ"ל (שהיה חבר בית הדין של הגה"ק רשכבה"ג מהרי"ל [=הגאון הקדוש רבן כל בני הגולה מורנו הרב יהושע לייב] דיסקין זצ"ל, ולאמו הצדקנית הרבנית מרים ע"ה).

נתחנך בתלמוד תורה וישיבת עץ חיים, והגאון רבי שמואל סלאנט זצ"ל, רבה של ירושלים (במשך שבעים שנה) ומייסד הישיבה הנ"ל, גילה לו חיבה יתירה.

בשנת תרנ"ו התחיל ללמוד אצל אביו הגה"צ [=הגאון הצדיק] בשעות הבוקר, ואצל רבו המובהק הגאון הצדיק רבי יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל (בעל "ציץ הקודש") אחרי הצהריים. כמו כן קיבל אז תורה מפי הגה"צ רבי שלמה זלמן בהר"ן זצ"ל, שהיה מבוני היישוב הירושלמי החדש, והגה"צ רבי יעקב חיים נפתלי זילברברג זצ"ל, מגאוני ווארשא.

משנת תרס"ד ואילך, מאז הופיע אור קדושתו של מרן הגראי"ה [=הגאון הרב אברהם יצחק הכהן] קוק זצ"ל בשערי ארצנו, נמשך מרן הגרי"מ זצ"ל אחרי הרב זצ"ל כברזל אחרי אבן השואבת, ומאז לא זזה ידו מתוך ידו ממש עד יומו האחרון [כידוע, הדבר האחרון שהרב קוק זצ"ל אמר לפני פטירתו היה "ר' יעקב משה"].

בשנת תרס"ז, אחרי פטירת רבו הגה"צ רבי יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל, נתכנסו תלמידיו והחלו לבוא לבית הגרי"מ זצ"ל לעידוד והדרכה בעבודת ה'. ובאותה השנה הוציא לאור את ספרו הראשון "צבי לצדיק" על רבו הגאון הנ"ל. ספר זה נתקבל בהערצה כספר המוסר בישיבת עץ חיים.

בתקופה ההיא נוסד בירושלים "בית ועד לחכמים" שטיפל בבירורי הלכות שונות ובשאלות למעשה שהוגשו אליו על ידי גדולי הדור ההוא בארץ ישראל. הרוח החיה בבית ועד זה היה מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל.

בימים ההם, כשעלה ארצה הגאון הגדול רבי יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל, דבק בו מרן הגרי"מ זצ"ל, וקבעו שיעור קבוע בלימוד כתבי אביו מרן רשכבה"ג [=רבן של כל בני הגולה] זצוק"ל [=זכר צדיק וקדוש לברכה], והוצאתם לאור.

בשנת תרע"א נתקבל לרב ומו"צ (מורה צדק) בשכונה החדשה "שערי חסד", קהילה מלאה חכמים וסופרים, וביתו היה מרכז תורני ורוחני לכל בני הישיבות ותלמידי חכמים שבעיר.

בשנת תרע"ב נתמנה לר"מ בישיבה הבחורים "עץ חיים". באותה השנה הוציא לאור את ספרו העמוק "הד החיים הישראלים" שהתקבל בהתלהבות אצל לומדי התורה והוגי הדעות.

בשנת תרע"ג חיבר והדפיס את "איגרת הקריאה", ובה דברים חוצבים להבות אש אל צעירי הישיבות.

בשנת תרע"ד השתתף במסע ההתעוררות המפורסם שהכה גלים בכל היישוב החדש בארץ ישראל, בראשות מרנן הגרא"י קוק והגרי"ח זוננפלד זצ"ל. ובאותה השנה הוציא את החוברת "האמונה והמצווה".

בשנת תרע"ח נתמנה כר"מ בישיבה הגדולה "עץ חיים", יחד עם הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל. ובשנה ההיא הוציא את החוברת "מכתב גלוי" בה הוא קורא לתחיית התורה יחד עם תחיית הארץ.

באותה שנה הגיע לירושלים ד"ר חיים וייצמאן בראש ועד הצירים, והודות למרצו הרב ועוז רוחו של רבינו הגרי"מ זצ"ל, שלא ידעה חת, הציל את כבוד הישיבות והת"תים.

* המחבר הוא נינו של הרי"מ ומכהן כרבו של מעלה עמוס.

מסכת מקורות לתולדות הרב יעקב משה חרל"פ

יאיר חרל"פ*

נס עליית משפחתנו לארץ

סיפר לי זקן אחד שהיה בעת מעשה כשיצא סבי מעירו ללכת ארצה וכל בני עירו יצאו אתו ללוותו עמד ורקד רקידה של מצווה וכל בני העיר השתאו על הפלגת שמחתו שעברה כל גבול ממה שמזכהו ה' ליסע לאה"ק [=לארץ הקודש] הוא ומשפחתו, ומשמיא קא זכו כי ראו בדרכם לארץ ישראל מעשה ניסים, לא יאומן כי יסופר, שבעברם באיי הים על יד מדינת טורקיא ועגנה האונייה על יד אחד האיים והתחילו הילדים לצעוק ולהתחנן שיקנו להם איזה פרי להשיב את נפשם... וירדה אמו של אבא, וילד כבן תשע עמה הוא אבא זצ"ל ובתה שהייתה כבת ארבע עשרה, לקנות מה בעבורם, ועד שלא הספיקה לקנות ציפצפה האונייה והלכה לה, וישארו שם על האי עם עם אשר לא ידעו את לשונו, ויבכו בכי רב ומר על גורלם ויתאשו מחייהם...

פתאום הופיעה אונייה חדשה מלאה אנשים לעיני האשה וילדיה ויקחו אותם אל האונייה, ופלא הדבר סיפר אאמו"ר זי"ע [=אבי אדוני מורי זכותו יגן עלינו] – וכן הייתה מספרת תמיד דודתי אחות אבא – שכל האנשים שהיו בהאונייה כולם עומדים ודומיה שררה בכל האונייה כולם שותקים ואין דובר דבר, והאונייה הולכה אותם להאי השני מקום שעמדה הספינה שהיה בה אא"ז זצ"ל [=אבי אדוני זקני זכר צדיק לברכה] והורידה אותם לשם, ותיכף חזרה ונעלמו עיקבותיה, כשראו זה את זה התעלפו מרוב שמחה, ויודו לה' חסדו.

הרב יעקב משה חרל"פ, הקדמה לספרו "בית זבול" ח"א

בשנת תרע"ט הופיע לפני הברון רוטשילד, וגם אז הצליח מרן הגרי"מ זצ"ל בעוז דקדושה לבטל את ההצעה לגייס את בני הישיבות לגדוד העברי, וכולם שוכנעו לדעת כי אין מקום לכפות את עול הגיוס על נושאי דגל התורה, וקולו של מרן זצ"ל רעם בחלל האולם "אל תגעו במשיחי".

בשנת תר"פ הוציא לאור את הספר "ציץ הקודש" מכתבי רבו הגריצ"מ [=הגאון ר' יהושע צבי מיכל] שפירא זצ"ל, והוסיף עליו קונטרס אחרון שעשה רושם אדיר בעולם התורה. ובאותה שנה הוציא גם את הספר "טובים מאורות", שהוא ביאור על ספר "אורות" של מרן הגראי"ה קוק זצ"ל.

בשנת תרפ"ג השתתף במסע התעוררות לערי הארץ ומושבותיה, בראשות מרן הגראי"ה קוק זצ"ל, יחד עם הגאון רבי שלמה אהרנסון זצ"ל, רבה של תל-אביב.

בשנת תרפ"ד עם יסוד הישיבה המרכזית על ידי מרן הגראי"ה קוק זצ"ל, נתמנה רבנו כר"מ הישיבה, ואחרי פטירת הרב זצ"ל בג' אלול תרצ"ה, קיבל על עצמו מישרת ראש הישיבה.

בשנת תש"ג הוציא את הספר "אל עם ה'" – ילקוט אמרים בענייני השעה.

בשנת תש"ז הוציא את החוברת "אמרי נועם" אל אחינו בני ישראל היושבים במחנות אירופה לעודדם ולדבר על ליבם.

בשנת תש"ח הוציא את הספר "בית זבול" חלק שני.

נלב"ע [=נפטר לבית עולמו] ביום חמישי לסדר "ויצא יעקב", זכסלו תשי"ב, והובא למנוחות בבית העלמין סנהדריה בירושלים. הניח אחריו בנים ונכדים תלמידי חכמים, רבנים, דיינים וראשי ישיבות.

תנצב"ה

[=תהא נפשו צרורה בצרור החיים]

כבוד קדושת גאון הגאונים קודש הקודשים מרן רבינו משה יהושע יהודה ליב דיסקין הרב מבריסק, ועם שהייתי אז ילד זכיתי שהראה לי חיבתו הקדושה וגם לקבל ממנו איזה פעמים את ברכת קודשו, וציפיתי שאזכה לזה כשאתגדל בשנים. אולם עוד טרם שהגעתי לשנות הבגרות עלה הגאון הקדוש בסערה השמימה בער"ח שבט תרנ"ח ואחרי עבור תשעה ימים בתשיעי לחודש שבט נסתלק מאתנו גם עטרת ראשנו אאמו"ר [=אדוני אבי מורי ורבי] [שהיה מבית דינו של הגה"ק הנ"ל].

ואני אז בראשית אביב נעורי, דימיתי כאילו עולם חשך בעדי והרגשתי עצמי ככלי אובד, אבל חסדי ה' כי לא תמנו, ונתן לי עוז ועוצמה ונתקרבותי ביותר ללמוד בקביעות אצל מו"ר [=מורי ורבי] הגאון הקדוש חמדת ישראל מוהריצ"מ [=מורנו הרב יהושע צבי מיכל] וזכיתי גם להקים רצון צדיק לסדר ולהוציא לאור ספר אחד מספריו הרבים שהניח בכת"ק [=בכתב יד קודשו], וקראתיו בשם "ציץ הקודש" [ח"א נדפס בשנת תר"פ]. וגם עשיתי לו זר זהב סביב בשם קונטרס אחרון שנתקבל תהילה לה' יתברך בתשואות חן אצל רבים ממופלגי תורה.

הרב יעקב משה חרל"פ, הקדמה לבית זבול ח"א

חינוך להסתפקות במועט

אצל ר' הירש (צבי) מיכל שפירא שהיה ידוע כגדול הדור, צדיק ולמדן גדול גם ממנו קיבל ר' יעקב משה את ענוותנותו הגדולה ואת ההסתפקות במועט וויתור על תענוגי והבלי העוה"ז [=העולם הזה]. תלמידי ר' הירש מיכל זצ"ל היו מתרחקים מכל גילוי מותרות והתחדשות והיו מתנהגים בפשטות. הם היו ניכרים גם בלבושם, מכנסי בד לבנים, כותונת לבנה ומגבעת לבנה. מספרים כי פעם קנה ר' יעקב משה שולחן חדש בעל שלוש רגליים, הדבר נודע לר' הירש מיכל והוא מיחה בידו, ר' יעקב משה בתור תלמיד נאמן מיהר לביתו והחליף את השולחן בשולחן פשוט יותר ...

המודיע הצעיר, ט כסלו תשי"ג, שנה לפטירתו

קודשנו כשהיה ילד כבן תשע, וחי חיי דוחק ועוני נורא, לא מש מאוהלה של תורה... והתדבק ברבו הקדוש [ר' נחום משאדיק] וילך בעיקבותיו ויט שכמו לסבול וישקוד על התורה יומם ולילה בקדושה ובטהרה ויזיר עצמו מכל חמודות תבל, ומעולם לא פשט מלבושו ולא עלה על מיטה לישון, ויהי ניעור רוב הלילות, ולמד מתוך הדחק, ובכל זאת צהלתו בפניו... ומסר נפשו ללמד את אחיי הגדולים ז"ל וגם אותי הצעיר אבדל לחיים, ופתח לפנינו שערי אורה וילמדנו אורחות יושר לישא וליתן בהלכה עפ"י יסודות נאמנים מדברי רבותינו הראשונים ז"ל וגם הדריכנו ביראת ה' ללכת בדרכי ישרים לעבוד את ה' באהבה וביראה ובייחוד במידת הענווה הגדולה מכולן. וחפץ ה' בידו הצליח שכל אחיי היו ת"ח וצדיקים אלא שלדאבון לב לא האריכו ימים ועל הטוב יזכר שמם.

שם

התלהבותו בתפילה

מספרים שבעוד ר' זבולון חרל"פ היה ילד הצטופף בצילו של ר' נחום, כשראה את התלהבותו הרבה בתפילה עמד והתבונן בו, הפשיל ר' נחום את טליתו ושאלו: בני במה רצונך? השיב: רצוני שיהא לי בן שיתפלל בהתלהבות כמו רבנו, ור' נחום בירכו על כך. והיה ר' יעקב משה מספר שהתלהבותו הרבה בתפילה הייתה בזכות ברכת אותו צדיק.

המודיע הצעיר, ט בכסלו תשי"ג, שנה לפטירתו

מורי הראשונים

...ולקחני אבי זצ"ל תחת כנפיו וילמד אותי יום יום, ולימודו היה ביראה ופחד, עיניו בהספר וכשהיה צריך לבאר העניין ולהגיד את חידושו היה מדבר מתוך עיניים סגורות, בו היה מורגש ממש קיום דברי חז"ל שיהיה כאילו בעל שמועה עומד לנגדו, ואחרי הצהרים שהוא היה צריך ללכת למושב ב"ד [=בית דין], נתקבלתי ללמוד אצל אדמו"ר הגאון קדוש ה' רבי יהושע צבי מיכל זצוק"ל, ואמנם מטל ילדותי נכספה וגם כלתה נפשי לכנוס לפני ולפנים לקבל תורה וקדושה גם מאת

שיעור ב"שב שמעתתא"

באותה תקופה (תרנ"ו) הזדמן לירושלים ר' נפתלי זילברברג מוורשא שהיה ידוע כאחד מגדולי הרבנים בוורשא, ר' נפתלי פגש את הרי"מ בבית המדרש והתעצם עמו בפלפול וכשראה שלפניו עומד "קנקן חדש מלא ישן", קבע עמו שיעור קבוע, שנמשך למעלה משנתיים ימים, ללמוד במשך שעותיים בכל יום, בספר שב שמעתתא בהוספת חידושים עמוקים. הדבר היה לפלא בכל העיר.

שם

רבי יונה ראם פירסם שם רבנו

בהיותו בן 16 בא הרי"מ בקשרי נישואים עם בת אחיו של ר' דוד מקרלין, מאז היה מתכתב עמו בדברי תורה, שולח אליו שאלות ומקבל תשובות, במשך כל הזמן הזה כמעט לא ידע עליו איש כי היה נחבא מאוד אל הכלים. אחר הנישואים למד בישיבת "תורת חיים", שם למד בחברותא עם הגאון ר' יונה ראם זצ"ל. וכשנבנתה שכונת כרם ור' יונה נבחר כרבה, היה הרי"מ מתכתב עמו בדברי תורה, ר' יונה התמרמר מאוד על ענוותנותו הרבה של הרי"מ, ופירסם ברבים את אחד ממכתביו. המכתב שהיה מלא חריפות ובקיאות עורר התפעלות רבה בכל העיר וכל גדולי הלמדנים נשאו ונתנו בו. מאז החל שמו הולך ומתפרסם יותר ויותר.

שם

הנער הצטיין כבר אז כמומחה בענייני הלכה. מספרים, כי הגאון הנודע רבי שלמה זלמן בהר"ן זצ"ל, היה מבקש מידידו רבי צבי מיכל – עת באה לפניו שאלת הלכה מסובכת – לשלוח אליו את הבחור יעקב משה כדי לברר ביחד אתו את התשובה.

הרב ש' רבינסון, הרב יעקב משה חרל"פ, לצורתו הרוחנית דפוס העברי, ירושלים, תרצ"ו, עמ' 11

* חיברו הרב אריה לייב הכהן (תק"ה-תקע"ג) הידוע כבעל "קצות החושן".

שמעתי כיצד הרב קוק אומר "אקדמות"

הימים לפני חג השבועות תרס"ד. ירדתי ליפו במצוות הרופאים עלי, כדי לטבול בים.

בשבועות שחל ביום שישי התפללתי בבית הכנסת "שערי תורה". בן כ"א הייתי אז.

והנה שמעתי כיצד הרב [אברהם יצחק הכהן קוק] אומר "אקדמות" לפני הקהל ברטט ובבכייה – נזדעזעתי עד יסוד נפשי. מאותה שעה ואילך דבקתי בהרב באהבה עזה והייתי לתלמידו וחסידו לעולם. אך לא העזתי לגשת לרב ולבוא עמו בדברים.

ובשבת, באסרו חג של שבועות, כיבדני גבאי בית הכנסת ב"הוצאה והכנסה" תמה הרב על כך, כי בבית כנסת גדול זה לא היה מן השכיח לכבד במצוות כאלה את הצעירים. אחר התפילה ניגש אלי הרב צבי פסח פרנק (רבה של ירושלים, ששימש באותם הימים כריש מתיבתא בישיבת "שערי תורה" ביפו) וקירבני להרב, כדי להציגני לפניו. הרב אמר לי לסור לביתו אחה"צ, נרגש הייתי מן ההזמנה. כשנכנסתי אליו שוחח אתי שעה ארוכה בענייני הלכה ואגדה, פלפול ודרשנות. הרב היה אז בן ל"ט שנה. עם ששקע הרב קוק בשיחה של תורה, לא הסיח דעתו ממחלתי ושאלני לפרטי פרטיה.

הרב יעקב משה חרל"פ, כפי שמובא על ידי אפרים צורף, חיי הרב קוק, הוצאת הספרים הארץ-ישראלית בסיוע מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי, ירושלים, תש"ז, עמ' 119

רציתי שבני יהיה נסתר

ההכתרה של הגרי"מ לרבנות "שערי חסד" [שבירושלים], נערכה ברוב עם וברוב חדווה, ובאותם הימים הייתה אמו הרבנית ע"ה על ערש דווי, בחודשי חייה האחרונים. והנה באו וסיפרו לה על החגיגה היפה, ועל השמחה שהייתה ממש שמחת תורה, ובטוחים היו כי בסיפור זה יעודדו את רוח האם המאושרה, אשר זכתה לראות את בנה עולה על כסא הרבנות. אולם לא כן הייתה תגובת האם על המאורע. היא נאנחה ואמרה: "אבל אני הלא קיוויתי שיע'נקלה שלי יהיה צדיק נסתר"...

ניטלטלה בין הגלים הזועפים ועמדה להישבר. הרבנים ישבו ואמרו פרקי תהילים ודעתם הייתה שחוחה כדעת כל הנוסעים בספינה, והנה קם רבה של יפו ויצא בריקוד נלהב כשהספינה מתנדנדת ככדור מצד אל צד משראה הרב יעקב משה את רבו רוקד, קם אף הוא ממקומו אחז באבנטו של הרב ויצא בריקוד: "שלוחי מצווה אינם ניזוקים".

שר הרב ברגש רב ונתן עיניו בים הזועף שר ופרש את ידיו כנגד הגלים העזים, כאילו רצה להודפם אל מעמקים. מששכך הים מזעפו וכל הנוסעים סבבו את הרב ועיניהם הפיקו הערצה למאמין המופלא, פנה הוא אליהם ואמר בהצביעו לעבר ר' יעקב משה, עמדה לנו זכותו שלא יצא מעולם מארץ הקודש לאוויר ארץ העמים.

שבתאי דון יחיא, אנשי תורה ומלכות, הוצאת מורשת, תשכ"ז, עמ' 82

דביקותו בתורה

בימי צעירותו בערך מזמן היותו כבן ט"ו או ט"ז שנה תיכף אחרי חתונתו, דרכו בקודש הייתה לקום כל לילה סמוך לחצות לילה, והיה לו איש מיוחד ששכרו על מנת להקיצו משנתו לפני חצות ומיד היה קם ומתגבר כארי וערך תיקון חצות בבכיות נוראות מחרידות כל לב שומען (מפי הגה"צ ר' ישעיהו חעשין זצ"ל).

ואחרי זה ישב לו ללמוד עם ידיד נעוריו הגאון הצדיק המקובל וכו' ר' עקיבה פרוש זצ"ל, במקום בודד רחוק ממקום מגוריו, וזמן השיעור היה מאחרי חצות עד תפילת ערבית, בהיותם מפסיקים רק לתפילת שחרית ומנחה בבית הכנסת סמוך למקום לימודם, ורק אחרי תפילת ערבית חזרו לביתם, ושוב פעם אחרי חצות חזרו ללימודם, כך היה נוהג שנים רבות (מפי הרב הגאון הצדיק ר' חיים טודרוס הרש"ל ששמע כן מר' עקיבה פרוש) ואחר כך שינה את טעמו ואת מנהגו להיות תמיד נעור עד אחרי חצות ומעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה, ובגלל זה היה אומר תמיד ברכת המפיל בלא שם ומלכות, מאחר שלא היה ישן

ברם, יש להוסיף ולומר שאומנם זכתה האם הצנועה שתקוותה-תפילתה נתקיימה – בנה היקר, הגרי"מ, עם כל פירסומו כאחד הגדולים בתוככי ירושלים, נשאר נסתר. אישיותו זהרה כל ימיו באור מוצנע, ורק קצות דרכיו נתגלו לקרובים ולמתקרבים, אפס קצהו ראו וכולו נשאר בפנימיותו, חתום באוצרותיו, במקדשו הפנימי, ב"עלמא דאתכסיא" (ובאחת מרשימותיו כתוב לאמור: "הגדולים שהצליחו להגיע לעילוי היותר שלם, זהו מפני שהיו אחוזים במרומי המרומים ובגובהי הגבהים, ובכל מקום שהלכו לקחו איתם את התשוקה לנעלם").

הרב משה צבי נריה, בשדה הראי"ה, כפר הרא"ה, תשנ"א, עמ' 304

הריקוד שבספינה

הרב יעקב משה, היה זהיר לא לפסוע, אף פסיעה אחת מחוץ לתחומי ארץ ישראל. פעם אחת באו שלושה מחברי המשלחת (הם משלחת רבנים שהייתה יוצאת לביקור במושבות הגליל התחתון והעליון). והמטרה העיקרית הייתה קירוב לבבות בין היישוב הישן ליישוב החקלאי החדש. במשלחת השתתפו הרב קוק רבה של יפו, הרב משה קלירס מטבריה, הרב רפאל זילברמן מצפת, הרב יוסף חיים זוננפלד מירושלים, והצעיר שבחבורה היה הרב יעקב משה חרל"פ, ברכיבה בדרכי הגליל היה הרב על הסוס, הרב יוסף חיים זוננפלד רכב על החמור והרב יעקב משה חרל"פ רכב על הפרד. כל הדרך היו משוחחים בדברי תורה משהתקרבו לעיבורה של עכו החזיר ר' יעקב משה את הפרד ואמר "כיוון שמכאן ואילך לא החזיקו בה עולי בבל הנני נמנע להמשיך בנסיעתי, איני יוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ", הרב נתרגש מהחלטתו של תלמידו, שעמד בניסיון, ירד מסוסו התקרר אל ר' יעקב משה ונשקו על מצחו ואמר אשריך שאינך פורש אף לשעה קלה מאדמת הקודש. כיוון שר' יעקב משה סירב להיכנס לעכו שמחופיה הפליגו ספינות ליפו, נסעו חברי המשלחת לחיפה ובנמלה ירדו בספינה קטנה המוליכה לנמל יפו. בדרך סער הים והספינה

כלל לפני חצות, כן שמעתי מפה קודשו. גם היה לומד כל היום כמעט מעוטף בטלית ותפילין, והיו לו גם תפילין קטנים אשר הרבה פעמים היה מסתירם תחת כובעו.

הרב שריה דבליצקי, בינו שנות דור ודור, בני ברק, תשס"ו, עמ' נח

עצמאותו של הרי"מ

...כן – ואף על פי כן... עם כל היותו תלמיד להראי"ה, ועם כל ההערצה הנפלאה של תלמיד לרב שהעריך את הראי"ה – היה הרי"מ עצמאי. ולא רק עצמאות של תלמיד המחדש משלו על יסוד דברי רבו ולאור דברי רבו. גם עצמאות גמורה הייתה בו.

תלמיד גמור להראי"ה, בכל חדרי תורה, לא יכול הרי"מ להיות. סוף כל סוף, היו לו כאמור "רביים" קודמים, שלא יכול בוודאי גם לא רצה למחוק את השפעתם. והראי"ה מצידו, בוודאי ובוודאי שלא רצה בכך. הוא בענוותנותו, לא היה איכפת לו גם אם יתעלמו לגמרי מהיותו רבו של הרי"מ... הראי"ה לא ביקש תלמידים לעצמו, אלא תלמידים לתורה. על כל מרחביה ומעמקיה. הוא לא בא אלא להוסיף גילויים ולהרחיב גילויים – "נפלאות מתורתך" – נוסף על מה שגילו כבר אחרים. קודמים לו. הוא בוודאי לא פגע בהשפעתם של הרי"ל דיסקין ושל ר' הירש מיכל על הרי"מ (פרט לעניין אחד, עניין שמירת הבריאות, שהשתדל הראי"ה להשפיע על הרי"מ להימנע מסיגופים ולשמור על "בריאות גופו הטהור"...). וכך נשארה בעינה עצמאותו של הרי"מ. מה שנתברך מכיפּו: כל זה נשאר בעינו, אם בעצמאות גמורה, ואם בהשתלבות בתוך מה שקיבל מהראי"ה.

הרב צבי קפלן, ממעייני קדם, מוסד הרב קוק, תשל"ט, עמ' 263-264

נשמה כלל ישראלית

ממה שרשם רבינו בפנקסו בשנת תרס"ח בהיותו צעיר לימים כבן כ"ו שנים:

שני מיני אנשים כלליים ישנם בעולם, יש אחד שהוא חי בפרטיותו, אלא שאנשים רבים יונקים מפרטיותו, ועל כן הוא כללי, מפני שרבים יונקים ממנו, ויש אמנם איש כללי שהוא יונק מהכלליות. הראשונים – אעפ"י שרבים צריכים להם, בכל זאת מצד עצמותם אינם אלא פרטיים, והם יכולים להתקיים גם בלא הרבים אלא שהרבים אינם מתקיימים מבלעדי עמהם. אבל האחרונים הם כלליים מכל הצדדים, הם צריכים לְהִפְלֵל והכלל להם. כל יניקתם מהכלל והם מעלים כל המגמות של הכלל ומזככים ומטהרים אותם, ושוב מוסרים ומשפיעים אל הכלל ומבררים לפנייהם מגמותיהם הפנימיות.

האחרונים הללו אינם נקבעים בשיטה בפני עצמה כמו הראשונים אשר גם אם השיטה שלהם מתקבלת ברבים, בכל זאת איננה זולתי שיטה יחידית, ואינה כוללת בתוכה כל המפלגות, וכל השיטות, ולא כן אלו האחרונים כיוון שיניקתם מהכלל, כל מגמות הכלל מצטיירות בפנימיות שלהם, והם כדוגמת המראה של הכלל, שלזאת הכול נמשכים אחריהם. כל השיטות וכל המפלגות מוצאים בהם מה שמחפשים, וכל אחד לעומתם ברוך יאמרו. הם אינם מצטמצמים בכל מה שכבר ישנו בעולם לבד, אלא אפילו מה שלא בא לעולם, הכול נספג אצלם. יודעים איך לרצות להנהיג, ולהשפיע, אינם נסלדים מכל רוח חדשה, מצויה ואינה מצויה, הכול מתיישב אצלם, ותיכף יודעים איך להלוך עמו, ולהושיט לעם דברי ניחומים, ללקט הניצוצות מכל, להפריד הקליפה מן הפרי ועולים ומתעלים.

האחרונים הללו אי אפשר להם בשום פעם להיפרד מהכלל, מרגישים המה שבכל פעם שמסלקים עצמם ופורשים עצמם מהכלל, פורשים עצמם מהחיים, ולהם דרוש תמיד להתפלל בציבור.

האחרונים הללו אינם סובלים שום קושיא על הכלל, הכל מתורץ אצלם, הם הם המלמדים זכות על הכל, הם הם המדברים תמיד בהצד החיובי של הכלל, צד הזכות, הם כורעים ברך תמיד לפני הכלל, באשר יודעים כי יניקתם וחייהם מן הכלל.

זצוק"ל, מוארים ומאירים בשלהבת קודש לאהבת השי"ת, אהבת התורה והמצוות, אהבת ישראל, ואהבת ארץ חמדה וכל חמדת קודש".

הרב י"מ חרל"פ, מתוך "קריאה גדולה לחיזוק הישיבה", ע"פ הרב משה צבי נריה, שם, עמ' 322

שירת הי"ם

בליל שביעי של פסח היו אנשי ירושלים, ששהו במחיצתו של ר' יעקב-משה, חונים על הים, רואים בעיניהם נס קריעת יום סוף ואף באים לתוכו עד חוטמם, כאבות אבותיהם. "דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך" ... ניצוץ מהדיבור ההוא, מקור האמונה והביטחון, היה יוצא מנשמתו ומאיר עיני הכול עד כדי המחשה, בראיית ישועת-השם בפועל-ממש.

המוניות-המוניות היו יורדים עם הרחוב המשופע, השוכן על גבולות שערי-חסד ורחביה, בכיוון המוליך אל ביתו. "כל הנחלים הולכים אל הים", - מכל השכונות של ירושלים נמשך הזרם כגעגע זה של מים שאינו פוסק. רבנים וראשי ישיבות, יקירי קרתא ופרחי לומדים, אנשי רוח ואנשי עבודה, המון רב ועצום, מירושלים וגם מחוצה לה, היו באים לראות ברוב כיסופיהם נשמה גדולה בחישוף רזיה. לראות ולהתחמם לאורה.

ר' יעקב-משה עטוף לבנים. הגלימה, הכותונת, הגרביים והמצנפת, - משי לבן מבהיק. ספירת החסד שרוייה סביבותיו. סח אל המסובים בסבר פנים, מלבב במבטיו, שופע אהבה אין קץ לכל אחד ואחד. משסיים סעודת החג ולאחר ברכת המזון מגיד דברי תורה בהלכות הפסח, חורז מהלכה לאגדה ומאגדה לקבלה ונותן בדבריו מאור הימים האלה, מבריק בחריפות הסברה ומלהיב בהגיונותיו על קדושת ישראל. המבינים והמרגישים היו מלווים את משפטיו בנענועי ראש נמרצים, בעצימת עיניים מרוב עיון ורוגש; אף פשוטי עם חשו את האווירה, הקשיבו קשב רב לקולו

יודע אני בנפשי כי אני אחד מן האחרונים הללו. חיסרון גדול הוא לי לדאוג בעד תיקון פרטיותי, ואמיתות תיקוני: שבהתבודדי בביתי אתחבר עם הכלל ולינוק מהם שמנם ודבשם, ולכוון אח"כ להשפיע על הכלל את זה השמן הטהור והסולת הנקייה.

כשצריך אני לעסוק בתיקון הפרטי שלי אני מתפלל ביחידות אבל עיקר מגמתני להתפלל עם הציבור, לי אין כל כך צורך לדקדק בהציבור מי הם? אם רק ציבור כבר די לי.

הרב י"מ חרל"פ, אמרות טהורות, הוצאת מכון איי הים, ירושלים, תשס"ב, עמ' טז-יז

ראש הישיבה

"עוד בשנת תרס"ד, בה דרכו רגליו של כ"ק=קבוד קדושת] רבנו זצוק"ל על אדמת הקודש, קא זכו לי משמיא להיות יוצק מים על ידו, וחיבה יתירה נודעת לו אלי להעטני במעיל קודשו, לצרף אותי איתו במהלכיו לעורר עוז הקדש ולרומם ימין ה' רוממה.

וביחוד מאז נתעטר בעטרת הקודש והוקם על לרב רבנן בארעא דישראל, ויט אהלו לשבת בקרבת מקום הקודש והמקדש בתוככי ירושלים תובב"א, אז יסד את אבן הפינה אבן הקודש של הישיבה הקדושה, ואותי ציווה לשרת בה בתור ראש הישיבה, יודע אני כמה ערגה נפשו ולבבו כמה בכמיהת מעמקים, לשכלל את הבית הגדול והקדוש הזה, להכתירו בכתר עולמים כהוד יפעת קודשו ומהלך רוחו העליון, ולקוממו למכון תורה מרכזי עליון, אשר כל בחור וטוב מתופשי התורה המצוינים, הצמאים לדבר ה' מעיר ה', ינהרו אל הבית הגדול הזה אשר במרום הררי הקודש, לקבל לקח תורת אמת תורת ארץ ישראל, ולקלוט מאווירא זכיא וקדישא, זהב הארץ ההיא טוב, עפ"י דרכו בקודש דרך הסלולה העולה בית אל.

ורצונו של אותו צדיק נתקיים, עדרים עדרים נאספו אל הישיבה הקדושה, ורבים גדלו והצליחו ועשו פרי והיו למאורות, עדויים בזיו אור רוח הקודש של רבנו

המתרונן, לנפש המהלכת באמירה, לניגון המתנגן מדבריו.

...התנשא ממקומו, זקוף ורם, ושאג שאגה אדירה, הכרזת מלכות הבורא: "ה' ימלוך לעולם ועד". אחר כך פתח בשירה עריבה; רקד ושילב זרועותיו בזרועותיהם של אחרים. רקד והרקיד יהודים, שר ורינן לבורא עולם ולכנסת ישראל. המחיצות נופלות. רבני ירושלים בשטריימלים וגלימות כאנשי ההתיישבות הדתית בתלבושות חלוציות, סופרים ואנשי רוח כפועלים ובעלי מלאכה, בני כל השכבות והעדויות כולם מתלכדים כחומה משני עבריו ולבם האחד הולם בקצב שירתו וריקודיו.

גם בשעת מחלתו, כשכל תנועה גרמה לו ייסורים היה מתגבר באותו לילה על מכאוביו ושר ומרקד כבשנות גבורתו. שמחת-מצווה מילאתו כוחות עצומים. בליל שביעי של פסח היה מתגלה לעיני רבים עובד השם המופלא, שבאמונתו התמימה ובאהבתו לישראל ולארצו היה מרגיש ורואה את "היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים".

בכתביו רשם לשון נוטריקון: "לתת בי"ם דרך ובמי"ם עזי"ם נתיבה". ראשי תיבות של שמותיו. אפשר מצא שורשיו, על פי סוד, בשירת הי"ם.

שבתאי דון יחיא, אנשי תורה ומלכות, הוצאת מורשת, תשכ"ז, עמ' 11-15

הסתלקותו של הגרי"מ

יום לפני פטירתו חל שיפור כלשהו במצב בריאותו והוא דרש מבני משפחתו להחזירו אל ביתו. משחש שקיצו מתקרב ובא, רצה להסתלק באותו חדר שבו עסק בתורה ועבודה עשרות שנים. "אני מוכרח לשוב הביתה, מוכרח", – אמר לרופאים והם לא יכלו לעמוד בפני בקשותיו והרשו לו לשוב אל ביתו, כאן כינס את בני משפחתו וציווה להם שני דברים: הוצאת כתביו בהלכה ומחשבה, וקיומו והרחבתו של מדרש גבוה לתלמוד "בית זבול". באותה שיחה אמר ועיניו זרחו

מרב שמחה: פעלתי אצלי, שכל אלה שפגעו בי הנני אוהבם אהבת נפש.

הוא עיין בספרים עד חצות. למחרת בבוקר, ז כסלו תשי"ב, משנתקרב אל מיטתו מצאוהו כשנשמתו כבר עלתה למרום והוא בן שבעים במותו.

יום קודם לפטירתו ביקר אצלו אחד מגדולי ירושלים. ר' יעקב משה התרומם ממשכבו ואמר אליו: כשם שביאתי לעולם בלי חטא כך יציאתי מהעולם בלי חטא.

זכר צדיק לברכה.

שבתאי דון יחיא, אנשי תורה ומלכות, תשכ"ז, עמ' 65

על משפחתו וייחוסו של הגאון ר' יעקב משה חרל"פ

גדעון חרל"פ, אדריכל*

"כוונת התורה היא שיכלול האדם במעשה ובמחשבה. בחדירה של האור וניצוצות הקדושה לתוך בני ישראל ולתוך העומק של נפש האומה תביא לגאולה... למשפחתנו עם שורשיה הקשורים עד זוד המלך ישנה אחריות מיוחדת. אם נעבוד על מנת לקדם את העניין המשיחי חיינו יירשמו בספר היעוד"
הרב יעקב משה חרל"פ

שנים אני תוהה בדבר עליית המשפחה לארץ ישראל בשנת 1840 (הת"ר), כאשר אביו זקנו וסבו עזבו את העיירה וילקוויסק בליטא (פולין של אז) ועלו לארץ ישראל. מה היה ייחודה של העיר הזאת ששכנה על גדות הנהר ניימן על אם הדרך מווילנה לוורשה?! מה הניע אותם, את בני המשפחה הכבודה לחזרה לארץ ישראל השוממה והחריבה של אותם הימים!?

אפשר למצוא תשובה חלקית אם נציג את תולדות המשפחה מאז ימים קדמונים. בני משפחת חרל"פ הינם צאצאים של משפחת בני יחיא (או חייא) ועל כך נקרא שם המשפחה בראשי תיבות "חייא ראש

*המחבר הוא נינו של הרי"מ

שני מאורעות הם שהשפיעו על בני המשפחה למימוש עצמי של חזון הגאולה ועלייה לארץ ישראל. העניין הראשון הוא ההשפעה של הגאון מווילנא שכתב וקרא לעלייה לארץ ישראל באופן מידי ובדרך הטבע, כך עלו תלמידיו משקלוב, מקובנה ומכל סביבת העיר וילקוויסק. המאורע השני הוא הגעתו של נפוליון לעיר וילקוויסק בדרכו למלחמה בצאר הרוסי. נפוליון שיכן את חייליו בבתי הכנסת ובבתי היהודים בעיירה והבטיח להם שהוא בדרך לכיבוש ארץ ישראל ולהחזרת עטרה ליושנה. אין ספק שהבטחה זו השפיעה רבות על הרצון לעלייה לארץ. כמו כן השפיעה גם עליית החסידים לארץ ישראל וגרמה לרצון עז למימוש גאולת עם ישראל – כאן ועכשיו.

בני חרל"פ בפולין היו ידועים. ידוע במיוחד היה הרב אליעזר צבי שהיה רב בעיר מזריץ' וחיבר ספרים באיחוד הנגלה והנסתר אף שהיה מתנגד ידוע. בין ספריו: "הוד תהילה", "עטרת צבי", "מגדנות אליעזר", "דברי חפץ" ועוד. בהקדמה לספריו הוא מביא את שושלת הייחוס של בני חייא, חרל"פ, עד דוד המלך. ר' אליעזר צבי היה חברותא של החפץ חיים ומדבריו מובאים ב"ביאור הלכה" להלכות תפילין ובמקומות נוספים.

כך שזקנינו ר' יעקב משה, מלבד היותו נצר ודאי למלכי בית דוד, היה גם ממשיכם של גדולי המשפחה ורבניה בכל אגן הים התיכון ומרכז התורה בפולין. מכוחם, מתורתם ומאמונתם הגנוזים בנשמתו המיוחדת סלל את דרכו המיוחדת בתורה, בהלכה ובמחשבה מתקדמת של תורת ארץ ישראל החדשה, בקריאה לחידוש מלכות, נבואה, שכינה ומקדש בארץ ישראל.

שאר בני המשפחה שעלו לארץ ישראל ייסדו את המושבות רחובות, גדרה וראשון לציון. אחיו הגדול של הרב יעקב משה, יצחק אליעזר, היה מבוני בית כנסת החורבה וראש כולל סובאלק-הורודנא בירושלים. יש לציין כי חלק אחר מבני המשפחה היגרו לאמריקה

ליהודי פולין" (החל מראשית המאה ה-19). בני חייא היו בני רב האי גאון ראש הגלות, מזרע מלכי יהודה ודוד המלך, שנשלחו מבבל בסוף תקופת הגאונים אל שמואל הנגיד בספרד. שם עלו לגדולה הן אצל אחיהם היהודים והן אצל מלכי ספרד ופורטוגל. כך בנו בני המשפחה את בתי הכנסת הידועים בליסבון ובקלטיון. הם בנו את מצודת היהודים בעיר לרידה ממערב לברצלונה. חייא עצמו היה כנראה המהדיר של ר' יהודה הלוי, היה משורר בעצמו וחלק משיריו ידועים ומפורסמים עד היום. קורות המשפחה פורסמו בספר "סדר הדורות" ובספר של אליקום כרמולי – "ספר דברי הימים לבני חייא".

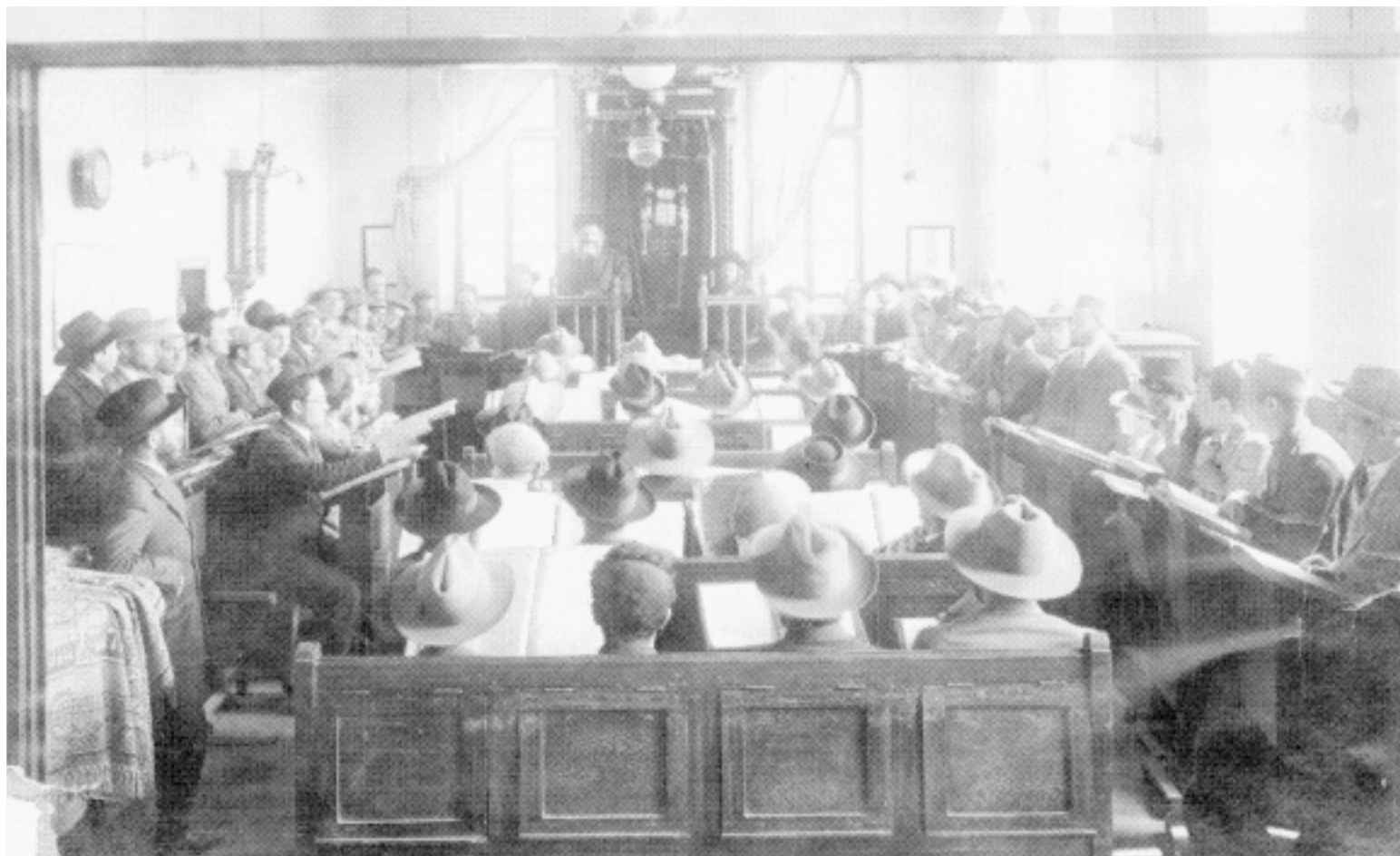
עם גירוש ספרד התפזרה המשפחה בכל רחבי אגן הים התיכון, באיטליה, קונסטנטינופול, סאלוניקי, פיזה, נאפולי, לוגו, אימולה ובאיים רודוס וכרתים. בני המשפחה כיהנו ברבנות בערים אלו וכתבו עשרות ספרים: "תורה אור" – על ידי יוסף אבן חייא; "תומת ישרים" – על ידי תם אבן יחיא; "שבעה עיניים", "כלי נחושת", "יסוד ושלשלת הקבלה" – על ידי גדליה אבן יחיא. כן, נכתבו הקדמות לאנציקלופדיה פחד יצחק על ידי ראובן אבן יחיא. כתב יד מיוחד של הרמב"ם הנמצא במוזיאון בלונדון הוקדש על ידי משפחת בני יחיא.

צאצאי המשפחה היגרו מהעיר אלכסנדריה סמוך לג'נבה בצפון איטליה לערבות פולין שם היו מהמייסדים של היישוב היהודי בפולין. בני המשפחה התפרסו בערים סובאלק, מריאמפול והורודנא אולם מרכזם היה כנראה בעיר וילקוויסק שם היה ספר התורה שהובא עימם מגירוש ספרד. כמו כן היה שם ספר על תולדות המשפחה שנראה לאחרונה בשנת 1923.

העיר וילקוויסק הייתה מעין "בועה" של ארץ ישראל. פרנסת עשרת אלפים יהודי העיר, רוב מניין תושביה, התבססה על ייצור מברשות ומטאטאים משיער חזיר וממסחר של הנוסעים בקו וילנה ורשה במשך היום, ובלילה הם חלמו על ארץ ישראל.

עוד בתחילת המאה ה-20 לקנזס, טקסס, פלורידה וניו-יורק מהם מכהנים במשרות חשובות באוניברסיטאות וברבנות.

לפני כעשור הוציא פרופ' ארתור מנטון, מבני המשפחה, שני ספרים מונומנטליים על תולדות המשפחה המורחבת וכתב: "ישנה מסורת קדמונית במשפחה כי מצאצאיה יחדשו את היישוב היהודי בארץ ישראל..."

הרב קוק מאמץ וצ'צ'ו יושב הרב חר"ע

זכרונות

אבי מורי

הרבנית חוה דינה בארי

אני זוכרת את אבא מיום עומדי על דעתי, בגיל חמש, לערך. לא כזולתי, הרואים את אבא אך בצילו של מרן הרב קוק זצ"ל, ראייתי שלי, ראיית בתו, בת הזקונים. אני רואה אותו קודם כל כאבא, כראש משפחתנו. ודאי שרוחו של מרן הרב קוק שכנה תמיד במחיצתנו, אך הייתה כאן גם רוחו המיוחדת והמופלאה של אבא זצ"ל. ועוד: אנו, שבני ירושלים הננו, ראינו עצמנו שונים מביתו של הרב קוק, שהיה "מודרני" יותר לעומת ביתנו, ששכנה בו הרוח הירושלמית המיוחדת, ללא כל שינוי: בלבוש, בהנהגה, בדיבור ואף במחשבה. שבעה ילדים היינו בבית: אחינו הבכור, הרב יחיאל מיכל שוהה זה שנים בברונקס של ניו-יורק, ואני הצעירה.

אספר לך על דמות השבת בבית אבא. רוח השבת החלה נושבת עוד ביום השישי, שמאז הבוקר לא

טעם אבא כמעט ולא כלום "שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול". אבא היה משכים וטובל במקווה, ולאחר מכן היה טורח בהכנות לשבת. מסייע ביד אמא, ע"ה, בהכנות לסעודה מיוחדת שנערכה בכל יום שישי בביתנו לנצרכים שידם לא השיגה כדי סעודה, והללו באו וטעמו ממטעמי שבת של אמא, בעיקר דגים שבישלה. עם היכנס השבת – לבש אבא את בגדי השבת המיוחדים שלו: בגדי לבן. חלוקו הלבן עשוי בד פלוש או אטלס היה מוסיף לו לוויית חן מיוחדת. ורוח קדושה של שבת שכנה עליו, ועל כל הסובבים אותו. מדי ליל-שבת היה צועד מתון מתון אל הכותל-המערבי, ואנו הילדים אחריו. תפילתו ליד הכותל המערבי היא פרשה מופלאה. הוא האריך הרבה בתפילה, כוונות מיוחדות היו לו, והתפילה ארכה לו למעלה משעתיים. אמנם הייתה זו תפילה במניין, ובכל זאת תפילת יחיד. הכל מסביב כבר התרוקן, אחרוני המניינים כבר סיימו תפילתם, אך אבא עדיין

שברחוב הארוך המוביל משכונת רחביה עד לביתו שבשערי חסד: רואים את הרי"מ בתפארתו, שמחים בשמחת החג, שרים עמו יחדיו בהתלהבות "אז ישיר משה", והוא נישא על כנפי רוחו, אוחז בספר התורה בימינו, פורש שמאלו כלפי מעלה, וכך כשהוא הדור בלבושו הלבן הצחור המבהיק, מרקד משמחה עד לבית הכנסת ואינו שב משם אלא למחרת עם שחר.

נחרוז עוד קטע ממסכת דבריה וזכרונותיה של הרבנית בארי:

נסים רבים אירעו לאבא. במאורעות הדמים של תרפ"ט ושל תרצ"ו, כאשר הערבים קרבו לביתנו גם בעת נסיעה שנסענו לחברון סמוך לימי המאורעות. ואבא מאמין היה כי לא יארע לו כל רע. בעת סכנה, מוציא היה ספר התהילים הזעיר שבכיסו, ואומר פרקי תהילים. והמלאך – גאל אותו מכל רע. ועוד נקודה: אבא רחק מן המחלוקת, לפיכך לא הרבה בעסקנות ציבור. כאשר נתרבו החולקים על מורו-חברו, מרן הרב קוק זצ"ל, עמד בפרץ, והשתדל לכבות את האש. נפגש עם קרובים ורחוקים, כתב מכתבים, ביניהם מכתב נודע שכתב אל הרב מבנדין, רבי הניך הכהן לוין, קרובו של האדמו"ר מגור, בו הסביר את שיטת הרב ודרכו ביהדות של אמת וחסד לכל אדם מישראל. התרחקותו מן המחלוקת הביאה אותו אף לכך, שמנע מעצמו אכילת בשר בעת שקמו בירושלים שתי סיעות של שוחטים, צהובים אלו לאלו.

ישראל ארליך, שבעים פנים, הוצאת מורשת, תל אביב, תשנ"ג, עמ' 410-412

הרב חרל"פ ואבי

גאולה בת יהודה

כשהרב מימון נאסר בשבת על ידי הבריטים והובא לכלא לטרון הוא הכריז על שביתת רעב. הרי"מ חרל"פ הבריק לו: "אשרי חלקך שנתפסת על כלל ישראל ובכן איפוא אסור עליך לענות את נפשך ובכוח תורתנו

עמד מרותק אל אבני הכותל, פורש ידיו כלפי מעלה, ונושא תפילה. דמותו דומה הייתה אז כתומר ניצב בגאון. מאוחר מאוד היינו הולכים לביתנו המרוחק בשכונת שערי חסד. בבית ביקש אבא להרבות אור מבעוד יום. אור רב ופנסים הרבה, תחילה בלוקסים, ולאחר מכן, כשהותקנה מערכת חשמל, היה ביתנו הראשון בשכונה שנתחבר לרשת החשמל בירושלים. ולאור הגדול הזרוע בבית פתח אבא במזמורים של ליל שבת "שלום עליכם" ו"אשת חיל". בעת הסעודה היה אבא מנעים בזמירות של שבת בקול ערב ובהתלהבות עצומה. לאחר סעודת שבת ולימוד היה קם, ניצב ליד שידה שעמדה בחדר ליד ארון הספרים שלו המלא וגדוש, ופותח בשיר:

"לבי ובשרי ירננו אל א-ל חי / א-ל חי בראני ואומר חי אני, כי לא יראני האדם וחי".

קולו של אבא השתפך בבית, הוא מתלהב היה בשיר זה עד כלות הנפש. אנו הילדים ראינו את אבא בהתלהבותו, והרגשנו אז משק כנפי השכינה.

בלילות שבת, בקיץ ובחורף – היה אבא יושב ולומד עד שעות מספר לאחר חצות לילה, בקולו הערב ובנימתו המתוקה. בשבתות בבוקר נהג אבא להתפלל בבית הכנסת הגר"א שבשכונת שערי חסד, ולאחר התפילה היה שב הביתה ולומד עמנו – שלושת בניו וארבע בנותיו – בפרשת השבוע. נח מעט, ושב ללימודיו. גם למנחה הלך לבית הכנסת, ולאחר כן היו באים לביתנו עשרות רבות של ידידיו ותלמידיו, גדולי תורה ואנשי מידות. סועדים סעודה שלישית, שרים זמירות, שומעים דברי תורה מפי אבא, ומאריכים בשבת מלכתא עד שעה ארוכה בלילה. ואז – "הבדלה", וזמירות של מוצאי שבת, בניגוניו המיוחדים לו. נוהג אחר היה לו בימי חג ומועד, שהשכים והלך אל הכותל המערבי גם בשחרית, ומשם צועד לבקר את רבו במועד, אל ביתו של מרן הרב קוק זצ"ל.

שביעי של פסח בבית הרי"מ חרל"פ היה מאורע שאך אמן רב כשרון יוכל לתארו. עד היום זוכרים הקשישים

הקדושה הנני מבקשך מלב ונפש שתפסיק תיכף ומיד הצום והישועה עוד תבוא במהרה".

וכאן ראוי, אולי, להוסיף את שסופר על הרב חרל"פ ויחסו להרב מימון: פעם חלה הרב חרל"פ ורופאו הד"ר שטרנבאך מצאו מדוכדך ובוכה. "חש אני כי שעתי קרובה", לחש לרופא. "עוד הרבה שנים פוריות לפניך – הרגיעו הרופא – הנה, ידידי הרב מימון, שאני רופאו, שנים רבות הוא מטופל במחלות, אך הוא מתאושש ומגבר חיילים, אף מר יקום מחוליו ויוסיף לעלות בתורה". על כך גבר בכיו של הרב חרל"פ ואמר: "כיצד אפשר לדמות מעשי למעשיו של הרב מימון? הרי כל ימיו מכתת הוא את רגליו ממדינה למדינה ומעיר לעיר למען בניין ארצנו הקדושה, פעל ופועל להרחבת גבולות ירושלים בשכונות חדשות, ממייסדי הרבנות הראשית והחינוך הדתי, איש רב פעלים ועז הרוח שהדור זקוק לו ביותר. ואילו אני, מהן הזכויות שיעמדו לימיני בשעת מחלתי?" (ראה ש' דון יחיא, "אנשי תורה ומלכות", תשכ"ז, עמ' 404).

הרב מימון בדורותיו, מוסד הרב קוק, תשל"ט, עמ' 540

ענק רוחני

הרב מרדכי ברויאר

הרב חרל"פ היה ענק רוחני שהקרין והשפיע. הייתי משתתף קבוע בסדר ליל שביעי של פסח בשמחת קריעת ים סוף אצל הרב חרל"פ ושם היה שר ורוקד בהתלהבות עצומה שהדביקה את הנוכחים. פעם שמעתי מהרב חרל"פ שהרב קוק אמנם לא הצטיין בשירה אך הבין את רוח השיר מאין כמוהו.

כשיצאתי לקפריסין לשמש כמורה במחנות המעפילים, באתי להיפרד מהרב חרל"פ והוא נתן לי כרוז עידוד שהוא הכין וביקש שאפיץ את תוכנו בין המדריכים והמעפילים. עמדתי בהבטחתי. אספתי את חברי קבוצתי ולימדתי אותם את תוכן הכרוז. אחד מהרעיונות היה שלא להיות כמנהיגים שפניהם כפני הכלב. דומים הם ככלב ההולך לפני אדוניו. לכאורה הכלב מנהיג את אדוניו אך למעשה הכלב כל פעם מביט

אחורה להמשך דרכו. כך הם המנהיגים המונהגים על ידי ההמון.

אחד הנוכחים, משה מוזס, התפוצץ מצחוק לשמע הסיפור ולא יכול היה להתאפק ונאלץ לקפוץ מהחדר דרך החלון...

חזרתי לירושלים בסוכות, בתקופת ההפוגה במלחמת השיחרור, והגעתי לסוכתו של הרב חרל"פ. עקב המצב היו שם מעט נוכחים. מצאתים כשהם קוראים את שירי המעלות בנעימה. מיד כיבדו אותי בקריאת מזמור, ונפל בחלקי המזמור "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון".

הרב שאלני מה עלה בגורל הכרוז שנתן בידי. כדי להרנין את רוחו הגזמתי בתיאור ההשפעה שהייתה לכרוז.

המשכתי ושאלתי את הרב, הרי בתורה נאמר: "ושבת עד ה' א-לוהיך... ושב ה' א-לוהיך את שבותך ורחמך, ושב וקבצך... והביאך ה' א-לוהיך אל הארץ, ומל ה' א-לוהיך את לבבך ואת לבב זרעך" (דברים ל, ב-ו).

לפי סדר המקראות תשובתם של ישראל, "ושבת עד ה' א-לוהיך", קודמת להשבתם לארץ, ואילו אנו רואים שהם שבים לארץ טרם שחוזרים בתשובה?

ענה הרב חרל"פ:

הגר"א מפרש מקראות מסוימים לא לפי סדרם אלא ככותרת שאחריה בא פירוט. וכן בפסוקנו: הפסוק 'ושבת עד ה' א-לוהיך' מהווה כותרת לקטע ורק אחריה מסודרים הדברים בסידרם הכרונולוגי: תשובה לארץ, קיבוץ גלויות ולבסוף תשובה: 'ומל ה' א-לוהיך את לבבך ואת לבב זרעך'.

רשם: אריה סטריקובסקי

מורי ורבי

הרב שאר ישוב כהן

מורי ורבי הרב ר' יעקב משה חרל"פ זצ"ל היה נוהג להפסיק את כתיבתו בכל יום שישי בחצות היום, לטבול, ללבוש לבנים ולהתכונן לשבת. בשעות הללו היו פניו זוהרות ממש מעין זוהר עליון. הוא היה מלא השראה, ונינוח, ובשעה זו אפשר היה לשוחח אתו

שזה שאנחנו סובלים, זה עונש על החטאים שעשינו, אם כן למה בא העונש של הסתרת פנים כפולה?

— ברור, כי השואה היא "הסתרת פנים" אבל הסתרת פנים כפולה אינה מתקשרת להכרה שהקב"ה חלילה אינו בתוכנו. הפשט הוא — המשיך הרב — שזוהי העבירה הגדולה ביותר, חלילה להאמין, חלילה לחשוב "כי אין א-לוהי בקרבי", שהקב"ה אינו נמצא בתוכנו. והרי כבר נאמר: "עמו אנוכי בצרה אחלצהו ואכבדהו". אך האמת היא שהשואה הנוכחית היא הפרק המכאיב של חבלי משיח. הוי, אילולא דמסתפינא הייתי אומר כי הייסורים הנוראים אלה חבלי הגאולה של ימות המשיח שאנחנו חיים בהם...! (ועל זה חזר כמה פעמים). והמשיך הרב, כשיוסר הסתר הפנים, יבואו הישועות הגדולות והייעודים הגדולים שאנחנו נזכה להם. כך צריך להסתכל על זה: כמו שהשואה והאסונות והכאב הם דבר נשגב מבינתנו, דבר שאין לו תקדים, כך גם הישועה הגדולה אשר תבוא בעקבותיה. תחת "וְאָמַר, בַּיּוֹם הַהוּא ... אֵין אֱ-לֹהֵי בְקַרְבֵי...," יתקיים "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא, הִנֵּה אֱ-לֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיִוָּשְׁעֵנוּ; זֶה ה' קִוִּינוּ לוֹ, נְגִילָה וְנִשְׂמְחָה בְּיִשׁוּעָתוֹ".

אגב, אחר קום המדינה הוא חזר על זה מספר פעמים בשיחותיו, והוסיף, שקום המדינה היה מעין ההמשך וההתפתחות של חבלי משיח שהחלו בשואה, והמדינה היא אך ורק הפתיח של הגאולה.

אירוע אישי אחר שאני יכול לספר עליו הוא שהיה יוצא לחופש למלון באזור תל אביב שקראו לו מלון "שפת הים". זה היה בקיץ, כמובן, "בין הזמנים". גם אז היה זמן מיוחד, שאפשר היה לשמוע ממנו שיחות אינטימיות. נסעתי אליו למלון "שפת הים". הוא היה נינוח, מחייך והתחיל לספר כיצד פגש לראשונה את מרן הרב זצ"ל, ואיך נוצר הקשר ביניהם.

וזה הסיפור, "כשהגיעה אליי השמועה שהרב הגיע ליפו, נסעתי לבקר אותו. הייתי באיזה מקום רחוק ולקחתי עגלה עם סוסים, והעגלה שקעה בחול. העגלון והנוסעים ניסו להוציא את העגלה מהחול ששקעה בו אך ללא הועיל, ואז החלטתי שכשקורה דבר גדול, אז השטן מקטרג. אז הלכתי ברגל אל הרב". פתאום פנה

מתוך פתיחות הלב והנפש. והייתי נוהג להיכנס אליו מפעם לפעם באותה שעה. זיכרון של שיחה שעולה על דעתי, לצערי הרב, היה רגע קשה, כשהגיעו הידיעות על השואה. אני כבר למדתי בישיבה. הייתי מבני הישיבה הצעירים, והתלבטתי עם המשמעות הדתית של השואה הנוראה של אירופה, שהיא נשגבה מבינתו של כל אדם ובוודאי מבינתו של תלמיד ישיבה צעיר. שאלתי את עצמי, איך זה שהקדוש ברוך הוא מרשה לבניו לסבול כל כך מידי האויבים שהורגים בהם במאות אלפיהם ורבבות רבבותיהם. אבא זצ"ל לא רצה לדבר אתי על זה. ובכן למי פונים, אם לא לראש הישיבה!

נכנסתי ביום שישי אחר הצהרים אחד לרב חרל"פ, ושאלתי אותו שאלה חצופה קצת, אבל שאלה שבאה מלב כואב: אולי הקב"ה החליט, שאנחנו לא העם שלו יותר? אולי חטאותינו ועוונותינו רבו כל כך שאנחנו איננו העם שלו יותר? אולי הברית הופרה? איך אפשר להסביר שמיליונים של יהודים, ביניהם גדולי תורה — ארזי הלבנון ואדירי התורה גוויותיהם עולות באש לפניו? איך זה ייתכן, שכל העם הקדוש הזה הפך להיות העם הסובל ביותר בעולם? והוספתי, אם אני לא טועה, הרי זה חילול השם. ושהלוא נאמר ביחזקאל פרק לו, כב: "לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה, בַּיִת יִשְׂרָאֵל: כִּי אִם-לְשֵׁם-קְדוֹשֵׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם, בְּגוֹיִם אֲשֶׁר-בָּאתֶם שָׁם." לא רק גלות אלא הרבה יותר מזה, אסון גדול כזה וסבל כזה... כך שאלתי.

אני זוכר שפניו של מורי ורבי, הרב ראש הישיבה זצ"ל השתנו. הוא הלבין, הוא סגר את עיניו לאות אהבה, וברוך, שם את ידו על כתפי ואמר, תשמע, שאר ישוב (כך היה קרא אותי, שאר ישוב, בשמי הפרטי), כתוב בישעיהו (כה ט): "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא, הִנֵּה אֱ-לֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיִוָּשְׁעֵנוּ; זֶה ה' קִוִּינוּ לוֹ, נְגִילָה וְנִשְׂמְחָה בְּיִשׁוּעָתוֹ", והנה יש פסוק אחר שמתחיל במילים "ואמר ביום ההוא": (דברים לא יז-יח) "וְאָמַר, בַּיּוֹם הַהוּא, הֲלֹא עַל-כֵּי-אֵין אֱ-לֹהֵי בְקַרְבֵי, מְצִאוּנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה. וְאָנֹכִי, הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַיּוֹם הַהוּא...". לכאורה זה קשה — הוא אומר — כל עבודתנו היא להגיע להכרה

אלי ראש הישיבה ואמר לי: "תשמע שאר ישוב, הכול היה כדאי. הגעתי אל הרב בערב שבת אחר הצהרים. והוא הרב קיבל את פניי בחיבה ובאהבה. השבת הזאת הייתה בשבילי תחילת הקבלה מפי הרב, ולא אשכח זאת לעולם. הוא דיבר בשבת רק בלשון הקודש, בימי המעשה היה מדבר גם בידיש. לא אשכח לעולם את האור הגדול ששפע ממנו שאין דומה לו בכלל בין גדולי דורנו". כך נוצר הקשר בין התלמיד הגדול ורבו, אור ישראל וקדושו הרב זצ"ל.

עוד סיפור שאני יכול לספר שהתרחש בליל שביעי של פסח, ב"שירת הים": לימים אמר לי פעם אבי מורי הנזיר הקדוש זצ"ל, שיסוד נשמתו של הרב משה חרל"פ קשור עם הים שראשי התיבות של שמו – "יעקב משה" – זה י"ם. אבל אלה כבר דברים שבנסתר שקשה להבין אותם אבל כדאי להזכיר אותם, שכך שמעתי. אחרי השירה, הוא היה רוקד בתוך הקהל את הפזמון "מלך רחמן רחם עלינו, טוב ומטיב הדרש לנו, שובה אלינו בהמון רחמין..." ריקוד נפלא. אני עמדתי במעגל והוא רקד באמצע. והנה מושיט הרב אלי את ידו ותופס את ידי. בגלל הנזירות, הייתי ילד עם שערות ארוכות אחרי גיל בר מצווה (בגיל 16 הפסקתי את הנזירות), וממש רקדתי אתו בלב המעגל. הרבה תיירים ואנשים שהגיעו חשבו שהרב חרל"פ רוקד עם אישה! התפלאו שזה ילד. עד שאמרו להם שזה הבן של "הנזיר", אבא מארי רבי דוד הכהן זצ"ל, שכידוע קראו לו בשם "הנזיר". היה זה ריקוד של אהבה ממש. הוא שם את ידי על כתפו ורקד אתי עד סוף התפילה "מלך רחמן רחם עלינו". את הריקוד הזה לא אשכח לעולם.

אספר קצת על שיעוריו במרכז הרב שזכיתי לשמוע במשך כמה שנים: את השיעור בגמרא היה מלמד בידיש, כהרגלו משיבת עץ חיים בירושלים. אני לא אהבתי את זה כי בבית לא דברו אתי בידיש. כשראה שאיני מבין, אמר לי שאכנס אליו והוא יגיד לי את השיעור בעברית. ופעמים רבות זכיתי לכך.

את השיעור בענייני מחשבה היה אומר בשפה העברית. זה היה שיעור נפלא שניתן בכל יום ראשון בערב.

הוא היה מתחיל במילים "צריך לדעת, צריך לדעת". הדברים ברובם נתכנסו ב"מי מרום", אולי יש עוד בכתבי יד, אבל אינה דומה שמיעה במישרין לתורה שבכתב. במה שכתוב חסרה לפעמים חוויית הנשמה, מה שבעל פה שובה את הנשמה. אלה היו שיחות מיוחדות, בדרך מיוחדת. הנושאים מאד מורכבים כמו "אמונה ומדע", כמו "ציונות חילונית וציונות דתית", כמו "התבדלות והתאגדות", "ייחוד וייעוד" והיחס אל הרשע, הבן הרשע.

נעבור לשיחות על פסח. כזכור בהגדה נאמר על הרשע: "אילו היה שם לא היה נגאל", הרעים בקולו ראש הישיבה ואמר: אבל הוא כן נגאל, הוא הגיע לארץ. גם הרשעים נגאלו. בסופו של דבר, אנחנו לא רק ארבעה בנים אלא גם ארבעה אחים, עם אחד. לפיכך בעל ההגדה אינו מנגד את הבן הרשע עם בן צדיק, כי הרשע אחרי שנכנס לארץ ישראל אינו יכול להינתק מכלל ישראל. בעל כורחו הוא נגאל וסופו לחזור בתשובה ולהיות לצדיק.

אלה הזיכרונות המעטים שאני יכול לספר בפרק הזה. כמובן שמי שזכה ללמוד תורה מפיהו, הייתה לו חוויה מיוחדת ואשריי שזכיתי להיות אחד מתלמידיו, ולהיות מקורב אליו בזכות אבא ז"ל.

רשם: אריה סטריקובסקי. ערכה: אורה מלול. הדברים עברו את ביקורת הרב.

משניות במקום קדיש

ד"ר יונה בן ששון

בשנת האבל על פטירת אבי זצ"ל, שהיה רב, עמדתי לצאת לקורס מאזי"ם וידעתי כי שם לא יהיה לי מנין לתפילה בציבור ולא אוכל לשמור על אמירת קדיש. פניתי לרי"מ חרל"פ זצ"ל, ראש ישיבת מרכז הרב, שהיכרתי מתקופת לימודי בישיבה. הוא שאל לשיקוליי להשתתפות בקורס. נימקתי בשניים: עצם עניין הביטחון וההגנה הוא חובה ומצווה. כן יש משקל חברתי וחינוכי-דתי במציאותם בפיקוד של אנשים שומרי מצוות. הרב האזין לנימוקים ופסק: לך לקורס וכל יום, במקום קדיש, תלמד פרק משניות. ברור

שהייתה זו הכרעה בת משקל מצד רב ראש-השיבה לגבי בן רב – לוותר על אמירת קדיש אחרי האב מתוך הערכה ערכית דתית לענייני ציבור וביטחון.

הגות יהודית, האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך והתרבות, תשמ"ז, עמ' 726

זכרונות מהרי"ם

מאיר חובב

לראשונה ראיתיו בבית ים ואני ילד צעיר. בת ים הייתה מושבת קיץ, ואישים נודעים באו לעשות בה חופשתם ולטבול במימי ימה. הרב חרל"פ בא אף הוא לטבול בים, הוא הרשים במראה פניו הנסיכי. ראינוהו בבית הכנסת בתפילתו וקמנו השכם בבוקר לראותו טובל בים. תמונתו כשהוא צף על הים עומדת עד היום לנגד עיני. בין הילדים התהלך סיפור שהרב מקפיד שלא לצאת מחוץ לגבולות ארץ ישראל, ולפיכך איננו מעמיק להיכנס לים יותר מדל"ת אמות.

אעתיק שורות מפינקס ישן על פגישה אתו בט"ו מרחשוון תשי"א בשובי מחדש לירושלים לאחר שיחרורי מן הצבא. אותם ימים, עמדו בסימן של אחד המאבקים הדתיים במדינה. באותו פרק הייתה המלחמה המרה על החינוך במחנות העולים והכפייה להעביר את כל הילדים לחינוך חילוני, וכך רשמתי אז לעצמי:

הלכתי היום לבקר את הרב חרל"פ. תשוש האיש מאוד. פניו צמוקות וחיוורות, והוא כולו אנחות שוברות לב. העליתי בפניו את עניין הייאוש שדבק ביהדות הדתית. והוא השיב לי כשדיבורו פסוק ורפה בתחילה והוא מתחזק והולך בהמשך הדברים: "ברור שהייאוש הוא גם כן מדרכי היצר. אך מן הצד האחר נשמתם הכשרה של בני ישראל איננה יכולה לסבול את גילויי הקלקול והירידה בחיים בארץ ישראל. ומתוך כך בא הייאוש. אך יש לדעת כי הגילוי של הנס בא מתוך הנס. ברור שעתה היא ההתגברות האחרונה של הסיטרא אחרא, ולאחריה יתגלה ה' במלוא זוהרו, כמאמר הנביא (דניאל א, יד) "ונצדק קודש". אלה החזקים בדבר ה' צריכים

להתגבר ולעמול ולהשפיע. מה שמצער שהמנהיגים החופשיים פועלים בניגוד למצפונם הפנימי, למעשה הם מרגישים שאינם צודקים אבל הם מפחדים. משל לאדם העובר על יד דוד בוער. כשהוא עובר ונוגע בדוד ואינו נסלד משמע שמערכת העצבים שלו משותקת או שהוא לא נגע. אבל כל המנהיגים הללו המתנפלים כל כך על היהדות הדתית, סימן שהם חשים ונכווים.

"במשבר הנוכחי במדינה יתגלה למי יקרה באמת ארץ ישראל ולמי לא. אם גורל המדינה יקר להם באמת אז יעשו ויתורים. עתה נראה אם יאמרו "גם לי גם לך לא יהיה", או יעשו ויתורים. חוצפתם גדולה לאין שיעור עד כדי כך להילחם ביהדות הדתית!?"

"טענת רוב אינה קיימת כאן. כי אם רוב בזה, ילכו ויהיו לגויים, הן הם הרוב בעולם. האם הם רוב לגבי אבותם ואבות אבותם ששמרו וקידשו את כל אלה? וכי מפני שהם התפקרו מותר להם לבטוש בכל? הנביא (ישעיהו ד, א) אומר: קומי עורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח. נשאלת איפוא השאלה: וכי אין בני ישראל יודעים שאור ה' זרח עליהם, שהנביא בא לומר להם זאת? אלא שהם טוענים שאור ה' איננו זורח עליהם, והנביא אומר להם שאור ה' כן מזדהר עליהם."

סיפר על משלחת הרבנים שהלכה אל בן גוריון לדון עמו בדחיית השירות הצבאי לבני הישיבות. וכך אמר: "בן גוריון מגלה סימני חלישות כל עוד הוא מדבר שלא בנוכחות מי מאנשי מפא"י והוא הולך ישר, רק נפתחת הדלת ונכנס מי מהם, מיד הוא מתעקם ומתפתל". וכאן שקע בהרהורים.

"זה שנתיים", חזר ואמר, "שאני חולה, סובל בלב וכפות למיטה, אינני יוצא החוצה. לפעמים הם באים אלי ואני אומר להם את דעתי, אולם אינני יכול לצאת ולעשות מאומה".

הלילה התפרקד על ההר מסביב. בחוץ ניצתו כוכבים ונדלקו האורות. עזבתי את בית הרב ויצאתי שוב אל תוך הלילה הקריר.

מגד ירחים 12, הוצאת בית הרב, כסלו תשס"א

הערכות והסכדים

ר' יעקב משה

הרב צבי יהודה הכהן קוק

"למעלה מעשרה" מסתלקת מחיצת-התחומים המצומצמת, ומתגלית אחדות ה"הפכים" הנראים ומדומים כסותרים ומתנגדים זה לזה. כמו במקום הגדלות שם הענוותנות² – כן התגלתה כאן במידה מיוחדת גם החריפות במקום התמימות, גם בעיון התורני, ההלכתי והמחשבתי, וגם במיצוי המעשי, האישי והציבורי.

מתוך משמרת חומותיה של ירושלים, ומתוך תוקף מלטשתו החמורה של רבו-ראשון אשר בתוכה, ר' צבי מיכל זצ"ל, ביגיעת התורה ושקידתה העצומה ובמירוק הגוף³⁻⁴ בעבודת קודשה – נתגבשה זו התמימות והטהרה המוצקה והחסונה. זו שימשה יסוד מוצק ובסיס אמיץ לגילוי הנשמה של ההיכל העליון של רבו מרן אאמו"ר הרב זצ"ל, במאור חוכמת הקודש בכל היקפה ושלימותה, העיונית והמעשית, במרום מקוריותה ובמעמק שורשיותה של סגולת ישראל כולה.

בימי מתן-התורה, בחודש סיון בשנת תסד"ר, כאשר הופיע המאור הגדול והקדוש על פני אדמת-חינו, נדברו אליו הגרי"מ זצ"ל, "כאשר ידבק האזור אל מותני האיש"⁵. עוד מרחוק, ממרחקי הזמן וממרחקי המקום, מתוך ראשית ההופעות של הדרכות-התורה נמשכה נפשו בעבותות-חמדה פנימיים אל מול פני

¹ ע"פ סוכה ח, ע"א

² ע"פ מגילה לא, ע"א

³⁻⁴ הרב קוק הסתייג מדרך הסיגופים של ר' צבי מיכל: אף שמסופקים אנו מאד, אם ימצא לנו בדורנו, החלש בגופו ובנפשו, אנשים רבים אפילו בין הנחשבים ליחידי הסגולה, אשר יוכלו לבור להם את דרך הקודש של אותו צדיק ז"ל, שעיקרה דרך הפרישות, והסיגוף הנלווה עמה כפי מידתה, היא משובחת רק כפי אותה המידה של האורה העליונה של עונג ה', של זיו החוכמה העליונה ושפע האהבה בתענוגים הנמשכת ובאה עם יראת ה' האמיתית, יראת הרוממות הרצויה, הבאה ביחד עם החוכמה והענוה, ע"י העסק בתורה לשמה, בצירוף שמירת דרכי קניין תורה, שסידרו לנו חז"ל הקדושים בפרק קניין תורה (נדפס באיגרות הראי"ה ח"א, אג' עג).

⁵ ע"פ ישעיה יא, ד-ה

⁶ תהלים לה, י

⁷ הושע ו, ג

⁸ הושע יא, י

⁹ זוהר תרומה קכט, א

¹⁰ פרק ב, הל' א-ב

המאור המקורי. בהגיע אז אחר-כך, בעיה"ק יפו, תור המגע הרוחני הממשי, הלך והועלה מתוך כך אור נשמתו המופלאה הוא. ההתדבקות הזאת הלכה הלוך ועלה, הלוך והשתגב, הלוך והתעצם. למלוא כל רמ"ח אברים ושס"ה גידים שבנשמה ושבגוף, לבחינת "כל עצמותי תאמרנה"⁶. כדוגמת הגעגועים החיוניים להידבק בשכינת חי העולמים, השורה על עמו ונחלתו בתוקף רוממות תורתו, שמילאו את כל מהותו וכל חייו של הרב, כן הלכו וגברו זרמי-הכמיהה הנאצלים כלפיו באישיותו של התלמיד הגדול. בבחינת "ונדעה נרדפה לדעת את ה'"⁷ ו"אחרי ה' ילכו כאריה ישאג"⁸, ו"כמאן דרדיף בתר חייא"⁹ [=וכאדם הרודף אחרי חיים] תקפהו הצורך הלוהב לרוץ כמה פעמים בשנה אל המעיין החי של התורה, של נגלותיה ושל נסתרותיה, המפכה בעוז – ובהדר בעיה"ק יפו או רחובות לשאוב משפע קודשו-וטהרו פתרונות תורה והארות ישועה ועידודי נפש והדרכות חיים. כל פרק שאיבה, שכאילו הספיק לכמה חודשים, הגביר את הצימאון יותר ויותר, והדלק הנמשך ממעיין השלהבת הוסיף והלהיב הגדיל והאדיר את התוכן הרוחני האישי ואת המירון הנשמתי הפנימי ואת השייכות ההדדית. כדוגמת ההתדבקות העילאה, של "אש אוכלה אש", כן הלכו וגברו ההכרה והאמונה היראה והחרדה – ושתייהן כאחת ייחדו ושיכללו את הפרצוף המפואר של מרום הרי"ם. זו הייתה חרדת-הקודש של ההכרה הרוממה וההתדבקות הנאמנה, בתוקף החוט-המשולש של הדעת-והאהבה-והיראה המבואר בדברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה,¹⁰ כזו של ר' חיים מוולוז'ין

ראש הרבנים אדמו"ר הגרא"י (הגאון רבי אברהם יצחק) הכהן קוק.

אחד הרעיונות המרכזיים שבאימרות קודשו היה להבליט גודל קדושתו של הגר"ו (הגאון רבי חיים מוולוז'ין) שעד זקנה ושיבה לא לקח עטרה לעצמו, אלא עמד כל ימיו בכפיפת ראש ובמורא גדול מפני גילוי שכינת רבו הגר"א (הגאון רבי אליהו) ז"ל שדמות דיוקנו ריחפה לנגד עיניו בכל דרכיו ומפעליו. ולא עוד אלא שמורא רבו היה עליו כל כך כמורא שמים עד שנדמה לו כי גם השם "תלמיד הגר"א" לא היה הולמו. והרי כך כתב באחד ממכתביו: "ואנכי שמעתי שנקרא עלי שם רבנו הגדול וכו' וזכיתי להיקרא בשמו הטוב עלי לומר תלמידו. וראיתי חובה לעצמי להודיע בישראל נאמנה וכו' שכל האומר כן אינו אלא טועה גמור וכו'. ובמקצת הימים אשר זכיתי לשמש אותו, לא זכיתי ממנו אלא לידע צורתא דשמעתא אחר יגיעה". (במכתב קול קורא להתייסדות ישיבת וולוז'ין). ואמר רבנו ז"ל כי ענוות קודש זו היא שעמדה לו שזכה להקים עולה של תורה, ולהיות דולה ומשקה מתורת רבו לדורו ולדורות הבאים.

ואף אני אומר: מרגלית טובה הייתה תלויה בצוארו של עמיתי ואלופי הגה"צ (הגאון הצדיק) רבי יעקב משה זצ"ל שזכה לקרני ההוד של קדושה ותפארת לא רק בשל גאוניותו בתורה, וחסידותו במעשים, אלא מפני שכל ימיו שרתה עליו הדרת וחרדת קודש של מצוות חכמים "מורא רבך כמורא שמים" והיא הייתה נר לרגלו ואור לנתיבתו בכל פינה שהיה פונה.

ובמכתב לרבנו החסיד שבכהונה הגאון ר' אברהם יצחק קוק זצ"ל כותב: "ממה שכתבו כי הנה תלמיד חבר להדר"ג (הדרת גאונו) הצטערתי הרבה וכו'. מעולם לא כיניתי עצמי בשם תלמידו, כי ידעתי עוצם נוראות גדולת הדר"ג, אשר אינני כדאי עדיין להיקרא תלמידו, ומכל שכן תלמיד חבר, ממש מביא הדבר לידי גיחוך".

ביחס אל הגר"א וכזו של גדולי החסידות ביחס אל רבותיהם זצ"ל. מי שראה וידע כאן את אופני ההתייחסות שבדיבור ושבכתב, ויותר מזה את הרטט הממשי, של הרחבת הדעת וחיזור המעמקים, שבמבע הנפש והגוף, שבכל שיעור הקומה של התלמיד הגדול והנאדר בקודש בפנותו ובגישתו אל הרב, דומה למלאך ה' צבאות – הבחין את מהותה של התייחסות תלמיד לרב כהלכתה וכמאמרה שהייתה לו פקודה ומצווה, קיבל את התפקיד של הרבנות הזאת (רבה של שכונת שערי חסד) ושל הגדת-שיעורים לקבוצת תלמידים משיבת עץ חיים. בפרק זה היה חותם מכתבים אל הרב רק "עבדו המתאבק בעפר רגליו" וכדומה, ואך אחרי כן בפרק של תקופת ירושלים. עם עליית הפסגה של הרבנות הראשית והתכוננות הישיבה המרכזית, הביע את הרגשת התבגרותו, התעלותו והשתכללותו, בהוסיפו לחתום אז "עבדו ותלמידו" וכו'. בפרק זה של אחר כך נקבע בפקודת הרב תפקידו הגדול בתפיסת הישיבה עם תפיסת מקומו הרחב במערכת הרבנות הירושלמית – נקבעה הפצת אורו הגדול וגילוי כוחו הכביר לזכות הרבים, לרוממות תורה, לתגבורת רוח ה' אשר על ישראל אמונת אמת וחיי-עולם בתקומתו השלימה על מורשת סגולתו.

בשעות ההן האחרונות, שלפני הסתלקותו בדבר ה' בדבריו האחרונים זה היה האיש וזה היה השם המפורש שהזכיר אותו אז אדמו"ר הרב זצ"ל: ר' יעקב משה...

לנתיבות ישראל חלק ב, הוצאת ישיבת בית אל, תשס"ג, עמ' לו-לט. פורסם לראשונה ב"הצופה", טו בכסלו תשי"ב, במלאת שבעה לפטירתו של הרב חרל"פ

לדמותו הרוחנית של ידיד מנוער

הרב ישראל פורת

זכורני, לתקופת שנת המאה להסתלקותו של גאון ישראל רבנו חיים מוולוז'ין זצ"ל (בסיון תרפ"א) נכנסו חכמי ישראל לישיבת עץ חיים בירושלים העתיקה לשמוע דברי א-לוהים חיים יוצאים מפה קודשו של

שלושה מורים

ושלושה מיטיבי לכת היו לו לעיניים בילדותו ובזקנותו. הראשון היה אביו שלימדו תורה ויראה, רבי זבולון זצ"ל שהיה למדן מופלג ועמקן, ועוסק בצורכי ציבור בתור ממונה כולל סובאלק, והיה מחברי הבד"צ [=הבית דין צדק] של הגרמיי"ל [=הגאון רבנו מורנו יהושע ירוחם ליב] דיסקין זצ"ל מבריסק.

אחרי כן הסתופף בבית מלוננו של רבי צבי מיכל שפירא זצ"ל. אותו חסיד היה טיפוס מיוחד ובלתי מצוי של אדם עילאה. שבהיותו כבן שמונה התערטל מחיי גשמיות ונזר עצמו מן "תענוגי מותרות והבלי העולם הזה". ובהגיעו לשנת אחת עשרה הקדיש נפשו ורוחו ללימוד המוסר במובנו הקיצוני. וכשגדל והיה לאיש התעסק בסיגופים ובתעניות למרק ולזכך נפשו הטהורה. מעולם לא ישן שנת קבע אלא שנת ארעי. והיה משים לילות כימים בלימוד חושן משפט בעמידה, ומתנמנם כשנת הסוס בהיותו נשען אל הקיר. ובכל חצות לילה טבל במקוה טהרה, וערך תיקון חצות בבכיות נוראות, וחזר ללימודו בנגלה ובנסתר עד עלות השחר.

גופו היה שבור ונדכה מיסורים ומחלות אנושות, אבל אצלו היו יסורים שאין בהם ביטול תורה ותפילה. הוא הראה בחוש את קיום דברי חז"ל "כל העוסק בתורה יסורים בדלים הימנו". וכשגברה עליו מחלתו והרופאים אמרו נואש לחייו ואסרו עליו להתעמק בלימודים, שחק ואמר אם כן הדבר שימי ספורים הם, הרי עלי לקיים אם לא עכשיו, אימתי. והתחיל ללמוד בעיון ובשקידה דין של 'הנוטה למות אומרים לו התנדה'.

והרב הזה הדומה למלאך הטביע חותמו על הנפש הרכה והמתפעלת של היניק וחכים רבי יעקב משה. וזה הלקח אשר נתן לתלמידו: "עיקר פעולת הלימוד הוא בהתבודדות". וכך הייתה דרכו של הרב החסיד "להיות מתחבא ומסתתר במחבואות ובמיסתורים שונים, להתרחק מחברת בני אדם, משיחם וסיגם, מהם ומהמונם" (מתוך קונטרס "צבי לצדיק").

בשלהי שנת תרס"ו נתבקש הגרצ"מ [=הגאון ר' צבי מיכל {שפירא}] לישיבה של מעלה, ותלמידו הגרי"מ [=הגאון ר' יעקב משה {חרל"פ}] נשאר גלמוד בלי רב ומחזיק בַיְמִינוּ. ובאותם הימים כבר התחילה לזרוח שמשו של רבנו הגדול הגראי"ק [=הגאון רבי אברהם יצחק קוק] זצ"ל שהופיע בהדר גאון עוזו לשמש בקודש כרב ראשי לקהילות יפו והמושבות. ואני הקטן, נער ורך בחוכמה ובשנים, נמשך לבבי לדובקה בו. וכפעם בפעם הלכתי הלוך ונסוע מירושלים מולדתי לעיר יפו להסתופף בחצרות קודשו ולהתאבק בעפר רגליו. הוא שם עיניו עלי, ויקרבני כאב את בנו. ואני זחלתי ואירא לפתוח פה ולשוחח לפניו, אבל הייתי עוקב אחרי פסיעותיו, שומע ומקשיב לכל הגה היוצא מפיו בהלכה ובאגדה, ובשיחות חולין שלו שהיו כולן על טהרת הקודש.

הגרי"מ ביקשני להמליץ עבורו לפני מרן

ביום אחד, בהיותי בירושלים, נפתעתי לראות את הגרי"מ הולך ובא אלי לבקרני בביתי. בענוות קודש ובפשטות נפלאה ביקשני להמליץ עבורו לפני מרן ז"ל לקבלו בתור תלמיד. נדהמתי לשמוע הצעתו, לפי שידעתי שנשמת רבנו ז"ל חוצבה מגנזי מרומים אחרים לגמרי. לא בדידות, התרחקות והתחמקות היו מנת חלקו, אלא עריגה מתמדת השואפת לטוס למרחבי שחקים, ולחבק זרועות עולם, בהמיית רוח כביר ובכמיהה נפשית עמוקה לתקן את כל העולם כולו במלכות ש-די. ככהן הגדול מאחיו נשתקפה בו בכל זהרה נשמתו של אהרון להיות אוהב את הבריות לקרבן לתורה, ולהתאהב עליהם שם שמים, לחשוף ולגלות ספוני טמוני ניצוצות הקדושה החבויות בקרב הגוי כולו על אדמת הקודש שבין כך ובין כך קרואים בנים.

זו הייתה פגישתי הראשונה עם אלופי ומיודעי. ומאז ואילך אני נשארתי על מעמדי, קובע עיתים לתורה. אבל נמשכתי בראשי ורובי בעול צורכי ציבור המשכחים את הלימוד. והוא היה מוסיף והולך

ובסיומא דמילתא ייאמר הדבר ולא ישתקע, כי עם כל עוצם גדולתו בתורה, טהרת לבו, וזהירותו במעשים בחסידות מופלגת, לא נמלט ממדקרות חרבות בעלי פיפיות אשר סביב שתו עליו להרעימו ולצערו, והכל בשביל שהתרחק מלהקת השמחים אלי גיל להיות "מפטירים בהודע".¹ והוא ז"ל היה אנין הדעת ורגיש מאד, וסבל בדומיה הרבה יסורי רוח ונפש, שרי להו מרייהו (ויסלח להם קונם)!

אבל למרות כל התלאות מצד אלה שמיררוהו ורובו, הוא אחז ולא הרפה מדרך הקודש שהתווה לפניו רבנו הגדול שנטע בתוכו חיי עולם המפכים באהבת ישראל ואהבת הבריות.

והלא כה דבריו בפתיחתו לספרו בית זבול ח"ב. "הא למה הדבר דומה לנכנס לבית אפל, ויודע שיש חשמל בבית, אלא שצריכים למצוא את הכפתור וללחוץ בו... כן הבא להוכיח את ישראל. אנו צריכים להוכיח, אבל עלינו להרגיש כי תוכחתנו אינה אלא הלחיצה בכפתור, וכשנלחץ עמוק עמוק עד שיגיע בפנימיות הלב או אז יפתח האור הגדול, קומי אורי כי בא אורך, וכבוד ה' עליך זרח!"

רבי יעקב משה שלנו היה מיטיב ומעלה את הנרות להאיר אור חדש על ציון. ומי יתן לנו תמורתו!

אור המזרח, תשרי תשכ"ג, שנה ג'–ד' (לח–לט)

על הצדיקים והחסידים

הרב יהודה גרשוני

...בתחילת תנועת התחייה בישראל, היו יחידי סגולה בכלל גדולי התורה, ששמעו את קול הדממה הדקה של גאולת ישראל, והייתה בת קול מכרזת ואומרת את מי אשלח ימי ילך לנו.

זכה הדור, וקמו לו שני מבשרים כאלה. האחד היה הגאון הקדוש גדול הדורות רבנו הגדול רבי אברהם

¹ הכוונה למובא שאין מפטירין בנבואת יחזקאל: "הודע את ירושלים את כל חטאתיה" (מגילה פ"ד מ"י).

ממדרגה למדרגה. ונפשו הייתה קשורה בנפש רבנו ז"ל שנכנס לפרדס וקיבל ממנו סידרי חכמה ודרכי הבעה עד שנעצבה דמותו הרוחנית, שברבות הימים נעשתה אישיות אצילית בעלת מזיגה נפלאה של התבודדות והתקרבות בבחינת "מתבודד והוא בחברת אנשים". אדם הממית עצמו באוהלה של תורה, ולבו ער לכל המתרחש בעולם ומלואו. מעין אתרא דשמיא וארעא נשקי אהדדי (מקום שבו שמיים וארץ נושקים זה לזה).

מתוך מכתב עוז חביון

...כדי לתת דוגמא מבהירה את מהלך מחשבותיו בנוגע לקשר של קיימא בין הנגלה והנעלם, אני מרשה לעצמי להעתיק דבריו המסולאים מתוך מכתב עוז חביון ששלח אלי אחרי שקיבל ספרי "מבוא התלמוד":

"כאור הברק הבריק לפני ספרו. אין פי די תהילה על עבודתו הקדושה. יושר אמריו וסדריו שהם למופת. קידוש שם שמים וקידוש תוה"ק (תורתנו הקדושה) אני רואה בזה. ריח חקל (שדה) תפוחין קדישין המלווה אותו מאור הקודש והמקדש של תורת ארץ ישראל אני מריח בהם. ואם כי עמקי הדברים שבכל קוץ וקוץ שבתוה"ק הם למעלה משכל אנושי, וחוק הקודש הנשגב האלוקי רק הוא הבסיס היסודי, וכל מה שנמשכים ביותר אחרי הנעלם ההוא יותר ספוגים בו, ויותר מתברכים להיות כמעייין המתגבר ונהר שאינו פוסק".

מעת שנסעתי לארצות הברית נתפרדה החבילה. אני בהיותי גולה ממקום תורה ושקוע ברבנות הארצית שעד היום קשה עלי להסתגל אליה, נפל רוחי בקרבי. וימים רבים עברו שלא ניהלתי חליפות מכתבים עם רבותיי וחבריי שעל אדמת הקודש. אבל מזמן לזמן בהזדמנויות שונות הייתי, מקבל ממנו מכתבים, והיה חותם בענוות תום מאהבה שאינה תלויה בדבר "הנני מנשקו מרחוק נשיקות קודש ממכון הררי ציון אשר שם ציווה ה' את הברכה".

סדר העבודה של הרי"מ

הרב שאול ישראלי

סדר העבודה של הגרי"מ זצ"ל היה כזה של אמונת חיים. מי ששמע את ה"אחד" שלו, מי שראה את פניו הקורנות בעומדו בתפילה, מי שנמצא במחיצתו כשרקד בהתפשטות עילאית, מי שראהו בהתלהבות בשירת הים, הוא שראה מה פירוש יהודי מאמין, הוא שראה את הפירוש החי לדברי חבקוק אלה של "צדיק באמונתו יחיה". לא כוחות פיסיים התגלו כאן. בכאבים עצומים למעלה מסבל כוח אנוש גילה את אהבתו לקונו.

ומאמונה זו ב"אחד", באחדות הא-להית, באחדות המפלשת בכל היקום, בקרבת א-לוהים לכל ברואיו, בתוכן הא-לוהי הגנוז במציאות, במהות הא-לוהית הבאה לידי גילוי בעם סגולתו, בקדושה א-לוהית המתגלה בארץ הקודש, מאמונה זו שנמשכו ממנה כל הגילויים בהסתרים המרובים של תבל ומלואה – בנה את דרך חייו, את השקפתו על ישראל, את השקפתו על ארץ ישראל. אמונה המביאה לידי יראה, אמונה המביאה לידי אהבה, אמונה המביאה לידי מסירות נפש.

מכאן יחסו לארץ זאת, מכאן חיבת הקודש אליה, עד כדי סירוב מוחלט לעזוב אותה אפילו לשעה. מכאן יחסו לישראל, גם אלה שהתרחקו. ומכאן יחסו וקירבתו לבנים בונים, לתנועת הפועל המזרחי אשר ביסודה נגנזה השאיפה הטבעית של העם לגילוי הכוח הא-לוהי בקרבו ע"י מפעל התחייה בארץ ישראל. הוא האמין בנו, הוא ראה בנו יותר ממה שלעיתים אנו רואים בעצמנו, והוא תבע מאיתנו אמונה, הוא תבע מאיתנו שנכיר את עצמנו יותר, שנבין יותר ויותר את הכוח האמיתי הדוחף אותנו, שנתקרב אף אנו לתוכן של חיים באמונה, חיים מתוך אספקלריה של קדושה, חיים מתוך אספקלריה של טהרה. הוא תבע מאיתנו, אנחנו תנועת הידיים, תנועת העבודה, תנועת המעשה, הוא תבע מאיתנו את ה"ידיים אמונה".

יצחק הכהן קוק זצ"ל, שהכריז ואמר: הנני שלחני, ונצטרף אליו הקדוש הגאון רבי יעקב חרל"פ לשליחות הגדולה והקדושה ואמר גם הוא: שלחני ונלך שנינו.

נאמר בירושלמי (תענית פרק ד הלכה ד) וכן במדרש, רבי שמואל בר נחמני אומר: הלוחות אורכן שישה טפחים, ורוחבן שישה טפחים, והיה באמצע, וכיוון שעשו ישראל אותו מעשה, ביקש הקב"ה לחוטפן, גברה ידו של משה וחטפן ממנו".

הרי בין כך ובין כך, כשראה משה את העגל השליך מידיו את הלוחות ושבר אותם כמבואר בתורה, אם כן למה משבחו הקב"ה כל כך שחטף את הלוחות מידו? מכאן אנו למדים שמוטב להוריד את הלוחות על הארץ ויישארו מהם רק שברי לוחות, משיישארו שלימים בידי הקב"ה בשמיים. לולא הורידם משה רבנו לארץ, לא היה עוד מקום לקבל לוחות שניים.

ומכאן למציאות שבארץ. הסבורים שעל היהדות הדתית בארץ להתבודד בגיטאות, לברוח מן המציאות ולבנות להם ירושלים של מעלה ולעלות עם הלוחות לשמיים בבחינת "חזרה תורה להר סיני" – טועים טעות מרה. לא זו דרכה של תורת ישראל, הצו הוא להוריד אותה למטה אפילו יהיו לנו על ידי כך רק שברי לוחות במציאות שלנו, לפי שמהם יוולדו לנו לוחות שלימים.

יש דורות שהתורה מתקיימת בבחינת שברי לוחות, ויש דורות של דעה שמן הלוחות האלה נולדים לוחות שלימים. רבנו הגדול והגאון הקדוש רבי יעקב משה האמין באמונה שלימה שמן השברים האלה יוולדו לוחות שלימים, שהניצוץ האלוהי השוכן בתוך אומתנו לא ישקר, ואור ה' יזרח עלינו לתת לנו שם ושארית בארץ להחיותנו כיום הזה.

הדואר, י בכסלו תשכ"א, במלאת תשע שנים לפטירתו של הרב ר' יעקב משה חרל"פ – ז בכסלו תשי"ב

צדיק יסוד עולם

"וצדיק יסוד עולם" (משלי י, כה). לא נבחר לרב ראשי ובזה לא היה להצטער. אף הוא לא הצטער על כך. אדרבא, הוא שמח על כך. הוא מתחילה לא רצה בכל הניסיון הזה. הוא הרגיש את עצמו טוב במצב של צניעות, שם בבית הצנוע אשר בשערי חסד, בחדר המלא ספרים מזן אל זן, אשר רק בקושי היה מקום לשולחן קטן ושני כסאות, שם הרגיש עצמו באופן הכי טוב. "היסוד" אין הגילוי יפה לו. כך דרכו וכך טבעו של היסוד שהוא שקוע באדמה, ורק באורח זה הוא משמש כיסוד. גילית אותו, העמדת אותו באור, מעתה פסק מלהיות יסוד, כל תכונתו הולכת לאיבוד. מלכות ויסוד הן שתי ספירות הגובלות זו עם זו. המלכות נובעת מהיסוד, המלכות הבלתי מוכתרת. "בי מלכים ימלוכו" – מאן מלכי – רבנן (מי הם מלכים? – חכמים!). (גיטין סב, ע"א).

...נתקיים אצלו הפסוק: "לא הביט אָן ביעקב". הוא לא ייסר בחמת זעם, הוא גם לא חיפש מומים אצל אחרים. הוא היה אומר אילו היינו מניחים תפילין באותה כוונת הלב ההולמת מצוה זו, כי אז לא היה בנמצא קרקפתא דלא מנח תפילין, אילו היינו מרגישים בכל עוז את קדושת השבת, כי אז לא ייתכן שיימצא מי מישראל שיחללנה. כי האמין בכל תום נפשו בקדושת הנפש הישראלית, כי האמין בכל עוז באפשרות התעוררות הנקודה היהודית גם אם לפי מראית עין היא בלתי נראית לגמרי. מה נועז הקו המחשבתי הזה, מה מרובות הדרישות שהעמיד לעצמו ולכל מי שחיפש באמת ובתמים את דרך היהדות.

דָּבָר לְדוֹר, הוּצֵאת אֶרֶז תִּשְׁס"ה, עמ' פה-פט

הרב הרצוג: אני מתפלא...

ר' יצחק גרשטנקורן

ביום השלישי כח חשון ביקרתיו בבית החולים "ביקור חולים" בירושלים עיה"ק, ומסרתי לידו את הגליונות של פירושי על תהילים שיצאו מבית הדפוס. ואף

שהיה בעל ייסורין, ראיתי אור נוגה על פניו הקדושים כשעבר על הפרקים שהשתוקק מאד לראותם בדפוס.

...באותו יום ישבתי בביתו של גאון עוזנו ראש הרבנים לישראל מרן רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג. שוחחנו על המחבר של "מי מרום" ואמר לי רבנו שליט"א: אני מתפלא על החסידים שלא פונים אליו בעת צרתם שיתפלל בעדם, הלא הוא צדיק הדור האמיתי!

נעים זמירות ישראל א, עמ' תיח

נ.ב. פירושו של הרב חרל"פ על תהילים נכלל בספר הנ"ל

עיונים בחשנתו

הנקודה הפנימית

הרב ישראל הלוי בארי

הנקודה הפנימית העיקרית המודגשת בתורת חמי הרי"מ חרל"פ היא כי כל אדם מישראל הוא זכאי. גם אם סוטה אדם מישראל מדרך הישר, הרי בנשמתו הפנימית קשור הוא אל הגזע העיקרי. אדם מישראל תמיד זכאי הוא. הרב חרל"פ מדגיש הרבה את קדושת ישראל, האדם מישראל, כלל ישראל. מכאן ההבדל בין ישראל לעמים. הללו – זכאים, זולתם – חייבים. הגרימ"ח היה מדגיש הרבה, בשיחותיו העילאיות בעת סעודה שלישית בשבתות, כי אין ישראל שייך למשפחת העמים. הוא למעלה מהם. וכי אי אפשר להוציא שם רע על כלל ישראל או על פרט מישראל! זוהי הקדושה העצמית, שלדעת הגרימ"ח, קיימת בכל אדם מישראל ובכללותו, ואינה קיימת באומות זולתם. ומכאן – קדושת ארץ ישראל. אין ארץ ישראל מדינה מקרית כיתר המדינות, כאן מקום הנבואה, כאן מקום הנביאים. כאן יסוד חיי עם ישראל, תוכן חייו, תורת חייו. ומכאן השלכות לשטחים רבים: אין ללמד חובה על ישראל, כי למרות קליפה רעה הנראית בחוץ – הרי לכל אדם מישראל יש פנימיות קדושה. וזהו שכתב: "...בכלל הציפייה לישועה, להכיר ולהאמין כי ראויים

הדימוי של הרב קוק כצדיק הדור בעיני הרב חרל"פ

דמותו של הרב קוק כצדיק יסוד עולם המגן על דורו משתקפת הן בתארים שבהם פנה אליו הרב חרל"פ במכתביו והן בתוכנם. בנוסח הפנייה אנו מוצאים: "הוד כבוד גאון ישראל והדרו מופת הדור ופארו, אור הנעלם, צדיק יסוד העולם, מרן אדמו"ר אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א", ועוד¹.

במכתבים אשר נכתבו לרב קוק בתקופת שהייתו שהתארכה באירופה, חוזרת ומופיעה הטענה שלפיה נותר היישוב בארץ ישראל ללא הצדיק שיגן עליו. באחד המכתבים הביע הרב חרל"פ את ביטחונו שאילו הרב קוק היה בארץ לא היו סובלים עד כדי כך מהארבה:

לא אוכל להתאפק מה שרחש לבי, וחלק אני בזה כי אלא נסע מרן שליט"א מארץ הקדושה לא היה הנסע כמו שהוא, וזיחוד המושבות לא היו סובלים כל כך מהארבה של באח"ז [= צר, ארצה, חושך, זכורות - ארצות המכות האחרונות אשר הוכות מצריים] כי לכות הגין עלינו כל ימי היומו בקדוש, אהרזי כל החולאים, ואם כי עיניי אחריים לא ראו לא אני ראיתי לא אכן לא אטה החוז הגדול אסור לכות ורחמים עלינו ואל המושבות.²

"זכותו הגין עלינו", משמע השפעה מטפיזית של הצדיק המגן על דורו.

פתיחת המכתב "לא אוכל להתאפק" מלמדת אף היא על המתח בין גילוי לכיסוי שהרב חרל"פ התלבט בו לכל אורך ההתכתבות. מתברר שהצנעה יפה הייתה לעניינים הללו ואין ראוי להעלותם במכתב אשר עלול להגיע לעיניים זרות. עם זאת הרב חרל"פ לא הצליח להתאפק והוא כלל במכתביו רמזים רבים לנושאים הסודיים שליכדו את הרב ותלמידו.

ישראל להיגאל בכל שעה ושעה, שאף אם רבים הם הליקויים מצד החוץ, טהורים ונקיים הם מצד הפנים – לכן יש להעמיק בקדושתם של ישראל ועומק זכותם שהם ראויים לגאולה – קדושתם של ישראל מצד הכלל שלהם לא נפגמה מעולם – כנסת ישראל, במובן האמיתי של מושג כלל ישראל, מעולם לא חטא ומעולם לא נפגם במאומה – –".

ריאיון ורשם: ישראל ארליך, שבעים פנים, עמ' 404-405

* השתוקקות, סוד ואהבה: על עולמם הנסתר של הרב קוק והרב חרל"פ

ד"ר סמדר שרלו

הפניית המבט אל עולמו הפנימי והחוויתי של הרב קוק בזיקה לתורת הסוד חושפת בפנינו סיפור חדש. הסיפור החדש אינו מתרכז ברב קוק בלבד אלא זורה אור חדש גם על דמויות קרובות אליו, וביניהן בעיקר הרב דוד כהן (הנזיר) והרב יעקב משה חרל"פ. בדברים שלהלן נאיר פרקים מתוך הסיפור החדש הנוגעים למערכת היחסים בין הרב חרל"פ לרבו. במסגרת העיון נפנה מבט אל כמה מהחווים הנסתרים שטוו את הקשר בין התלמיד לרב.

במרכזו של הסיפור החדש על הרב קוק ניצבת תפיסתו העצמית כצדיק המגן על דורו. בצומת היסטורי יוצא דופן בתולדות האומה, מול הפער הבלתי נסבל בין ציפיית הגאולה לבין הכפירה הגואה, עמס הרב קוק על שכמו את תפקידו המסורתי של הצדיק המגן על דורו. במסגרת תפקידו היה עליו להכריע את הדור כולו לכף זכות, לרומם את מעשי החולין של דורו ולהעלות כופרים שנשמותיהם שייכות לשורש נשמתו.

במסגרת זו נפנה מבט אל הקשרים המיוחדים בין הרב חרל"פ לבין הרב קוק לאור שליחותו של הרב קוק כצדיק.

¹ הד הרים: קבוצת מכתבים מאת הרב ר' יעקב משה חרל"פ זצ"ל, אלון מורה תשנ"ז (להלן: הד הרים), עמ' סב

² הד הרים, עמ' סח

* מאמר זה הוא עיבוד מקוצר של מאמר שהתפרסם בתרביץ שנה עד חוברת ב. העיבוד הוכן במיוחד עבור ה"דף" על ידי המחברת.

היעדרותו של הצדיק, הרב קוק, מהארץ פגעה, לדעתו של הרב חרל"פ, גם בו עצמו ובדרגת ההשגה שיכול היה להגיע אליה בזכות נוכחותו הישירה של הצדיק. כך בדברים שכתב ביומנו האישי וציטט מאוחר יותר במכתב לרבו:

הצדיק הנשגב לאון הצטל והתבונן כשכא לארץ ישראל, כן הסואם כולו משיג צורה אחרת וזיחוד ארץ ישראל. ... רזים רזים ממעלים ארץ זבאו של הצדיק הלה, ונהירין שזיאי דרקים ושזיאי דגלמאוצא וכואהי גלמאוצא נגלה ונסתר ממחילים אהיו מלאירים זאזב כן יחיד ויחיד אשר אך חפץ אהקשיב אצנו אקול הדופק. וכשמסתזב הדבר שצריך הצדיק הלה אנסוס אחוי' מסממאים כן החזיונות הכבירים וזלזולים גזולים באים אסואם ... אואם המקווה חלקה כשיחזור וישוז הצדיק הלה לא"י, יאוסכו המאורות והיו לאורות יאג גזולות ומזהיקות מסול הסואם ושז סוכו, ומנחת שואם גשוז אסואם זגלאולא אור ה' והראמ קרן משיחוד.

האנשים העסוקים בהתעלות לקראת השגות עליונות, ומנסים לשמוע את קול הדוד הדופק, נפגעים מהיעדרותו של הצדיק מהארץ. חזיונות כמו אלה שהרב חרל"פ אכן חווה "מסתתמים". יכולת ההשגה הרוחנית שלהם עוברת דרך אישיותו של הצדיק ולפיכך מדרגת ההשגה שלהם נפגעת. המובאות המועטות שצוטטו עד כאן די בהן לאשר בבהירות את זהותו של הרב קוק כצדיק יסוד עולם לא רק בעיני עצמו אלא גם כפי שהיא נשקפת בעיני נציגים של החבורה הסודית שהקיפה אותו.

בהספדים שנכתבו אחר מותו של הרב קוק כתב הרב חרל"פ דברים ברורים יותר על שליחותו של הרב קוק ועל הפעולה המטפיזית שלו למען היישוב בארץ ישראל: "וימן ה' לעמו נשמה גדולה ... הוא הציר הנאמן אשר נשלח ממרום ... עץ החיים אשר שורשיו וענפיו התרחבו על כל קצות הארץ בריח פנימי המברוח מן

³ הד הרים, עמ' סג

הקצה אל הקצה, 'סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה' ... מכין כסא לחזקיהו מלך יהודה". המיתוס הקבלי אודות הצדיק כיסוד עולם, כצינור, או אף כעץ ששורשיו בעליונים וענפיו בתחתונים, משתקף בציורים בעזרתם תיאר הרב חרל"פ את הרב קוק. הרב קוק הוא צדיק הדור המחבר שמים וארץ, הוא ציר ושליח ממרום, הוא צדיק הדור ואולי אף אותו צדיק מיוחד המכין את הדרך למשיח, "מכין כסא לחזקיהו מלך יהודה". תמונת הצדיק המגן על הדור מצויה אף היא באותו הספד: "... ומתוך זה הגין על היישוב כולו ... ויותר ממה שגלוי ממעשיו הכבירים, ... הרבה לפעול גדולות ונצורות, ... הגלויים רק לפני יודע כל תעלומות ית"ש [=יתעלה שמו]."⁴ דבריו של הרב חרל"פ על רבו מתאפיינים במתח בין הגלוי לנסתר. הוא מתייחס לתמונה גלויה, ועם זאת מרמז לתמונה נוספת נסתרת. המתח בין גלוי לנסתר ובין גלוי לכיסוי אצל הרב חרל"פ בא לידי ביטוי גם בפרשת החזון שזכה לו בכותל המערבי.

חיזיון בהקיץ: עלינו (הרב קוק והרב חרל"פ) מוטלת המשימה להעלות את העולם כולו.

הציפייה של הרב חרל"פ שהרב קוק כצדיק יעלה עמו הן את תלמידו והן את הדור כולו באה לידי ביטוי יוצא דופן בפרשה העטויה מעטה של סוד ונחשפת על ידו באותם מכתבים. פרטים החסרים במכתב אחד מתגלים בהמשך במכתב אחר. כך מצטרפים החלקים זה לזה עד שהסיפור נחשף במלואו. החוויה המרעישה שעליה רמז הרב חרל"פ הייתה חיזיון בהקיץ שזכה לו ליד הכותל המערבי ב' בחשוון תרע"ו, לעת תפילת המנחה. וכך הם הדברים בצירופם:

⁴ מתוך הספד של הרב חרל"פ במלאת שנה לפטירתו של הרב קוק, 'למלאת שנה', התפרסם לראשונה בירחון "שערי ציון", אלול תרצ"ו. כאן מתוך: אמרות טהורות, ירושלים תשס"ב (להלן: אמרות טהורות), עמ' כה-כו.

⁵ אמרות טהורות, עמ' כו

פתיחת ההודעה אשר התגלתה לו בחיזיון הייתה "שמפני שהיום הצטער עליך רבך שבחו"ל ותפילתו עשתה רושם גדול. על כן מודיעים לך כ זה".⁶ נוסח מה שהודיעו לו הופיע במכתב קודם:

וצריכיס אכמוז אהרז שהוא אמה זחוי' אשר הנך מקושר זו זנפש שירזה אהמפא' זצרך, אהסאמר אמצריג'א רוח הקודש, כמו שהוא זצמא אמסוק אהמסאמר, ואילו היימס שניכס ביחד באלו היימס אז כבר היימס אמעיס, ... והיימס מעיס אמכס אמ כל ההויה והיימס מאושרים כל ימי חייכס וכו' וכו' וכו', ואמה ורזך צריכיס אמקן אמ כל הסואס כואו, והאואי שימצאו אכל הפחוח שני אנשים כאזה צואס, וכו'. והנה נפש רזך משטוקקת מאז אהיומ אצ' כואל המערבי, ואפעמיס ע"י רוח השטוקקואו ושהוא מכוי' זנפש כאילו הוא אצ' הכואל המערבי הנה נפש ה'א באה באמת שמה, ושואבז משס כל רעיונותי ומחשבותי, והוא אמעלה מאז באומה שעה לאיש יותר גזוה ורס זיראמ ה' זביטוא עזמימא אפניו ית"ש, ואכן לס אממה בכל פעם זואך אז הכואל המערבי אהמפא' שס מוטא עזיך אכוון אהסאמר לס אמ רזך.⁷

לאור הדברים אשר נודעו לו בחיזיון זה חזר הרב חרל"פ והפציר ברבו במכתביו: "ומכיוון שהעולם לקוי לסיבת אי התחברותנו במקום אחד, דרוש שעל כל פנים בדעת ובמחשבה לא יהיה פירוד והיסח הדעת בינינו, והחובה מוטלת על מרן שלא להפסיק תשוקתו על הכותל הקדוש בצירוף הכוונה להעלות גם את תלמידו ע"י ריבוי תפילות והתאמצות בכוח גדול".⁸

הדברים אשר נודעו לרב חרל"פ בחיזיון שופכים אור על אופי הקשרים וההתקשרות בין הרב חרל"פ לרב קוק, על השאיפות שלהם להתעלות למעלות רוח הקודש ועל השליחות שלהם להעלות את המציאות כולה. הקשרים בין הרב לתלמיד הם קשרי נשמות המאפשרים לרב להעלות את תלמידו על ידי כוונות

⁶ הד הרים, עמ' עח
⁷ שם, עמ' עד-עה
⁸ שם, עמ' עא

מתאימות. נושא זה מרכזי מאד במכתביו של הרב חרל"פ השב ומפציר ברב קוק להעלותו. מרכזיות נושא ההתקשרות וההעלאה על ידי כוונה מאיר את משמעות הקשר בין התלמיד לבין רבו הנתפס בעיניו כצדיק הדור, ומפנה את תשומת הלב אל סוג כזה של התקשרות בצדיק המוכר לנו אצל חבורות נוספות של מקובלים וחסידים.

הרב חרל"פ והרב קוק: אהבה, העלאה, ציור הדיוקן

ביטויים של אהבה מופיעים גם בהתבטאות של הרב קוק ביחס אל הרב חרל"פ. כך באחת האיגרות שכתב לו מאירופה בשנת תרע"ו:

אהובי בכל מעמקי, אמ טוהר סלואל אהבאנן הנאמנה אלוא - אין אוויר ארץ העמים, ואצממה הטמאה, כצאי אה. אשר אז כן כצז אי הצבר מאז אכמוז אכזוז ידזי מכמזיס הראוייס אמידז נסימא-ידיזואנן, כל זמן שאני שרוי זמחשכים בארץ מאפליה... זכז זאמ כאשר עזרו ימיס רזיס זשטיקה, זצומיה של אהזה מסוגר, גישאני סלואל קדושט אוויר הקודש של ארץ חמזט עולמי עולמיס אהמער מסט ואצזר צזרי-זוזיס אכזוז חמוזי.⁹

האהבה מציינת יכולת התקשרות מטפיזית, וזו נמצאת במצב של שתיקה דומיה והסתר על אדמה טמאה. אמנם התכוונות כלפי ארץ ישראל עשויה לגבור על הריחוק ולאפשר מחדש אתה התקשרות ולדבר דברי דודים.

ביטוי מיוחד של אהבה מצוי בדברים שכתב הרב קוק בפנקס של שירים ורשימות אישיות שכתב בלונדון:

יום ה' כסליו, ב' ויצא, נתעוררה בי אהבת ידידי הרימ"ח [-הרב יעקב משה חרל"פ] נ"י, ונראה שצריך רחמים והארה רוחנית.¹⁰

⁹ הראי"ה קוק, איגרות, ג, עמ' יט

¹⁰ הדברים הובאו על ידי מ"צ נריה, שיחות הראי"ה, תל אביב תשל"ט (להלן: נריה, שיחות), עמ' שמז. כמו כן ניתן לראותם בצילום הפנקס מלונדון באוסף של רבקה שץ אופנהיימר בספריית גרשם שלום.

הציונות במישנתו של הרב יעקב משה חרל"פ

ד"ר יעקב הדני

הציפייה לישועה היא הישועה

והייתה הציפייה לישועה עצמה עצמיות הישועה

והישועה לעצמיות הציפייה (מי מרום י, לא).

איגרת ששלח הרימ"ח אל הרב אברהם יצחק הכהן קוק (להלן: הראי"ה) בערב חג השבועות שנת תרע"ה, מעוררת את ענייננו על שני מושגים עיקריים הנדונים בה: הציפייה לישועה והציונות¹.

"...חזיתי לדעתו של מרן שליט"א², שתקוותנו העתידה תוחל בדרך טבע, וחפצתי לשמוע דברים ברורים מאת מרן שליט"א, כי זה לא כבר כתבתי בלשון זה:

'אופן גאולתן של ישראל תלוי לפי אופן הציפייה לישועה... ולכן הצ...³ אעפ"י שבכלל הביאה מרפא ברכה בכנפיה וקירבה בנים רחוקים אל אמם ואל חדר הורתם, בכל זאת עיממה מעט את זהרורית הגאולה, שאעפ"י שיש מקום הוראות בכמה סיועים לזה, בכ"ז היה תמיד חפץ עמוק בלבבות ישראל, שלא להתרצות בישועה טבעית, כי אם דווקא לאופן נעלה מהטבע, כי זה תמיד ישעם וחפצם של ישראל להשתחרר גם מהטבע עצמה. ולכן כשהגיעה התנועה הזאת והתיישרה גם בלבבות התמימים, שהם פועלים הרבה באמונתם הפשוטה, התחילה הנשמה הפנימית להרגיש בכאבה.

– זהו מה שכתבתי אני בעוניי בעזרת ה' יתברך. ועתה הנני לחלות פני קודשו להודיעני חוות דעתו הקדושה בעניינים אלו, להאיר עיני העוורות בכל זה. ואקווה שימלא רצוני ויקח לו מועד לשמחני בתשובת כתיבת גילי ידיו הקדושים".

¹ הרב צבי יהודה הכהן קוק, עורך, הד הרים מרחשון תשי"ג, מוסד הרב קוק, מהדורה שנייה, תשל"א, ירושלים. איגרת כז, עמ' נט–סב

² הד הרים, ס–סא. וראו מי מרום ו, סה.

³ ולכן הצ... (=הציונות) אינה נכתבת במפורש. ואמר לי נינו, ר' אברהם זק"ש האוצר את כתביו, כי גם בכתב-היד לא נרשמו האותיות החסרות ובמקומן רשם 5 נקודות.....

דברים אלה נכתבו בזמן שהרב קוק שהה בלונדון, היינו לאחר למעלה משלוש שנים מאז שנפרד מהרב חרל"פ שהיה מצוי באותה עת בירושלים. האהבה, ההתקשרות המטפיזית והיכולת לפעול על מצבו של התלמיד אינם תלויים במיגבלות של זמן ומקום אלא בכוונה ובהתעוררות האהבה. מקומה של האהבה במסגרת חבורות של בעלי סוד עשויה להאיר את משמעותה של הרשימה שרשם הרב קוק ביומנו.

מן הצד האחד אנו מוצאים את בקשתו של הרב חרל"פ מהרב קוק להתקשר בו ולהעלותו, ומן הצד השני אנו מוצאים את התעוררות האהבה אצל הרב קוק כשהיא כרוכה במשימה דחופה להעלותו או לסייע לו בדרך מטפיזית.

באחד ממכתביו לרב קוק ביקש ממנו הרב חרל"פ לשלוח לו ציור תמונה שלו: 'אם נצטיירה תמונתו הקדושה נא לשלחני'¹¹. הרב קוק מצייר אף הוא את דיוקנו של התלמיד כפי שביקש: 'ודיוקן חביבות קודשו לנגד עיני מאיר הוא בהוד תפארתו'¹². חשיבות ציור הדיוקן ומטרתה מתבארות אף הן לאור מנהגי ההתקשרות בצדיק כפי שמצאנו אותם בחסידות. התעוררות האהבה הייתה אם כן חלק ממעיין תת קרקעי רוגש של קשרים ורגשות אשר מילאו את עולמם הפנימי והסמוי מן העין של הראי"ה ותלמידיו הקרובים, ונועדו לאפשר הן את העלאתם ההדדית והן את השליחות המטפיזית שלהם למען הכלל ולקירוב הגאולה. התעוררות האהבה אינה אלא ביטוי אחד מיני רבים נוספים המאיר את הרובד הנסתר בעולמם של הרב קוק והרב חרל"פ ואת אופיו הנסתר והמטפיזי של הקשר ביניהם.

¹¹ הד הרים, עמ' פה

¹² הראי"ה קוק, איגרות, ג, עמ' קסו

הרימ"ח מבקש:

הבהרה לאמירתו של הראי"ה שהגאולה תחול בדרך הטבע.

מתוך כך הוא מציג בפני הראי"ה קטע הגותי שרשם על הציפייה לישועה ומצפה לחוות-דעת הראי"ה על תוכנו. בפיסקה זו הוא מדגיש כי השאיפה האמיתית לגאולה לא תוכל להתגדר בדרך הטבעית, אדרבא חייבת היא להשתחרר ממיגבלותיה ולחתור אל מה שלמעלה מן הטבע.

כמו-כן מצפים אנו להתייחסות הראי"ה לדבריו על הסכנה שבציונות ומגמתה השלילית.

תשובת הראי"ה על דבריו אלה התעכבה עד ז בטבת תרע"ו.⁴ ויש להתבונן בעניינים הכלולים בה וגם במה שהיא נמנעה מלפרט:

"... חלילה לנו להשאיר את הטבע במעמדו השפל, מבלי לקשרו בקשר הקודש אשר לאור עולם שבאוצר חיים, שבו דוד מלך ישראל חי וקיים. לא חלישות כוח הוא זה מה שישועתם של ישראל היא קמעא-קמעא כי אם גבורות גבורות ...

... ממוצא דבר נבין כמה גדולה היא החששה של סכנת קציצת-נטיעות ע"י אותה ציפיית-הישועה, המחרפת את עיקבות - משיח ה', המנתקת את הטבע וכל מסיבותיה מצורת הציפייה, הנתבעת בכל חומר שאלת הדין מנפש כל חי לפני כסא משפט עליון ברוך הוא."

עם זאת אין להסיק מכאן כי יש להתעלם מהמתרחש בעולמנו ומההתפתחויות שבעולם שעל ידם תוכל גם-כן לצמוח ישועה. דברים מפורשים על-כך כתב הראי"ה פעמים רבות, וכדי להשלים את תיאור השקפתו נביא קטע ממאמרו על קודש וחול בתחיית ישראל⁵:

"אנו אמונים על האמונה שכל דבר שיוכל להועיל לבנין הארץ ולחיזוק האומה צפון בו דבר ה' לתחיית הקודש בארץ הקודש.

...כי אי-אפשר לישועת ישראל שתהא צומחת בהצלחה אלא אם-כן תהא מעורבת הרכבה יסודית משני הכוחות, הקודש והחול".

מתורף דבריו מצאנו תשובות לשאלות הרימ"ח:

א. על הציפייה לישועה. אנו מבחינים בשני סוגי ציפייה, האחת היא זו שממקורות הקודש של מחשבת האומה. ולעומתה יש ציפייה המקצצת בנטיעות ומחרפת את עיקבות משיח ה'.

ב. היחס הערכי לדרך הטבע בגאולה נקבע ג"כ לפי אותו מיון, ולפיכך לא יכולה להיות זיקה שלילית כוללת אל הטבע. הציפייה החיובית מעלה את הטבע ודוחה את הגישה המשפילה ומנתקת אותו ממקור קדושתו.

ג. אין הראי"ה מתייחס מפורשות לשאלה על הסכנה שבציונות. גם הוא אינו נזקק לציון שמה המפורש. בהצביעו על הסכנה שבהנמכת הציפייה הרוחנית העליונה, כבר הזדהה עם דברי הרימ"ח.

לסיום עיוננו על דבר מקומה של הציונות (או העדר המושג) ממשנתו, נראה לאמור כי הזדהותו עם התוכן הפנימי הרוחני כה עמוקה עד כדי דחיית כל סייג חיצוני העלול להרוס ולקלקל את אור הקודש הגנוז בו. הרימ"ח אינו מותיר מלכתחילה אפשרות לשילוב בין קודש לחול בסוגיה זו.

לעומת זאת הראי"ה רואה תפקיד נכון וטוב גם לכתחילה לציונות בבניין האומה. וכשם שאסור להשאיר את הטבע מבלי לחברו לדרך הקודש, וכשם שאין להרפות מציפייה לישועה בגלל אלה המקצצים בנטיעותיה, כן אין לשלול את תפקידה של הציונות שאינו מעפיל אמנם אל הקודש, אך יש לו תרומה ייחודית בשטחים החיצוניים.

⁴ ראו איגרות ג יט.

⁵ ראו מאמרי הראיה א', ירושלים התשד"ם, 257-259.

פיקוח נפש

משה ברגמן

מאז היווסדה, הייתה שכונת שערי חסד שבירושלים, שכונה של תורה ויראת שמים. רב השכונה הנערץ היה הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל, הרוח העזה, שסחפה צעירים רבים באותן השנים מחוץ לעולמה של תורה, לא פסחה גם על השכונה. היה זה בנו של אחד מהיהודים היראים שבשכונה, שהשליך את לבושו המסורתי וגזז את פיאותיו. לאט לאט התרחק יותר ויותר. בין שאר עיסוקיו, התנדב בחור גם באירגון המחותרת "הגנה", והפך עם השנים למפקד בכיר.

באחת השבתות, הזדעזעה השכונה כולה: הבחור נראה נוסע ברכב להנאתו ברחובות השכונה, בעיצומו של היום הקדוש. היה זה קו אדום, שנפרץ לראשונה בשכונה. כל תחנוני האב לבנו שיימנע לפחות מלנסוע בשבת ברחובות השכונה, נפלו על אוזניים אטומות. בצר לו, פנה האב לרב השכונה, לבקש עצה והדרכה. הרב חרל"פ ביקש להודיע לבן, כי הוא מבקש לשוחח עמו מעט. כשהגיע האב הביתה, הוא סיפר לבנו כי רב השכונה מבקש להיפגש עמו. כל השבוע התחנן האב לבנו, שילך לפגישה עם הרב.

בשעות האחרונות לפני כניסת השבת, פנה האב שוב בדמעות לבנו: אם לא בשבילך, לפחות עשה זאת למעני. בחוסר רצון מוחלט, הודיע הבן שילך.

הבחור הגיע לבית הרב סמוך לשבת, ורגשות ה"אנטי" ממלאות אותו. הרב היה עסוק בהכנות לשבת קודש, ועדיין לא חזר מהמקווה. להפתעתו המוחלטת, קידמה אותו הרבנית במאור פנים וחיוך. היא ביקשה ממנו לחכות לרב, ופרסה לו פרוסה מעוגת השבת הטרייה. בעודו לוגם כוס תה מתוק, השתומם על קבלת הפנים החמה. הוא שיער שהרבנית לא יודעת מי הוא, ובוודאי לא שמעה על מעלליו. בקרוב יגיע הרב, ואז בוודאי יגיעו הטפות המוסר על היותו כופר ואפיקורס.

לא עברו מספר דקות, והנה הרב יעקב משה חרל"פ הגיע מהמקווה. על פניו כבר נסוכה הארת השבת

הממשמשת, וכולו אחוז בהרהורי דביקות בה'. בראותו את הצעיר הממתין לו, רץ אליו מיד ולחץ את ידו בחמימות. הבחור כבר ציפה למנת הצעקות והקללות, אולם תחת זאת הרגיש בגלי אהבה וחיבה. אהבת ישראל טהורה יצאה מלבו של הרב, ונכנסה גם ללב הצעיר. הרב פתח והתנצל, על שהטריח את הבחור לסור לביתו. אמנם הנימוס אומר שאני זה שביקשתי להיפגש, ולכן היה עלי לבוא לביתך, אך מחמת זקנותי קשה לי להסתובב הרבה. אנא, סלח לי על זאת.

לאחר הפתיחה הלבבית, אמר לו הרב: דע לך, ששמעתי עליך דברים גדולים מאד. שמעתי שהנך מפקד בכיר ב"הגנה", ועוסק בפועל בהצלת יהודים והגנתם. ראשית רציתי לברך אותך על מעשיך אלו, ולהביע את הערכתנו. הלוואי ויהיה חלקי בגן עדן, עם אלו שזוכים להגן על עם ישראל בגופם ובמסירות נפשם. אין לשער את גודל המעלה, של מי שעוסק במצווה זו.

אולם אני מבקש לספר לך, שישנם מספר אנשים בשכונתנו, שאינם מכירים את פועלך החשוב. אנשים אלו אינם יודעים שהנך עוסק במצווה חשובה, הדוחה גם כן את השבת. בשבת שעברה סיפרו לי שנסעת במכונית בשבת, ומן הסתם אם יהודי נוסע בשבת היה זה לצורכי פיקוח נפש. אם כך הדבר, הנסיעה בשבת מותרת ואף מצווה. אך יש שאינם מכירים את מעשיך החשובים, ועלולים להזיק למלאכת הקודש שאתה עוסק בה. אני חושש שמתוך בורותם, יהיה בלגן גדול בשכונה. אתה עלול להזדקק לנסוע בדחיפות כדי להגן על חיי יהודים, ואילו הם עלולים לעכב בעדך מלקיים מצווה חשובה זו. לכן, הטרחתי אותך לביתי. אני מאד מבקש ממך שמחר, כשתצטרך לנסוע בשבת, אנא דפוק בדלתי ותודיע לי. אני אכנס עמך למכונית, ואסע עמך ברחובות השכונה. כך יידעו כולם שנסיעתך מותרת בשבת, ולא יפגעו בך חלילה...

מאחרי שיחה זו, לא נסע עוד הבחור בשבת בשכונה.

נמסר על יד יעקב משה ברגמן, ניין לגרי"מ חרל"פ זצ"ל ששמע את הסיפור מאחת הנכדות של הרב, שהייתה נוכחת בבית הסבא באותו ערב שבת. הופיע בהרחבה ב-"שיחת השבוע" (חב"ד), גיליון פרשת וירא תשס"ב

לחם אבירים

משה ברגמן

אחד מספריו העמוקים ביותר והעוסקים בתורת הנסתר, נקרא "לחם אבירים". בעמוד הפתיחה של הספר נכתב: "בהם פתיחת שערים לשערי הקודש של רזי עליון... כל המעיין בהם ביושר לבב ויראת ה' טהורה, יטעם צוף נועם מכמה דברים שהם מכבשונו של עולם".

בהמשך הפתיחה הותיר לנו חידה מיסתורית, שנשארה עלומה ונסתרת עד היום הזה. הוא כתב: "קראתי המחברת בשם לחם אבירים, מטעמים הכמוסים עימדי". מה היו אותם טעמים כמוסים? מדוע הותיר אותם עלומים ונסתרים?

יש מתלמידיו של הסבא ששמעו ממנו, שבמילה "אבירים" רמוזים ראשי התיבות של שמו ושם רבו המובהק: אברהם יצחק (קוק) ויעקב משה. אולם ודאי שאין זוהי הסיבה העיקרית, שהרי דבר זה לא היה מסתיר מאתנו כ"טעמים כמוסים".

הביטוי "לחם אבירים" מופיע בספר תהילים (עח, כה) בקשר למן שאכלו ישראל בארבעים שנותם במדבר: "וימטר עליהם מן לאכול, ודגן שמים נתן למו, לחם אבירים אכל איש, צידה שלח להם לשובע".

ההקשר למן הזכיר לי מיד סיפור מרתק, ששמעתי מסבתי, הרבנית חוה דינה בארי-שלזינגר ע"ה. הסבתא הייתה בתו הצעירה ביותר של הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, וסיפור זה שמעתי מפיה פעמים רבות.

הסבתא ע"ה סיפרה, שבהיותה עדיין ילדה קטנה בבית הסבא, נשמעו ערב אחד בשער הבית דפיקות נמרצות. בדלת עמדה חבורה של מקובלים, שהייתה בקשר מתמיד עם הרב חרל"פ. הם נראו נרגשים מאד, וביקשו לדבר בדחיפות, מיד וללא שום דיחוי עם הרב.

ראש החבורה אמר שהדברים סודיים, וביקש שכולם ייצאו מהחדר. הילדים ניסו להתעקש ולהישאר, אולם הסבא עצמו ביקש מהילדים לצאת. אולם היא, כילדה

קטנה, לא הסכימה לעזוב את החדר. היא ישבה על ברכיו של הסבא וחיבקה אותו, ובכתה כשניסו להוריד אותה. הסבא אמר לחבורה שהיא ילדה קטנה ואינה מבינה, ואין הכרח שגם היא תצא.

כשננעלה הדלת, פתח ראש החבורה וסיפר שכבר ימים רבים שהם מטיילים במדבר סיני, ומחפשים אחר שרידים שנותרו מהמן. הם מצאו בספר קבלה קדוש וישן שעדיין ניתן למצוא שרידים ממנו, ודבר זה יכול להתגלות רק ליחידי סגולה ובודדים הראויים לכך. מי שזוכה אכן לאכול מהמן, יזכה להשגות גדולות ומיוחדות בתורה. גילוי שרידי המן יהיה רמז לקירוב של הגאולה השלימה במהרה (אולי יש רמז לכך במכילתא פרשת בשלח: "היום אי אתם מוצאים אותו, אבל אתם מוצאים אותו לעולם הבא").

לאחר שיטוטים וחיפושים מרובים, וכמובן הרבה תפילה ותחנונים בכוונה, זכו סוף סוף למצוא את מבוקשם. באחד מנקיפי הסלעים, מצאו נחבאת שיכבת מן נסתרת. מיד מיהרו ורצו לבית הסבא, לספר על התגלית המרעישת.

הסבא החל להתרגש מאד גם כן, וביקש לראות את המן. ראש החבורה פתח את תרמילו המאובק, והוציא ממנו צנצנת עם מעט אוכל בצבע לבן. הם חילקו את המן ביניהם, וכל אחד מהסובבים בירך ואכל מעט בכוונה עצומה. כילדה קטנה היא ביקשה מיד גם כן לאכול, והסבא העניק גם לה.

שאלתי את הסבתא איזה טעם היה לאותו מן, והיא ענתה שהיא זוכרת שהיה טעים מאד, ודומה לטעם של מימרח חלבה.

האם סיפור זה הוא פתרון החידה לשם הספר? האם אחרי אכילת המן זכה הסבא להשגות שהביאו לגילוי הדברים שכתב בספר "לחם אבירים"?

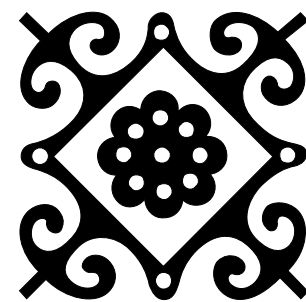
מעשה בנער ירושלמי ממשפחה דתית שסטה מן הדרך. כעבור הרבה שנים פגש בו ת"ח גדול והשתומם לראותו נוהג שוב כאחד החרדים. ולשאלתו מה חולל אצלך את המיפנה לתשובה? ענה הלה, אגיד לך את האמת: מילה אחת ויחידה גרמה את המיפנה. לתמיהתו הרבה: איזו מילה? השיב ה"אחד" שבקריאת שמע.

והוא המשיך באומרו הרי הנך זוכר את הגאון והצדיק הירושלמי הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל הנודע בשערים בגדלותו הנפלאה בנסתר כבנגלה, והתפרסם בהרבה הנהגות מיוחדות שנהג לפי תורת הסוד.

וכך המשיך אותו צעיר, מידי עוברי מאחורי בית הכנסת שהתפלל בו אותו צדיק, ושאגת ה"אחד" שלו – שהתפרצה מפיו בכל כך הרבה דחילו ורחימו – הלמה בתופי אוזני, חלף רעד זעזוע בלבי, זעזוע זה הוליד בליבי רגשי חרטה וחשבון הנפש.

עד שהגיע היום בו התברר לי מה שהיה צפוי מראש, אותו היום שכנראה הגיע בו החילחול והפיעפוע של קול ה"אחד" עד תשתית נפשי ולבי, כשכבר לא ניצב בפניו שום מחסום. אז תם ונשלם המועד. אז אירעה ההתפוצצות האדירה והמהפכנית, ששינתה אותי מן הקצה אל הקצה.

שערים, כב בסיון תשל"ז

נהרי דמעות זורמים מעיניי

נכדי היקר החזיז שלי כזז א סיני,

אמנם לא אוכל לסדר לפניך דברים מרוב המיית צערי, כי הוא נורא מאוד, והפעם אבקשך מאד, יקירי, להבליג על צערך הפנימי ולקרוא בנחת את מכתבי, ואקווה לחסדי ה' הנאמנים כי דברי יקלעו אל המטרה וינוחו לך וכו'.

ובעיקר הדבר, הלא כבר נודע כי כל העולם כולו נסיונות לאדם, ואין להיבהל משום דבר. ישנם תקופות כאלו העוברים על האדם, ביחוד לאותם שיש להם הצטיינות בכשרונותיהם או בשקידתם, ומעמידים אותם למאוכזבים, מאוכזבים לגמרי ובזה מכשירים אותם. אבל מי שיש לו לב אמיץ בגיבורים מתגבר גם עליהם, ולמרות הכל הוא מכניס את עצמו לתוך האורה והשמחה עד כי זוכה לראות עין בעין "פקודי ה' ישרים משמחי לב". ורק מי שאינו מביט למרחוק, ורואה רק את הקרוב, נדמה לו כי העולם חשך בעדו.

הסיבות לאכזבה הן רבות, וכולן אינן אלא אחיזות העיניים ודמיונות שוא, אשר במעט התרוממות והתעלות מרגישים כי אפילו בכלל צללים לא באו – דמיונות שוא ולא יותר וכו'.

ומתוך עומק אהבה, אהבה בלי מצרים אליך, הנני להגיד לך כי יש לפעמים אשר מי שבידו לעלות ברום המעלות, לא רק בתורה כי אם גם ביראת ה' וידיעת כבודו יתברך, שהיא למעלה מכל הידיעות ועמוקה ביותר, אז כשאותו האדם שוכח לעלות בכליל המעלות ודומה לו כי יספיקו לו הדברים המדומים בלבד, אז פושטים אצלו כל אלה הדברים את רגלם ומוצא את עצמו כמאוכזב מכל, וכי כולם שואפים אך ורק לירידתו, והכול לטובה, למען יתרומם ויזדכך גם במעלות הנשגבות שיסודן הוא קירבת א-לוהים וכו'.

ראה בני יקירי, חזק ואמץ, עשה לך לב ארי, הסיח את דעתך מכל העבר. דע והבן, כי כשם שאסור לחשוד

באחרים, כן גם ועוד יותר אסור לחשוך בעצמו: אל תאמר "נתרחקתי"... אי אפשר; לא ולא, אלף פעמים לא! לא נתרחקת ולא נמאסת... אין זה אלא עצבנות הארורה ומעשה היצר... בחון נא ותיוכח.

יותר לא אוכל לכתוב. נהרי דמעות זורמים מעיני... בא נא אלי! התקרב נא אלי!

בטח תבין להתעמק במכתבי זה פעמיים ושלוש, כי אין הדברים נקנים בראיה בעלמא, והיה ה' בעזרך.

לקנן מנשקר בנשיקות קודש - מנצפה אראון בציון אפארן.

ברכת מרום, הרב זאב חרל"פ, עורך, הוצאת בית זבול, עמ' יד-טו

היכול הייתי להאמין כי תיפרד ממני?

צטלה"י, יוסה חיי שרה, כל זחשון ארפ"א אפ"ק, פסיה"ק ירושלים אצ"א.

זני יקירי, מחמא רוחי ונפש, אגלצו וממרום אחי צן ככא מקום מאור, וזשוכר לארץ חמאך וסיר קודשך ירושלים.

נסעת... עלית בספינה... לאמריקה... כך סיבב השי"ת ברוך הוא לעד ולעולמי עולמים, לא יעזוב חסדו ואמיתו מאיתנו עד עולם.

מה אכתוב לך בני יקירי, היכול הייתי להאמין כי תיפרד ממני, היכול הייתי להעלות על הדעת כי מארץ חמודתנו תצטרך להיפרד, אבל העובדה עובדה, עתה על להבא הננו צריכים לדבר ולעסוק. דע והבין, כי אם אין אתה לך, מי לך. אם חלילה תתרפה ממעוזך ותפנה אחרי הדברים ההווים, מי יכול להועילך, העיקר שלא תרד ממדרגותיך. בל תאמר כי תרד לצמצומים כדי להתעלות, זה רק פיתוי שוא ולא אמת, אתה כבר צריך הנך להרגיש את עצמך כי לגדולות נוצרת, וגדולות כבר מסור בידך להנהיג, אל תתפתה להיות תלמיד צעיר וכו'. אומץ לב וגדלות המוחין הנך צריך לקנות

ולרכוש לך, ענוות צדק ושמחת ענווים בה' הנך מחוייב להשיג, ואם תרצה, תשיג וטוב לך כל הימים.

אל תתפתה בהבלים כי קניית שם ד"ר רב הוא דבר חשוב. אפס, כלום, העיקר לילך בדרכי אבות ולהתרומם בגאונות כבירה בתורה, ובצדקות, ובחסידות ובכל מילי דמיטב. ובכך רכוש לך אמצעים כאלה אשר יובילוך למו, וכל שאר הדברים יהיו אצלך טפל שבטפלים.

אלה הדברים אשר אני כותב לך ממעמקי נשמתך אל ילחזו מעיניך, חזור עליהם וצייר תמונתך, ויהיה נחשב לך כאילו אתה שומעם מפי, והיו לך למורה דרך.

אזיך המלשע אראון בציון אפארן האמי"א, המנצפה אישועה ה',

יסקז משה חרל"פ

טוב היה שתכתוב למרן הגה"ק שליט"א (הרב קוק) מדבר ביאתך וכל אשר לך, ותבקש שיתפלל בעדך ויכתוב לך דברי חיזוק וברכה.

אזיך הנ"ל

מכתבי מרום, מכתב ב, הרב זאב חרל"פ, עורך, הוצאת בית זבול, תשמ"ח

לא להתיאש

צטלה"י, יצכסאו - א וישלח אפארן

זני יקירי חמאך אצ"א הי"ו וכו',

תעודתנו להבליג על הכל, להרגיש כי הכל מאת ה' נסבה כל זאת, וכל מה שהוא עושה ויעשה, הכל לטובה ולברכה. ואנו צריכים רק לעשות את שלנו, להתעורר מתרדמת הזמן בסנסני האהבה, אורה וקדושה.

...אומלל הוא האיש שאומר נואש, אפילו רק באיזה פרט. "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשיי למעשי אברהם, יצחק, ויעקב" (תנא דבי אליהו רבה, כה). החוב הזה הוא חוב בלתי הפסק, וכשמפסיקים לרגע מלומר ככה, מתלכדים תיכף ברשת הפח של היצר. חלילה לחשוב כיוון שאני כבר מופרד מהמקום הקדוש

צריך אתה לזכור כי לא להיסחף בזרם החומריות נוצרת, היראת שמים שלך לא תהיה מלאכותית אלא מקורית, בלי שום התפעלות מפני שום איש, ובלי שום בושה. על בושה כזו צריכים לומר "כל המתבייש במהרה הוא חוטא". הִיָּה גבר בגוברין מלובש עוז וחיל, וכבוש לך דברי קודש. את הכל קשה לי לפרט, אבל אתה חכם ומבין, דע את אשר לפניך.

אצ"ק
שם, מכתב ה

חמש דקות

בעניין החמש דקות שדיברתי אתך בקצרה העיקר שלא יעבור יום ולא לילה שלא ילמדו בהם לפחות חמש דקות ביום וחמש דקות בלילה. הלימוד באותם חמש דקות יהיה ער בעליזות ושמחה, וצמצום כל המחשבות בהם בלי שום הפסק כלל ועיקר. ויש לכוון בהם ללימוד לשמה, לקיים מצוות לימוד לשם גילוי ייחודו בעולם דזהו עניין לשם יחוד קוב"ה [=קודשא בריך הוא] ושכינתיה.

וכשתענג על אלה החמש דקות בכל יום ובכל לילה, יום טוב וערב יום טוב, בבית ובדרך, ושום מניעה לא תעכב את זה, ולא להלוות מיום לחברו או מלילה לחברו, אלא הכול בעיתו ובזמנו, אז אם תסכים על יתר ממספר חמש יהיה לך לתועלת מרובה, אך בכל זאת יש להשגיח שהתוספת לא ירפה את העיקר.

[חוץ מזה] עליך ללמוד בכל מעת לעת חמש דקות בספר הקדוש שערי קדושה (לרבי חיים ויטל ז"ל), ולא להחסיר מעת לעת, ותשתדל שהלימוד יהיה על מנת לקיים, וגם לקיים, שלא להיות כסומא ההולך, אלא להשתדל שכל מעשה וכל דיבור יהיה מקודם על פי משקל, אם זה מותר מן הדין, ואיזה ריווח יביא זה לנשמה, ואל להיות ברוח הרגילות "מצוות אנשים מלומדה" (ישעיה כט, יג).

אצ"ק
שם, מכתב ו

אשר עיני כל בית ישראל עליו, כבר יש לפני דרך אחר. נגד זה אנו יודעים כי מלוא כל הארץ כבודו, ולית אתר פנוי מזה, וכל מקום שישראל גלו שכינה גלתה עמם (מגילה כט, א). וזה לאו דווקא בכללות ישראל, אלא שכן הוא גם בפרט.

ברית כרותה היא כי לו לא הסיח אדם דעתו אף רגע מרוממות גדולתו ודואג תמיד לשאוף למעשי אברהם, יצחק ויעקב לא היה נכשל בשום עוון ורשע, ותחת ירידה עלייה, ותחת השפלה רוממות, לך בכוחך זה ועלה והצלח וכו'.

מרן הקדוש הרב שליט"א מעודדני פעם בפעם כי נסיעתך תהיה בעזרת השם יתברך להצלחה גדולה וכו'. מהראוי לך לכתוב לו ממצב רוחך, ודברי קודשו יהיו לך למשיב נפש. גם דרוש לך לכתוב למרן הגריי"ד (הגאון ר' יצחק ירוחם דיסקין) שליט"א וכו'.

אצ"ק המשלש ארואך עולה ומשלה זצ"ל
אבאראך, הוצך, והצרך.

שם, מכתב ד

אל תבלע את הכל בבת אחת

זעלה", כג אבאראך אצ"ק

זני יקירי, ה' יצרכך ומשלה אמלה וכו'.

גם אתה ראוי לך לאחוז בדרך טובה לסלול לך מסילה קדושה בעדינות המחשבה, בשמחה הנועם, העוז והענווה.

במנוחת לב תשקוד על התורה אל תבלע את הכל בבת אחת, זהו רק רצונו של גוי האומר "למדני כל התורה כולה על רגל אחת" (שבת לא, א), ואנחנו צריכים גם כן להסתפקות "לא עליך המלאכה לגמור וכו'" (אבות ב, טז), ועם זה הזריזות של "ובעל הבית דוחק" (שם שם, טו), על ידי זריזות ומתינות קונים את הכל.

אין העולם הזה כדאי כלל אפילו להוציא אנחה עבורו, ומשום זה הנה רעה היא מאד העצבות והאנחות שגורמים בלבול הגשמיות.

הדרשה שנדפסה בעיתון אנגליא, העתיקו (תירגמו) לפניי, והנני להגיד לך את הרושם שלי על זה.

בכלל יש לידע כי התכלית הוא להסיר את ה"כַּבֵּד פה וְכַבֵּד לְשׁוֹן" מנשמתא דמשה. ואם זכינו, היה זה על ידי גילויי התורה, שאז מכל פה היה נוהר ארבעה נחלי מים, דבש וחמאה, והכול היה נמתק בצד המפולש של הקודש. ועכשיו שלא זכינו, סיבב כך הקב"ה קורא הדורות מראש, למצוא מבטאים וציורים לעניינים נעלים שהן הרגשות עמוקות, שלכאורה אין להם מוצא בפה. והציור, ובייחוד הציור הטבעי, הוא המלמד דעת לכל הרגשות היותר [נסתרות] וגנוזות עמוק בלב ובמוח פנימה. ולשם זה נוצרו כל ההטפה, לגשם רעיונות עמוקות והרגשות שיריות בפה ובכתב.

זהו הגירעון הבריא שיש בהטפה, שדווקא בלא שום הרכבות נאמרים, ודווקא בלא חידודים ופלפולים מאיר הרעיון וההרגשה הבלתי [=מפורש?] לכאורה מבעד המשל והציור. ואנו מדמים צורה לצורה עד שביתרון הכשר והכנה מעולה בטהרה יהיה זה גשר לעלות במעלות הקודש לדמות צורה ליוצרה, שהוא סוד כל הסתרים.

ואם אמנם בצורה החיצונה של ההטפה נראה כאילו הם גיבוב דברים בעלמא, בכל זאת עין צופיה רואה בזה גדלות מרובה עד מאד, שהוא לתת הכשר וסילול מסילה ללמד דעת איך למצוא מבטאים לעניינים היותר דקים ובלתי נתפסים, וממילא גם כן להמשיך רעיונות כבירות שהן למעלה מהשגתינו, שדווקא מפני שאין להם אצלנו שום מבטאים לבטאותם, הם נעלמים מאיתנו אף ברעותא דליבא. וכשיתוקן הכבד פה והכבד לשון, אז נזכה להתגלות רעיא מהימנא קדישא [וליכנס איתו] בארץ ישראל לתקן את חטא מי מריבה, שמסיבת הגמגום בלשונו לא דיבר אל הסלע, והיה נדרש להכותו ולגזור בחוזק יד מה שלא יהיה נדרש כשיסורו כל הגמגומים הרבים, ויהיה הכל נחתך באמרי פיו, "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קוהלת ט, יז).

לכן אותם האנשים אשר חלק להם בבינה יתירה, ואשר כל ישעם וחפצם הוא להגביה הכל למקור

הגבוה, עליהם לזכך גם את ההטפה, לשנן חרב לשונם חדה ברעיונות נשגבות ולשלשלם בסגנון קל ופופולרי, ויחד עם זה להגביה את הנפשות, לשפוך עליהם מים טהורים ולטהרם. וזהו גם אחד ממגמותיך אשר שלחך ה' בארץ נכרייה. דע את מעוז תפארתך ומצוא חפצך בשנן את לשונך בדברים רמים וגדולים, וה' אתך.

...המשל שלך עם הארי הרך שאיבד את אמו ונכנע לכבשה ושכח מעוזו, הוא באמת משל נמרץ, והלבש אותו גם על עצמך שלא תשכח אף רגע [את] הארי. ודע כי באומץ וחוזק בקדושה ובטהרה, תנצח על הכל, ועלה יעלה בידך פליאות נשגבות.

אזיך הנאטטטט אזיך זאז ונפש וכו',
ישקז משה חר"פ

מכתבי מרום, מכתב יג

געגועי קודש

ט זניסן ארפ"ג, ז' ז' צ

מכתבך המלא געגועי קודש הנכתב ביום ט באדר וכו' לנכון קיבלתי ביום ו עש"ק, ונתמלאתי מלא אורה, כי כמה נוראים ונשגבים המה געגועים כאלה. אין כל ספק שמחשבות טהורות כאלו המתפרצות מעומק הנשמה, מצטרפות למעשה, והרי הם כאילו נעשו. נשמותיהם של אלו המגעגעים כבר מתענגות על הדר זיו הקודש של השכינה. ואף אם גופיותיהם, ואלו גם נפשותיהם אינן מרגישות, זהו מפני הגודל של ההבהקה, אבל דווקא מפני זה אין ההרגשה הגופנית או הנפשית מעכבת.

ולו הייתה ההרגשה מתפתחת כראוי, היו רואים בחוש איך שהנשמות עפות וטסות במרום הר ה', נכנסות לפנים מן הקלעים ועומדים בעזרה, מקומות רחבות מתפנים מהכא להתם ומהתם להכא, וזרמי הקודש זורמים במרוצה כמראה החשמל והבזק, שורפים ומכלים את כל חלאה ובוץ, ומטהרים כטוהר הספירי את כל האוויר, להופכו כגן עדן, מחושך לאור גדול.

אלא שצריכים אימוץ רב לשמור שהגעגועים האלה בל יתערבו בהם שום חמץ ומחמצת, הן המה צללי

היגונות והעצבות, כי אם יהיו געגועי אהבה – געגועי חיבה, ממולאים בעוז קודש ועוצמה גדולה בטוח בחסד עליון הממלא את כל.

אזכיר כולו שאך, מצפה אישועה ה',
ישקז משה חרז"ק

שם, מכתב כו

כיצד להגיע לשאננות ולשלווה פנימית

זעלה"א, ז' קרח

זני יקירי חמצא אצזי הי"ו וכו',

עבודה גדולה נדרש עתה להשיג מידת השאננות, זו היא מידה גדולה שהרבה ספרים צריכים לחבר עליה. השאננות זו היא השלווה הפנימית, לשאנן את הרעיונות, את החושים, ואת האברים. השאננות זו היא היפך ממידת ההעפלה, שלא לילך ארבע אמות ולא לדבר דיבור, ולא לחשוב מחשבה – בלי ארון ה' ומשה רעיא מהימנא.

מהשאננות העצמית צריכים להמשיך שאננות על אחרים, לשאנן כל הלבבות, לשליו את כל הנפשות, והכול בהמשכת ארון ה' וברכת משה על הכול.

השאננות מפיגה כל טעם וריח של ניצחון, ומרחקת מכל חשבון פעוט ורגיל להתחשב עם אחרים דווקא מידה במקום מידה. הוי, כמה גרועה [היא] מידה זו להתחשב עם הזולת דווקא מידה במקום מידה. צריכים להתדבק בגדולתו של מקום שמידתו היא "והיה טרם יקראו ואני אענה".

השאננות היא מסירה כל דאגה ומעיקה מן הלב, היא פועלת על החושים לחדדם ולהחיותם, להפליאם ולהרחיבם.

השאננות היא יסוד כל החידושים, כל מה שיותר משאננים את [עצמנו] בכל המובנים ובכל המדריגות, יותר מתגלים החידושים, ויותר הנם קולעים אל האמת והחוכמה הגבוהה.

השאננות היא אמנם פריט התולדה מכל המידות הטובות, אבל היא גם האם שלהם. שאננות, שאננות.

אזכיר הצו"ש באה"ח=הצורש שאומך באהזה רזת],
מצפה אישועה קרובה,
ישקז משה חרז"ק

שם, מכתב כח

להתגבר על העצבות

זעלה"י

זני יקירי מחמצא,

חזק ואמץ, ודווקא בעת שמתראה לעיני בשר כי שחה לעפר נפשנו, דבקה לארץ בטננו, דווקא אז זוכים לקומה עזרתה לנו. עיצבון ודאגה אינם כלל מחושי האדם הישר. ההיגיון על דבר העצמיות צריכים להיות לא יותר מכמו שהוגים בעד אחרים, מחליטים ושוקלים וחסל. ואם אין המאזנים שקול, יודעים כי עוד לא הגיע הזמן לשקול, ועוברים הלאה, אבל העיצבון למה? בני, חזק ואמץ, פרוש כנפיך והגבה ידיך למעלה, והסח דעה מכל מעיקותיך. הרם את מחשבותיך לכליל עיר א-לוהינו, ובטל בביטול גמור את כל המתרחשות הארעיים. ובהודות והלל תשא לבבך אל א-ל בשמים, לשיר שירי קודש בחדוות ה', שהוא מעוזנו. ובזה תזכה לקפוץ כאיל על אפיקי מים, להסתופף בחצרות ה' בהר קודשו סלה.

שם, מכתב כז

הפעם לא תמצא את אמך

זעלה"י כל זסיון, ז' קרח [אצז"ז], פסיה"ק ירושלים
אצז"א

עוד השבר שלנו כמו חדש, ומה מאד ידאב הלב כי הפעם לא תמצא את אמך ע"ה, ותבקרה על קברה, שלום לעפרה.

הארץ בהגותו של הרב חרל"פ

ש' דניאל

הרב יעקב משה חרל"פ ראה בהתיישבות בארץ חלק מגאולה הנעשית ברצון האל. מעודו לא עזב את הארץ וכל חייו, תורתו ודבריו קשורים היו בה; כל מי שחי בארץ ועושה לבניינה, היה בעיניו שליח של רצון האל ויהיה מי שיהיה, אם הוא מקיים את מצוות הדת או אינו מקיימן. ארץ ישראל הייתה בשבילו מדרגה עליונה וכך ביאר, בספרו "מי מרום" את הציונות ומדוע באה לעולם דווקא במאה הקודמת:

"אין ישראל יכולים לחיות בלא אוויר ארץ ישראל. וכאשר יצא יעקב אבינו לחרן פעל אז שבכל מקום שילכו ישראל, יתלווה עמהם אווירא דארץ ישראל... וזו התפילה שעל ידי התפילה זוכים להמשיך אווירא דארץ ישראל גם בחוץ לארץ.

"ולולא תיקנו אנשי כנסת הגדולה סדר התפילה לא היה אפשר להם לישראל להתקיים בחוץ לארץ שכן בלא אוויר ארץ ישראל אינם יכולים לחיות ורק על ידי התפילה ממשיכים את האוויר של ארץ ישראל גם בחוץ לארץ.

"ולכן בזמננו, שהכפירה נתרבתה וחדלו להתפלל אל ה', נתחדשה התנועה לארץ ישראל, כי מאחר שחסר להם אוויר של ארץ ישראל, אין להם שום מקום בחוץ לארץ, ואם לא יבואו לארץ ישראל עלולים הם להתבולל לגמרי בין העמים".

עת מול, הוצאת יד בן צבי, כרך ה גליון 3, שבט תשמ"מ

הנקודה העיקרית - ארץ ישראל

בכל תקופה ותקופה ישנה נקודה מיוחדת שדרך הנקודה היא מאיר כל הטוב ומתוכה מתנוצצים כל קיומי התורה והמצוות שבתקופה ההיא, שיודעים הם שאם יעכבו בעד הפרחתה של הנקודה היא ימנעו בזה כל השפעת האורה והקדושה שבאה דרך הציונות הלזה.

יתן ה' וגם על האוניה בלב ים ובדרך תמצא תמיד מניין להתפלל, ללמוד, ולומר קדיש, ולא יחסרו הימים.

מה מאד היה ראוי להתחזק השנה באימוץ לימודים "תורה שיש בו ממש" (כלשון הנודע ביהודה מהדורא קמא סימן לה, בד"ה [בדיבור המתחיל] והנה אף), וגם ללמוד משניות עם התוספות יום טוב. וגם את אשר עוררתיך מכבר, לסדר מערכות בהלכה, להרבות חוכמה בלימודים, בגדלות אמיתית. ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, אם תתאזר מותנך לזה, יהי ה' עמך, גיבור החיל. והיה זה למשיב נפש האמא ע"ה, ואבדל לחיים לי הצעיר.

לו ראית את כ"ק אדמו"ר מרן שליט"א בשנות אבלותו על אביו ועל אמו, אז היית יודע מה זה "מכבדו במותו" (קידושין לא, ב), עבודתו הייתה נוראה מאד. לא החסיר יום ללמוד עם מניין אנשים משניות, אפילו ביום הכיפורים ובמוצאי תשעה באב, בשבת, ביום טוב ובחול וכו'.

הרב חרל"פ דורש ז"צ א"צ ז"ל

ובהיות שהארץ עצמה היא במצב של התחדשות ועלייה תמידית, לכן גם כל השוכנים בתוכה הם במצב של הליכה והתחדשות, בבחינת "קום התהלך בארץ", (בראשית יג, יז).

לידה וגירות

ובכל רגע צריך כל אחד ואחד להרגיש כאילו רק עתה נולד מחדש, ולעומת העבר הרי הוא כגר שנתגייר מחדש, ומשום כך כל הנמצאים בארץ מסולקים הם מכל מיני דמיונות שוא, לחשוב ולדמות שהם תושבים ואזרחים בעולם הזה, שכן בארץ ישראל מרגישים באמת כי העולם הזה הוא רק פרוזדור לטרקלין – העולם הבא, ואשרי אשרי למי שזוכה להרגשה נפלאה כזו.

בחינה זו באורה של הארץ נתגלתה על ידי האבות, שהם ידעו והרגישו שהם רק גרים בארץ, ולכן נקראת ארץ ישראל "ארץ מגוריהם אשר גרו בה" (שמות ו, ד), "בארץ מגורי אביו" (בראשית לז, א) שכן רק בארץ הזאת מרגישים שהנם רק גרים עלי אדמות, וכן אמר דוד "גר אנכי בארץ" (תהלים קיט, יט) שאף הוא ידע והכיר את המדרגה הנפלאה הזאת של הארץ וזכה להגיע אליה.

העליות שזוכים להן בארץ ישראל צריכות לבוא בדרך של קפיצה ודילוג ולא בדרך של הדרגות, ובזה משיגים את הגדלות האמיתית הראויה לארץ ישראל, היא הארץ אשר "עיני ה' א-לוהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", שאין בה קבע אלא כולה רק בחינת עראי, שכן מרגע לרגע ומשעה לשעה היא מתחדשת בעליות בלתי פוסקות עד אין סוף.

מעייני הישועה, עמ' רפב-רפג

הנקודה העיקרית והמקור שממנו שאבו ישראל את חיי הקדושה שלהם בימי החשמונאים הייתה בדברים שבהם מתגלה התייחדותם של ישראל כמו מצוות מילה, וכן שבת ועל כן הייתה כל ההתקוממות של היוונים לבטל אלו השלושה דברים.

ובעקבתא דמשיחא הנקודה העיקרית היא ארץ ישראל וממנה נובע הכול ומבלעדי ההתאחזות בה אין שום השפעה של קדושה בעולם, ואין פלא אם כל העמים רוצים לעכב בעד ביאתם של ישראל בארץ הקודש והתקשרותם בה, וכל כובד ההתנגדות שלהם היא בעיקר על הנקודה הזאת.

מעייני הישועה, עמ' קצו

התחדשות תמידית בארץ ישראל

כמו שישראל אינם יכולים להימצא תמיד במעמד אחד, והם צריכים להתעלות ולהתרומם משעה לשעה ומרגע לרגע, "ילכו מחיל אל חיל" (תהלים פד, ח) כן ארץ ישראל צריכה לגלות תמיד דברים חדשים ואורות נפלאים ורוממים, שכן מצד פנימיותה של הארץ היא מתחדשת תמיד, ובכל רגע ורגע היא ארץ חדשה שלא הייתה עדיין, וההבדל שבין שעה לשעה הוא ממש כהבדל שבין א"י לחו"ל, וכאילו בשעה הקודמת לא היו עדיין בא"י לעומת התחדשותה של הארץ בשעה זו. ועתידה ארץ ישראל שתתגלה בבחינת אין סוף ותתעלה תמיד בעליות אחר עליות במושגים יותר גדולים ויותר עליונים, וכן יהיה לעד ולעולמי עולמים. וכשם שתהינה עליות בפנימיותה כך תהינה עליות בחיצוניותה, ואם כי זה יתגלה רק לעתיד, בכל זאת מצד פנימיותה גם עכשיו היא הולכת וגדלה עד אין סוף ותכלית. ולכן מלבד שיש בא"י שלוש בחינות: נחלה, ירושה וישיבה, ישנה בחינה שגדולה מהן, היא בחינת הביאה לארץ. "כי תבואו אל הארץ", שבכל רגע ורגע נכנסים ובאים לארץ חדשה שלא היו בה מעולם.

בני המִשָּׁךְ בְּחוֹל אוֹרֵא דָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל

זצ"ה"י, א' חיי [שרה] [גר"א]

ז' יקירי הי"ו,

כבר דיברנו כי אוֹרֵא דָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל אי אפשר להמשיך בְּחוֹל אלא על ידי תפילה בכוונה, "יכוון לבו נגד ארץ ישראל ונגד קודש הקודשים" (ברכות כח, ע"ב). ועל כן התאמץ להוסיף חיזוק ואימוץ בכוונת התפילה, להתפלל בהתקשרות של אמונה טהורה ודביקות בחיי העולמים ב"ה, במתינות ובנחת. וכן כל הברכות, ביחוד ברכות הנהנין, שלא לזרוק ברכה במהירות בלי מחשבה וידיעה בה. וביחוד תיזהר בכל אלה מיום שתעלה על הספינה. וה' יהיה אתך לשוב מהרה לצבי תפארתנו, מקום חמדתנו, עיר קודשנו ירושלים תובב"א, צועד והולך בדרכי אבותיך לשם ולתפארת, כרצון כל אוהביך וקרוביך...

מכתבי מרום, מכתב א

מסירות נפשם של החלוצים

איך לא תסלד הבשר והעור, אם צעירים חלוצים בעלי כישרון וגדולים בחוכמה עזבו את הכל, ונעשו עובדי אדמה פשוטים, לסבול את הכל – עוני ומחסור, ובלבד להפיק את האידיאל הקדוש והנצחי, להיות מבוני הארץ, ולהרגיש כי הוא בונה את האומה כולה; וצעירים בעלי תורה שנולדו וגדלו בארץ, יעזבו את הארץ בשביל שאינם רוצים לסגל את עצמם להיות בעלי אידיאל, וחושבים רק על עצמם, ושוכחים את העם ואת הארץ, וגם את התורה ואת העבודה.

איך יכול להיות ככה? האם באמת האידיאל (של אהבת הארץ) דרוש להיות רק אצל פורקי עולה של תורה, ומקיימי התורה צריכים להסתפק בעזיבת ההרגשים הגדולים, ולא יכירו לא את עצמם, לא את עםם ולא את ארצם, וילכו שולל אחרי השלילה של התרחקות מארצנו הקדושה בשביל איזה דמיון כוזב של צל עובר?

אני מתבייש מזה שאני רואה מסירות נפש לאידיאל של הארץ אצל החלוצים ולא אצל צעירינו בני תורה.

העיקר מה שדרוש מאיתנו הוא להתרחק מהצטננות והתאבנות. צריכים לחמם את הרגש, לרכוש אידיאלים נשגבים, להתרחק ממחשבות קודרות וביחוד ריקניות, להתגבר להתפלל בחמימות ובדביקות, ואי אפשר להגיע לדביקות אמיתית אם לא ע"י טהרת אהבת ישראל וארץ ישראל במלוא מובן המילה.

מתוך מכתב לבנו הרב חיים זבולון רבה של ראשון לציון, מוצ"ש וישלח תרפ"ו. ברכת מרום, עמ' קנה-קנו

מסירות נפשם של רופאים ואחיות בארץ ישראל

...אזכור ומהלך ז' החוליים:

בתודה ובהלל לה' על כל הטוב אשר גמלני ופדה בשלום נפשי, הנני חייב להשיב תודה גם לכם ולמפעל הכביר – זה הבית הגדול שבמשך יותר מששים יום ששכבתי ב"ביקור חולים" נוכחתי לדעת כי עוד מתנוססים לתפארה נימי החסד של ענקי החסד, גדולי וטובי ירושלים שייסדו את הבית הזה לפני כתשעים שנה, ואשר בילדותי זכיתי להכיר שרידים מהם, ומתלמידיהם אשר היה בהם בבואה דבבואה של החסד הכביר והנפלא של רבותיהם ואבותיהם, חסד שלא יתואר ולא יאומן כי יסופר, שלא יוכל להתגלות רק באוֹרֵא דְכִיא וקדישא של ארץ ישראל, ארץ אשר ה' חפץ בה, חסד שכולו אומר כבוד ה', תהילתו מלא רשפי אש קודש של אהבת ה' ואהבת הבריות, אהבה בלי מצרים – בלא גבול ומידה. ואם כי מאז שהלכו המה למנוחות אין לנו תמורתם וחליפתם, עוד נשארו אי אלו קווים זעיר שם וזעיר שם בבית הגדול הלזה אשר המייסדים הראשונים השקיעו בו אור החסד, ואשר באמת חובה קדושה ללמוד את נפלאות מגמות החסד שכיוונו לזה אותם הראשונים כמלאכים, ולכוון את הקווים עפ"י אותם החסדים הבלתי גבוליים בהם כוננו את הבית הגדול הזה. כן תודתי העמוקה לחבר

הרופאים, האחים והאחיות המסורים לכל חולה בלב ונפש, ועל הניקיון המפליא השורר בבית הזה.

וביחוד הנני מודה לפרופ' הנכבד והנודע הרמן צונדק הי"ו, שלא חסך כל עמל בעדי, במידת טובו וחיבובו לתלמידי חכמים, ובזכות תפילת רבים היה הוא השליח לרפאני, כה יעזרני ה' לשוב במהרה לאיתני.

ממכתב למנהלי בית החולים ביקור חולים. ברכת מרום, הרב זאב חרל"פ, עורך, הוצאת בית זבול, עמ' קנז

הפולמוס והרקע לפירסום "טובים מאורות"

פרופ' מנחם פרידמן

הרב קוק החליט לקבל את כתב הרבנות של ירושלים (ח' בטבת תר"פ – 30.12.1919), שהוגש לו לראשונה על ידי ראשי המוסדות ומנהיגי המתונים ביום בואו ארצה.

לא חלפו אלא כחודש ימים ולחוגים הקנאים נמצאו הוכחות מפורשות לדעותיו הסוטות של הרב קוק מן המחשבה האורתודוקסית המסורתית. במחצית השנייה של שנת תר"פ (1920) יצאה לאור החוברת הקטנה 'אורות', מפרי עטו של הרב קוק. חלק מן הרעיונות הכלולים בחוברת פורסמו על ידי הרב קוק כבר קודם לכן, אך בכל זאת היה בחוברת משום חידוש. כשכיהן כרבה של יפו והמושבות לא עוררו רעיונותיו של הרב קוק תשומת לב מרובה אצל הקנאים בירושלים, אך עתה דיקדקו עמו כחוט השערה. כל אות וכל מילה בחיבורו נדרשו ונבדקו. יתירה מזו, חלק מדימויו של הרב קוק, היה בהם כדי לעורר תמיהה בחברה האורתודוקסית המסורתית. נביא להלן שתי דוגמאות:

א. בדברו על ההבחנה בין ה'חלוצים' ושלומי אמוני ישראל, הוא כותב: 'הנפש של הפושע שבישראל שבעיקבא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל ענייני כלל ישראל, היא יותר מתוקנת מהנפש של שלומי אמוני ישראל, שאין להם זה היתרון לטובת כלל ישראל ובניין האומה

והארץ'. העמדתם של ה'חלוצים' המחללים כל קודש במדרגה רוחנית גבוהה יותר משומרי תורה ומצוות, נראתה בציבור האורתודוקסי-מסורתי, כדבר שאין הדעת סובלתו.

ב. בדברו על הפעילות הספורטיבית, כתב: 'ההתעמלות שצעירי ישראל עוסקים בה בארץ ישראל לחזק את גופם בשביל המגמה להיות בנים אמיצי כוח לאומה, היא משכללת את הכוח הרוחני של הצדיקים העליונים העוסקים בייחודים של שמות הקדושים... עבודת הקודש הזאת מעלה את השכינה מעלה כעלייתה ע"י שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל בספר תהילים² באותם ימים היה העיסוק המאורגן בספורט בידיה של אגודת 'המכבים'. פעילות זו הייתה כרוכה בחילול שבת שגרם להתמרמרות רבה בקרב המחנה הדתי בארץ. נושא זה היה אחד ממוקדי המתיחות העיקריים שבין דתיים וחילוניים בשנות העשרים והשלושים. ומכאן, שהעמדתם של אותם ספורטאים כעובדי עבודת קודש, השוואת מעשיהם לאמירת תהילים והטענה שמעשה זה מסייע לכוחם הרוחני של הצדיקים העוסקים ב'ייחודים של שמות הקדושים', נראתה כגישה הסותרת לחלוטין את הגישה האורתודוקסית.

הקנאים מיהרו לנצל את ההזדמנות שנפלה לידם והוציאו כתב פלסטר חדש: 'קול השופר'³. החידוש שבו הוא בצירוף דבריהם של הרבנים זוננפלד ודיסקין וחברי בית הדין של וועד העיר האשכנזי, לחוברת:

המחברת הזאת ['אורות'], אשר כמה פרקים מלאים תהילות ותשבחות לרשעים... ואמר לרשעים 'צדיקים אתם'... ואפילו לאותם הצעירים והצעירות בעלי ההתעמלות וההוללות, אשר אנו מכירים בהם שעושים שבתם חול בפרהסיא, שהם מומרים לכל

¹ הרב קוק, אורות, עמ' פד

² שם, עמ' פ

³ מחברו היה עקיבא פרוש שהיה בשעתו חברותא של הרב חרל"פ.

ונתכבדתי ממנו בתשובה ארוכה, דברים יקרים ונשגבים היוצאים מתוך תוכה של נשמתו הטהורה שהניחו את דעתי ואחשוב לא למותר לפרסם את התשובה הזאת שהיא אור יקרות לדברי רבינו שליט"א.

ואני שמח כי נתגלגל זכות על ידי להפיץ החוצה דברים נשגבים כאלה קטני הכמות ורבי האיכות.

שזש נרצש וכסו ארצן ואלמידיהון

אי"ציק זן טזזיס

שזשה"י יוס ז זאלול ארע"ז, שוסט"ס, פסיה"ק
ירושלים זזז"א

דרכי התשובה והציפייה לישועה

כוח"ט [=כתיבה וחתימה טובה] ואורך ימים ושנים טובים ונעימים לכבוד מעלת הרה"ג החכם הנעלה מו"ה אייזיק בן טובים הי"ו.

מכתבו הארוך והנכבד הגיעני ומפני שכוונתו ניכרת שהיא רצויה וטהורה ראיתי למלאות רצונו ולהעמידו על האמת להבין סוד קדושים ולהנותו מהאורה בעזרת יוצר המאורות ב"ה ובישועתו אבטח, כי דברי הקצרים והמעטים יספיקו ללב טהור כמע"כ נ"י (כמעלת כבודו נרו יאיר).

המהלך הנשגב הזה לגלות מה שבפנים מפני שזה מרפא את מה שבחוץ הוא גם כן המגמה של פרק לד באורות התחייה, מי לא יודע את גודל הצורך וההכרח של הגבורה גם הגופנית להגעת הנבואה וענפיה, "אין הנבואה שורה אלא על גיבור חכם עניו עשיר". ואנו שהננו קרואים להתעתד בהכשרה נכונה לידי מדריגת רוח הקודש וגילוי אליהו אשר הננו מצפים תמיד בכל עת לקראת הופעתו בכל בחינות גילויו "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". הננו נדרשים להיות שלימים בכל התנאים אחד מהם לא יחסר.

נפלאה היא אומנם עבודת הקודש של מייחדי יחודים בעת דודים שמעוררים את האהבה על ידי שירות

התורה ועוסקים בפריצות נפרזה וכל מיני נאפופים... ובכמה דברים מגלה [הרב קוק] פנים בתורה שלא כהלכה רח"ל [=רחמנא ליצלן].

לבסוף, קובעים מחברי כתב הפלסתר כי יש לדון אם 'ספריו אם "ספרי קוסמים" הם ולפרסם אותם ברבים כי אסור לעיין ולסמוך על כל הבלי ועל חלומותיו... וחובה להצטרף עמנו ולפרסם איסור זה ברבים'. אם לא אמרו במפורש שהדברים הכלולים ב'אורות' הם דברי מינות ממש, הרי שלא היו הדברים רחוקים הרבה מכך והבקיא ברזיה של הספרות הרבנית, היה אכן מגיע, למקרא דברים אלה, למסקנה זו: לקיצונים לא היה צורך ביותר מכך והם מיהרו להפיץ את הדברים בין גדולי הרבנים בעולם.

הד מתגובתם של רבני הגולה על רעיונותיו של הרב קוק הגיע לירושלים ועורר חרדה במחנהו של הרב קוק שמא 'מתעתדים מגדולי צדיקי דורנו לדון עליו'.⁵ הרב י"מ חרל"פ, תלמידו וחברו של הרב קוק, יצא בחיבור מיוחד ('טובים מאורות') ובמכתבים כדי להגן על דבריו 'התמוהים' של מורו.

חברה ודת, הוצאת יד בן צבי, ירושלים, תשל"ח, עמ' 108-105

טובים מאורות

החוברת "טובים מאורות" נכתבה כתשובה לשאלות שהפנה הסופר אייזיק בן טובים לרב חרל"פ. להלן השאלה והתשובה:

כשבא לידי הספר "אורות" של רבינו הכהן הגדול איש האשכולות פאר דורנו רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א מצאתי בפרקים אחדים מבטאים ורעיונות בקיצור הנותנים מקום לביקורת וביחוד הפרק לד שבאורות התחייה.

...וללבן הדברים פניתי בזה לאחד ממקורביו אשר הודו עליו הרב... רבי יעקב משה חרל"פ שליט"א

⁴ ראה מכתבו של הרב דיסקין לרב מ"ש זיויטש על פי גערליץ, ב, עמ' סב-סג. הוא מכנה את רעיונותיו של הרב כ'רעיונות משובשים'.

⁵ פרוש, בתוך החומות, עמ' 296.

ותשבחות שאמרן דוד מלך ישראל ולהשפיע עלינו משפע עליון לאוקמא שכינתא מעפרא, אבל גם תנאי הגבורה אי אפשר שיחסר כדי להכשיר את גופנו הנדכא והחלוש שישוב לאיתניותו והיות גיבור ורענן ודי אמיץ לקבל את רוח הקודש ולא להתבטל ולהתארס ולשחררו מקללת התוכחה שנתקיימה בגלות "ונתן ה' לך לב רגז וכליון עיניים ודאבון נפש והיו חייך תלויים לך מנגד ופחדת לילה ויום ולא תאמין בחיך", שחיים מרורים כאלה הם המונעים היותר גדולים בעד כל השגה ועלייה וע"כ אנו רשאים להבין ממה שהוא מבחוץ את המגמה שבהחפץ הפנימי של התעמולה להעמיד בנים אמיצים לאומה, שמכיוון שבא גם מצד התמכרות לכלל ישראל היא מסמנת לנו את עוז הגבורה גבורת הקודש של בשר ורוח, העומדת אחר כותלנו הכן בעדנו וקוראת אלינו להתלבש בה ולהתאזר בהוד תפארתה שנהיה גיבורי כוח עושי דברו, קלים מנשרים וגיבורים מאריות לעשות רצון קוננו וחפץ צורנו לבסס את בית ישראל על אדמת קודשו בפליאות קודש תורתו וגבורת ימין עוזו, "עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו בגבורות ישע ימינו" ופירסום החפץ הזה עצמו להמציא גבורה בישראל, מוסיף הוא גבורה לכל ישרי לב כי עפ"י רוב עיקר הגורם לגבורה הוא החפץ בגבורה וכל התלבשות פנימית בגבורה טהורה מכשרת את הלב שתנוח בו חוכמה וכל זה אפילו אם הוא רק מצד הפרט וק"ו [=וקל וחומר] אם הוא מצד הכלל שכל עוז ועוצמה של העם מביא לידי ברכת א-לוהים.

טובים מאורות, עמ' 7-14

על תקופתנו - מכתב לרב יהודה עמיטל

1 ו 2 צר 1, ה ארומה אש"ו אפ"ק

אש"כ [=אש"כ כזו] האסא הנאסה המצויין מאכא זרכא ה', אזה"ר יהוצא קא"י [אמיטל] נ"י.

חביבים עלי דברי דודים ממכתבך היקר, המלאים קישורי קודש, וכבר מבואר אצלי ב"הד החיים הישראליים" שההשתוקקות הצימאון לדבר ה' מעלה את האדם. "והוי שותה בצמא את דבריהם", לאמר,

כי גם אם מצד קוצר המשיגים לא אפשר לעמוד על המושגים, הנה עצמיות הצימאון מכשירה לבוא לידי השגה, להבינם ולהכילם. וגם אלו המושגים העמוקים, שאי-אפשר להשיגם מצד גובהם ועומקם, ומהם שלמעלה מהשגה, גם המה מתיישבים על הלב ליהנות מאי-ההשגה שלהם, לא פחות מהדברים המושגים, ועוד יותר מזה. - ובאמת כל המושגים הרוחניים העליונים כולם כאחד הם למעלה מכל השגה, ודווקא זה הוא שמביא לידי העריבות והמתיקות לטעום בהם טעם עדן אמיתי, והכל נערך עפ"י ההתיישבות אל הלב, שהדברים נעשים קרובים אל הלב, ובכגון דא, הבלתי מושג גדול מהמושג. התיישבות הלב זו נובעת מרוממות עוז הקודש של האמונה, אשר זה דרכה בקודש להתגלות להאדם בצורתה הנעלמה. והנעלמים האלו הם יותר מגולים ומוטעמים מהגילויים, וגם יותר מורגשים בחוש, ומהם כל החיות הרוחני בחינת "והחיות הקודש ישוררו", "צדיק באמונתו יחיה".

הנשמות של עיקבתא דמשיחא

ובעיקבתא דמשיחא כל הנשמות היורדות ומשתלשלות, מצד פנימיותם הם כולם ספוגי אמונת קודש, נטייתם דווקא אל הנאצל, מה שהוא יותר עדין ובלתי נתפס, זאת אומרת מה שהוא יותר אמת, כי מה שמושג בתור השגה לא יוכל להיות מצויירם כפי האמת, שכן ההשגות באות בהציורים שלנו, ועל כן דורשים בעיקר למה שלמעלה מהציורים. ובכן מצד החיצוניות הן כל הנשמות של עיקבתא דמשיחא מסוד הרגלין, שעליהן נאמר, רגלי יורדות דרכי מות. אבל דווקא מפני זה, מפני העביות והגסות החופפים עליהם, נפלא מאד פנימיותם, שמסגולת קודשם להתאחז בעומק קודש האמונה, מקור החיים של חי העולמים ב"ה, ובזה נשמתם גדולה מאד, והצללים הולכים בעיקבות האורות.

והוא מה שאמרו בתיקוני זוהר: ... דרא [=דור] דמלכא משיחא, דאיהו ביש מלבר - וטיב מלגו [=רע מבחוץ וטוב מבפנים].

בבחינת זריעה בבטן האדמה, שמתוך ההעלמה שמה באים הצמחים והגידולים.

כמוכן, שכל אלה הדברים עמוקים מאד, ולא יוכלו לקלטם במהירות. – וה' יהיה עמנו ויעזרנו על דבר כבוד שמו להיות חבוק ודבוק בו לעולמים.

נגלה ונסתר – גוף ונשמה

והצעירים הניגשים אל ה'; הישרים בליבותם, עליהם לשמור את השקידה בלימודי ההלכות, הנגלים שהם כלפי הלימודים הרזיים כגוף לנשמה, שכשם שאי אפשר לנשמה להיות בעולם בלא גוף, כן אי אפשר לרזיות בלא נגלות, וההעמקה בהם ברוח קודש להרגיש כי משתעשעים בתורת ה', ומה שעשה הקב"ה לפני היצירה, אנו עושים כהיום. ולזה מסוגל מאוד לשמור שלא להפסיק בלימוד להיפטר מגחלי רתמים, יחד עם הישרות המידות. כל זה פועל הרבה להתעלות ולהשתלמות גם בחלקי התורה של הרזיות.

יִצְיָךְ הַמַּחֲלֵךְ אֶךְ כֹּחַ הַטּוֹב וְהַנּוֹסֵס

חֹמֶס זְצִי"א יְשׁוּעָה קְרוּזָה

יִשְׂרָאֵל מִשֶׁה חַרְל"פ

מתוך מכתב שנשלח ע"י הרב חרל"פ זצ"ל למוה"ר יהודה עמיטל שליט"א, עלון שבות, שנה ה', חוברת כ', אדר תשל"ד, עמ' 18-21

באדיבות ספריית ישיבת הר עציון והספרן ר' אהרון ביג'ל

נ.ב. שמעתי ממו"ר הרב עמיטל שליט"א שכאשר היה בדרכו לשיעורי הרב חרל"פ כבר ידע בידיעה חזונית את הנושא של השיעור (א"ס).

עוול או תיקון למישנת מאורי עולם

צבי בן דרור והרב יהודה עמיטל

בעקבות הדברים, חשבנו לנכון לכלול דיון בדבר יישום

דברי הראי"ה והרי"מ לבעיות זמננו. (א"ס)

צבי בן דרור:

דעתו של יו"ר מימ"ד, הרב יהודה עמיטל, בעניין ארץ ישראל – ידועה לכל, עיקרי שיטתו פורסמו לראשונה לפני 12 שנה, אך הרב מעניק להם השלכות

וממש כמו דוד מלך ישראל, שמצד אחד הוא חי וקיים לא טעים טעמא דמיתא, ומצד שני "רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לי", והוא אשר עמל לתקן את הרגלין, לפי שמצד בחינת נפשו היה בחינת הדור של מלך המשיח מסוד הרגלין, והוא אשר פעל למלאות "ואשיבה רגלי אל עדותיך", ובמדרש: "בכל יום הייתי אומר למקום פלוני אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי-כנסיות ובתי מדרשות". אבל זה היה רק מבחינת הנפש, אבל מצד רוחו היה בבחינת "ולבי חלל בקרבי", "והיה כנגן המנגן, ותחל עליו רוח ה'". וכמו כן כל הדור דעיקבתא דמשיחא מצד פנימיותו, והתקווה גדולה, כי בקרוב נחזה גם בכל הדור, איך רגלם מביאה אותם לבתי-כנסיות ובתי מדרשות.

בערך זה הוא ג"כ המושג של חוכמת ההנהגה ומעשה בראשית, שכפי המושג שלנו ההוויה היא נמשכת, והצורה של המשכה היא הנרתיק של ההתחדשות הבלתי פוסקת, וגם זה כדי להתקשר עם סוד האמונה הבלתי מושגת, ובכל זאת דווקא היא מתיישבת אל הלב, ומתענגים על הוד קודשה והדר פליאותיה הרבה יותר ממה שמתיישב אל הלב ההבנה המושגת.

להיות שמגמת ההוויה היא שתתגלה מיכולתו ית"ש, הרי הגילוי הזה יצא תיכף בעת התחוללות של ההוויה, ועל כן אם אמנם ההוויה היא מתחדשת: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" – "לעולם ה' דברך ניצב בשמים" – הרי מצד הגילוי הוא בחינת המשכה, כי מה שמתחדש בגילוי כוחותיו מה שלא נתגלה בבראשית. נמצא כי אף אמנם ההוויה מתחדשת, הגילוי הוא נמשך. ולולא החטא הקדום, היה גם הגילוי מתחדש יחד עם התחדשות ההוויה. מרגע לרגע גילויים חדשים. "חדשים לבקרים רבה אמונתך". רז של העתיד "עתידה אשה שתלד בכל יום", ולא דווקא אשה, אלא כל היש וכל הנמצא תתחדש בהוויות חדשות, גילויים מגילויים שונים עד אין חקר ואין סוף, – אלא שהחטא עיכב, והגילויים הם מצטברים ונשלטים ע"י ההעלם של הנרחק, כאילו הוויה נמשכת, והרי זה להגילויים הנעלמים האלה

הרב יהודה עמיטל:

טענות הכותב מתבססות על דברים שאמרתי לפני כ-12 שנים, בעיצומה של מלחמת שלום הגליל. למרות הציטוטים זעיר פה זעיר שם, נפלאות בעיני אי-ההבנה היסודית של הדברים, שנכתבו בלשון פשוטה וברורה. מה שרחוק ת"ק על ת"ק פרסה מן האור הבוקע ממישנת הרב קוק זצ"ל אינו קשור עם התפיסה השואפת לארץ ישראל השלימה ולא עם שאלת ההיתר לוותר על חלקים מארץ ישראל. המרחק הגדול הוא מגישה מיליטנטית קיצונית, שאינה מתחשבת במחיר הנורא של שפיכות דמים ושרואה בכוח הזרוע את חזות כל הפתרונות לסכסוך המדינה עם אויביה. גישה, שאינה מתחשבת עם חלקים נרחבים בציבור ובעם, ושאינה שוקלת שיקולים מוסריים של פגיעה באוכלוסיית האויב.

הדברים נאמרו בשעתם, כאשר הבעתי התנגדות לפריצה לביירות ולעשיית "סדר חדש" בלבנון, ועל רקע פרשת הטבח בסברה ושתילה. להלן ציטוט ממה שנאמר אז:

"באשר לשאלה הנוגעת לויתור על חלקים בא"י... אוסיף להדגיש, כי דעתי מבוססת על העיקרון הפשוט והברור, ששלומו של העם קודם לשלימותה של הארץ, ויש סולם ערכים בקודש".

מרן הראי"ה והרב חרל"פ זצ"ל לא התייחסו בכתביהם לשאלה זו, ולא באתי להיתמך בסוגיא זו עליהם דווקא. מובן מאליו, כי לא ניתן להסיק מסקנות חד משמעיות על סמך דברים שבעל פה – או על סמך התייחסויות לסיטואציות מסוימות בזמן מסויים – ולהשליכם לזמננו.

מימד, טבת תשנ"ה, 3, עמ' 23

מעשיות אקטואליות. ברצוני להתייחס לנקודה אחת בתפיסתו.

הרב עמיטל טוען בתוקף, כי הוא הולך בדרכם של הרב קוק זצ"ל ותלמידו, הרב חרל"פ. לדבריו, האנשים שהוא מכנה "אנשי ארץ ישראל השלימה" סטו מדרכי הרבנים הללו. וכך הוא כותב: "בציבור מתקבל הרושם... כי תפיסת עולם זאת מתבססת על מישנת מרן הרב ראי"ה קוק זצוק"ל. לבי כואב על חילול כבוד מרן הרב זצ"ל. מה גדול המרחק בין האור הבוקע ממישנתו לבין הרוח הנושבת מהדיבורים והפירסומים הנ"ל. מי שמשוכנע כמוני, שנעשה עוול למישנתם של מרנן ורבנן מאורי עולם, הגראי"ה קוק והגרי"מ חרל"פ זצ"ל – האם מותר לו להחריש? ואם מותר לו – האם יכול הוא לשתוק? שם שמיים מתחלל בעוונותינו הרבים וכי אפשר לשתוק?! ("עלון שבות", גיליון 100, עמ' 41).

ובמקום אחר הוא כותב נגד "אנשי ארץ ישראל השלימה": "...העובדה שהגיגים אלה משובצים בפסוקים ובמאמרי חז"ל, וביטויים הלקוחים מסגנון מרן הרב זצ"ל מופיעים, מעוררת בי צמרמורת" (שם, עמ' 39).

כתביהם של הרב קוק והרב חרל"פ מלאים בעניין שיבחה, ערכה ומעלתה של ארץ ישראל ותהליך הגאולה בו אנו שרויים, ומדגישים כי בישיבתנו בארץ ישראל אנו מועילים לישראל ולעולם כולו.

עמדה דומה הביע בזמנו הרב חרל"פ, שהרב עמיטל רואה עצמו כתלמידו המובהק. בימיו עלתה לדיון הציבורי שאלת "תוכנית החלוקה". הרב חרל"פ קבע אז בצורה החלטית וברורה: "על דבר השאלה העומדת על הפרק בקשר עם הדו"ח של הוועדה המלכותית, אם שְׁרֵי [=מותר] לוותר על חלק מארץ ישראל... הנה הדבר ברור ופשוט, דחלילה לישראל לוותר. דכל ויתור על מה שהוא קדוש בקדושת ארץ ישראל, חלק גדול או חלק קטן הוא מבחינת 'לא הודה בארצו', ואין שום הבדל בין אם לא הודה בכל הארץ ללא הודה בחלק מן הארץ".

ישראל וגרים

ישראל לעולם הם כמו הנשמה לגוף. כשם שירידת הנשמה למטה לתוך הגוף היא ירידה בשבילה, ובכל זאת הירידה היא צורך עלייה בשביל הגוף ותוספת שבח גם בשביל הנשמה, כמו כן ירידתם של ישראל בגלות היא עלייה לכל העולם ותוספת שבח גם לישראל, חסד גדול עשה הקב"ה עם ישראל ופיזרם בין האומות כדי שיתווספו עליהם גרים (עיין פסחים פז, ע"ב), והמכוון בזה, שישנן מדרגות כאלה שטעונות תיקון ושיחרור, וישראל דווקא מצד רוממות מעלתם אינם יכולים לברר את המדרגות הללו, להביא אותן אל שיכלולן האמיתי שיהיו לקודש עולמים, ולכן יש צורך לנשמות הגרים, אלו הנשמות שהותעו מבית אביהן ונתערבו לבין האומות, והן מבררות מה שדרוש לברר מכל העולם וחוזרות ומתדבקות בישראל יחד עם כל מה שהעלו בבירורים שלהן, ועל ידי זה משתכללת גם בחינת החול ומתעלה אל הקודש ונכללת עמו, באופן שישראל אינם מסוגלים לשכלל את הכל, ובאות נשמות הגרים ומשכללות אותן, ואחר כך כשגרי צדק הללו באים ומתדבקים בישראל, מרוממים איתם את החול ועושים אותו לקודש.

וכן היה בגרותו של יתרו, שמיד שנתגייר באו אהרון וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לפני האלהים, ואמרו חז"ל (ברכות סד, ע"א) מלמד שכל הנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובים בה כאילו נהנה מזיו השכינה, שכן זאת היא פעולת הגרים להעלות את החול שגם באכילת לחם יהיו נהנים מזיו השכינה.

ואמנם התגלות נשמות גרים כאלה לא תיתכן אלא בזמן שישראל ניכרים ברוממות גדולתם, וזהו "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ", שעל ידי זה שישראל מכשירים את עצמם להתגלות באוצר סגולתם, להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, מתגלה כי גם כל הארץ היינו החול מתעורר להתעלות לכבוד מלכותו, "כי לי כל הארץ".

מעייני הישועה, עמ' נא

נשמות גרים גנוזות בעשיו

ובהיות שהגלות נוצרה בעיקר כדי להוסיף גרים על ישראל ולהוציא מן האומות את הנשמות שהתפזרו ביניהן, כנשמת רבי עקיבא ורבי מאיר שהן יסוד תורה שבעל פה. רצה יעקב להציל את הנשמות העשוקות הללו הגנוזות בעשיו ולהביאם לרשות ישראל כדי שתתגלה על ידן התורה שבעל פה, וזהו באמת מה שאהב יצחק את עשיו שלא ראה כלל שום רשע כי אם הנשמות של תורה שבע"פ הגנוזות בעשיו, – ויעקב רצה להציל את אלו הנשמות וכל נשמות הגרים ולהביאם אליו, אולם כאשר ראה שעדיין לא הגיעה השעה המוכשרה לכך, ואשר מפני זה יש צורך בגלות, להוסיף את הגרים על ישראל, דאג לכל הפחות לסלול דרך כזו, שגם בתוך החושך לא יהי חושך לישראל, ואוויר הקודש של ארץ ישראל ילווה אותם בכל מקומות פזוריהם, ושעל ידי זה יתחייבו גם בחו"ל בתורה ומצוות.

מעייני הישועה, עמ' רנה

על השואה

אל עם הקודש!

אל כל עמנו עם הקודש, קודש ישראל לה' ראשית תְּבוּאָתָהּ, בכל מקומות פְּזוּרֵיהֶם למחניהם ולמושבֹתָם:

הלא תדעו וגם הבינו כי עוז לנו בא-לוהים סלה, נורא א-לוהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם ברוך א-לוהים, אל תקרא כמקדשיך, אלא ממקודשיך, כשהקב"ה עושה דין עם הצדיקים הוא מתיירא, מתעלה ומתקלס, ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. אשרי העם שככה לו, אשר העם שה' א-לוהיו.

הוכינו מכה רבה מידי שונאינו ומנדינו, חייתו טרף אשר לא ידעו רחם, ויהרגו בזדון חסידי עליון אנשים נשים וטף ויעשו בנו שְׁמוֹת נוראות, וכל אלה לא יזיזו אותנו אף זיז כל שהוא מדרכנו בקודש מעת היינו לעם ומעת ענינו ואמרנו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, ושבזה הננו חיים וקיימים לעד וגם נצח ישראל לא ישקר, וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ וידגו לרוב בקרב הארץ, בתוך שבתנו בחושך הננו קמים לתחייה תחיית קודש עולמים, כי נפלתי - קמתי, כי אשב בחושך - ה' אור לי.

...השעה, שעת מיבחן היא. כל דור יש לו מיבחן אחר, ודורנו במיבחן האהבה הוא נמצא. עברנו על כמה מיבחנות ועל כמה נסיונות גדולים ובכולם עמדנו ונזר הניצחון על ראשנו. כבלי ברזל גדענו, נפשנו מסרנו, ייסורים סבלנו ולא המרנו את כבודנו כבוד ה' המולך עלינו. ועתה הוא המיבחן האחרון, מיבחן האהבה, כי מנסה ה' א-לוהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' א-להיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם. אחרי ה' א-לוהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצוותיו תשמרו ואותו תעבדו ובו תדבקו. אין עוד כופה לעבור על דברי תורה, אין עוד כופה לסור מאחרי ה', אלא חשכה גדולה, הסתרה נוראה, נסתם כל חזון, החושך יכסה ארץ וערפל לאומים, אבדה חוכמת חכמיו ובינת נבוניו

תסתתר, הכל סג יחדיו נאלחו, אין גם אחד עושה טוב. כל העמים נהפכו לשונאי ישראל, נלקח מהם כל זיק של יושר לבב, עובדים לכוחם ועוצם ידם. כלי המשחית הוא אליליהם, עושים בישראל ככל העולה על רוחם, ואין בוכה ומבכה ואין אף מי שיוציא אנחה על מְשִׁבְתָּנו, איבדו מאיתנו שישה מיליונים באכזריות נוראה - ואין פוצה פה ומצפצף, כאילו לא קרה מאומה, ועוד מוסיפים סרה לענות את ישראל ולא לתת מקום מנוחה לכף רגלם ולהשיב להם את אדמתם שחמסו מהם. הסתרה נוראה כזו - אין זה אלא למיבחן לדעת, כי עם כל ההסתרות וכל החשיכות לא נשכח את ה' א-לוהינו, ונאהוב אותו אהבה בלי מצרים, אהבה בלי כל תנאים, אהבת עולם ואהבה רבה, ובזה ניבחנו, כי אש אהבת ה' בוערת בקרבנו, ומיד יתקיים היעוד במלואו, "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח".

ושבו בנים לגבולם, כי א-לוהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה זרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה.

אמרי נועם - דברי ניחומים חיזוק ועידוד לאחינו בני ישראל למחניהם ולמושבֹתָם, הוצאת מדרש גבוה לתלמוד "בית זבול", ירושלים תש"ז. נמסר על ידי הנין, יאיר חרל"פ.

נחמו נחמו עמי!

... "נחמו נחמו עמי יאמר א-לוהיכם", לפי ערך נוראות המצוקה אין מי שיכול לנחם את עם ישראל, אין כל פה אשר יוכל לבטא דברי ניחומים רק ה' לבדו ית"ש, הוא הוא אשר יאמר נחמו נחמו עמי, הוא ולא אחר.

ואשרי אלה שלמרות הכל הם מסיחים דעה מיחידותם ואינם חשים ומרגישים אלא את הכלל כולו בלבד, חשים בכאבם ומשתתפים בצרתם, ומוסרים את נפשם להצלתם ולהחשת פדות ישעם ומשגבם לגופם לרוחם ונשמתם, ומתאמצים להוריד עליהם טל של תחייה, טללי אורות התורה והמצווה בכדי לקרבם אל השכינה הבוכה ומייללת על צרתם של ישראל "בכל צרתם לו צר".

ואדמת קודשו, "הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו".

נימוקי המקראות, דברים, עמ' רנ"א

העלאת המרורות הנוראות לגופי תורה- על שו"ת מעמק הבכא

ז"ה, ירושלים, יוסף טזש"ח

במסתרים תבכה נפשי על עם ה' אשר נפל בידי טמאים, ויהרגו ויחמסוהו, וכשליש מאחינו נספו בלא עת, ואשר התעללו בהם זדים ארורים ושחקו על משבתם, אוי מה היה לנו, על מה נבכה, אם על ישראל – צדיקיו, חסידיו וגאוניו, שנהרגו, נחנקו, נסקלו ונשרפו ועלו על המוקד, אם על חילול שמו הגדול יתברך, אם על חילול תורתו הקדושה, אם על עצמותיהם הקדושים הנשלכים על פני חוצות, ואיה הוא הניב לתנות את צרותינו וכאב לבבנו ונפשנו.

ואולם בזאת נינחם, כי "צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו", בזה עצמו שאחרי כל ההסתרות הנוראות האלה, עוד אנו מדובקים דביקות אמת בחיי העולמים ב"ה וב"ש [=ברוך הוא וברוך שמו] ואנו מכירים בצדקת דינו, ועוד אנו מלאים תקווה וציפיית ישועה, כי כשם שראינו בצרותינו ושברנו הנורא, כן יראנו נפלאות בישועתו, ושמו הגדול יהיה מבורך מעולם ועד עולם, ועם ברכת שמו יורם גם קרן ישראל עם קדושו בארץ קדושתו, זה עצמו לנו לעד כי לא עזב ה' את עמו בעבור שמו הגדול, ומזה אנו שואבים את כל תנחומינו, ואשר בזה הננו מתפארים.

ואולם מיסודות של רזי עולם שכל דבר חוזר לשורשו, והגבורות הם נמתקים דווקא בשורשן, ובכל מה שמתרחש בישראל, כאשר כן מכל מה שהעבידו אותנו במצרים נעשה מזה תורה שכולה אומרת כבוד ה', ואם תחסר אות אחת התורה פסולה. וכן הוא מאז ועד עולם, כל מה שעובר על ישראל מתעלה אח"כ לדרגתה של תורה, שבזה ששופטים הכל על פי התורה הם עצמם מתהווים לגופי תורה, וחיבת קודש זו

וכל אלה שעלו על המוקד, נהרגו ונסקלו, נחנקו ונשרפו, הלא על מזבח עמם עלו ונעשו כל היחידים כולם, כל אחד ואחד, ככל הגוי כולו, ומפני שנשמתם מעולם התוהו הן גדולות מאד שלא היה כל העולם כולו יכול להכילם, – ועלתה נשמתם למעלה והינם במדרגה כזו שאין שרפי מעלה יכולים להיות עמם במחיצה אחת.

אולם אם התוהו קדם לתיקון, הרי שהתיקון נחויץ ביותר, והננו כבר עומדים על מיפתן התיקון הגמור, הוא מיפתן הגאולה, כי עת לחננה כי בא מועד, ואש אהבתנו לה' תשרוף ותעשה פְּלָה את כל המחיצות והיינו כולנו קודש לה'.

אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו.

מתוך מכתב לשלוחי היישוב במחנות איטליה שם

לא בלבד את ישראל צרו כי אם אותי

כי אשא אל שמים ידי ואמרת יי אנוכי לעולם, אם שְׁנוֹתַי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם, אשכיר וחצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב, הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו (דברים לב מ-מג).

"ואמרת יי אנוכי לעולם" כשם שאני חי לעולם כך ישראל חיים וקיימים לעד, ואי אפשר להפריד אותם מהקב"ה בשום פנים. ו"אם שְׁנוֹתַי ברק חרבי" שאני בכבודי ובעצמי מצד ההנהגה הכמוסה אשנן ברק חרבי, אז "תאחז במשפט ידי" והמשפט הזה יהיה לא-להים, לגלות כי כל אלו אשר קמו על עם קודשו, קמו בעיקר עליו יתברך, "אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם", לא בלבד את ישראל צרו כי אם אותי, וכל השנאה ששנאו את ישראל הייתה מכוונת רק אלי, ואז "אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב", שהקב"ה יפייס את עם קודשו

ואף בתוך ההסתרה אנכי נמצא בקרבכם

ואמר ביום ההוא הלא על כי אין א-לוהי בקרבי
מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום
ההוא וגו'

עליהם לדעתם כי אותו ה"אנכי" של "אנכי ה' א-
לוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" הוא ה"אנכי"
של "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא". שאף בתוך
ההסתרה אנכי נמצא בתוכם.

נימוקי המקראות, עמ' רמז

השתיקה וייסוריה

מה שהשתיקה היא סייג לחוכמה אין זה רק בשביל
שלא להיות נכשל בשום חטא מחטא הלשון, אלא
שבעצם השתיקה במה שמשתיקים את חושי הדיבור
והרצונות וכל יתר החושים מפנים מקום לחוכמה,
הרודפת ומחפשת מקום שתשרה ותחול עליו, ועל ידי
זה היא מופיעה ושורה עליו.

וכמו שבקבלת התורה הייתה ההופעה על ישראל ע"י
השתיקה של כל הרוחות "צפור לא צווח עוף לא פרח
חמור לא געה" (שמות רבה פרק כט), כן כל הופעה של
חוכמה עליונה מופיעה ובאה רק על ידי השתקת כל
החושים ועומדים מוכנים לקראת הופעתה, 'האומנם
אלם צדק תדברון' – מה אומנותו של אדם בעולם הזה
ישים עצמו כאילם יכול אף בדברי תורה ת"ל "צדק
תדברון" (חולין פט, ע"א), שגם הדיבור של תורה צריך
שיבוא מצד כוח של מעלה, אנוס על פי הדיבור להרגיש
כאילו פותחים את פיו מלמעלה ומנענעים את הלשון
והשפתיים. ובזה גם הדיבור הוא בבחינת שתיקה.

גם בקריעת ים סוף היה הנס על ידי בחינה זאת
"ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד, יד), וגם
הקפיצה בים הייתה בהרגשה כזו שהכוח העליון
מקפיץ ומוליך אותם בתוך הים ועל ידי זה נפתח פיהם
ואמרו שירה.

מיוחדת רק לישראל עם קדושים שגם בזמן נפילתם
וירידתם, והם מתחייבים אז לייסורים ועונשים קשים
ומרים, חוזרים כל אלה להיותם הם עצמם לנפלאות
תורתנו הקדושה, שאין לך דבר שאין עליו דין והלכה,
וכשמבררים אותם ודנים עליהם את ההלכה, הרי הם
תורה למפרע, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'.

וכאשר התורה היא "פקודי ה' ישרים משמחי לב", אין
לנו דבר אשר יוכל לשמחנו כי אם ע"י פקודת קודש זו
שאנו מבררים את ההלכות לרגלי המאורעות, ומתברר
למפרע כי הכל מיד ה' עלינו השכיל ללמדנו תורת א-
לוהים חיים ולפוקדנו בפקודת ישועה ורחמים, ולקיים
בנו: "ישמח צדיק כי חזה נקם, פעמיו ירחץ בדם הרשע,
אל נקמות ה' אל נקמות הופיע". וזאת היא עבודתנו
– עבודת הקודש אחרי כל המרורות הנוראות שעברו
עלינו, להעלותם לתורה, בבחינת תחיית המתים
שתהיה רק על ידי טל של תורה, "כי טל אורות טלך",
כל המשתמש באורה של תורה אור התורה מחייהו,
ומכאן רז תורתו של משיח, שיברר ויעלה את כל
הדברים שעברו עלינו בימי הגלות, הכללים והפרטים
והפרטי פרטים, דבר אחד לא נעדר, לבחינת תורה
שבה נברא העולם, כולה שמותיו של הקב"ה.

ובכן כמה עלינו להיות אסירי תודה לידידנו הרב הגאון
שלשלת היוחסין מוהר"ר שמעון אפרתי שליט"א,
אחד מהאודים הניצולים מגיא ההריגה ומעמק הבכא,
אשר היחל בעבודת קודש זו, לברר ההלכות הנוגעות
למאורעות המרות שעצם הלימוד בהלכות אלו ובירורם
הוא לתועלת קודש, להעלות את כל גופות ונפשות של
הקדושים לבחינת תורה, ואשר יש לקוות כי תלמוד
מביא לידי מעשה, לזכות להעלות את עצמותיהם
הקדושות לארץ קודשנו ולהחיותם בטל הקודש.

...הכותב בלב נשבר על המצב ומלא ציפייה כי ניעור
ה' ממעון קדשו ומביא גואל לבניו האהובים למען
שמו באהבה,

ישקז משה חר"פ

ברכת מרום, עמ' צח-ק

נצנוצי גאולה

כשהברט סמואל הפטיר בחורבה

זש"ה"י, אסרו חג הפסח [גרפ"ה]

זני יקירי מחמא סיני ולזני, ע"ש כ"א היקרה החמודה
- אחיו אלעזר אורש ושושר, זני, חיי ומלונ, חזרו
ז"ה' יחז עס כז ישראל זבוא לציון גאוליס זרינה.

הנציב העליון התפלל בבית הכנסת הגדול, ובאומרו
במפטיר "על כסאו לא ישב זר" הורידו כל הקהל
דמעות ונענו לעומתו "על כסאו לא ישב זר". אחרי כן
עלה רבינו מרן שליט"א לארון הקודש ודיבר כחמישה
- שמונה מינוט, אבל בהתרגשות גדולה. בתוך דבריו
אמר שבת קול יוצאת מחורבות ירושלים שלא יסע
הנציב מאתנו "לא תוכל לתת עליך איש נכרי" כי אם
"מקרב אחיך תשים עליך מלך" (דברים יד, טו) והעם
בכו לדבריו.

מכתבי מרום, מכתב מה

בציפייה להחלטת האו"ם על מדינה עברית

מרחשון אש"ש

"...אקווה כי בשנה החדשה הלזו תתברכו בהרחבה.
העיקר מבלי לחשוב, וקל וחומר שלא לדאוג. מקורה
של פרנסה היא ביטחון ושמחה. המקור הוא הביטחון,
והשמחה היא הצינור לדרך בו השפע יורד ובא.

ודאי שהננו עומדים כעת לגילויי דברים גדולים כימי
צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. אין הפלאה
גדולה מזו שנציגי עמים, שכידוע שונאים המה
ליעקב, ידברו ככה, אין זאת אלא כמו בלעם שניתן
בפיו מה שידבר. עם כל זה לא כל כך מהר יתגשמו
הדברים והרבה ימים עוד עלינו לעבור, כי צריכים עוד
לשבור קליפות ישמעאל ואין כאן מקום להאריך. אבל

וכן בעיקבתא דמשיחא נדרש להיות בבחינת שתיקה,
להרגיש בכל פעולה ומלחמה מצדנו, כי אך ורק כוח ה'
הוא אשר פועל בנו ומעורר אותנו, ובזה מתאחדים כל
השמות הקדושים ומשתלבים שם הוויה ושם אדנות
בשילוב גמור, ומתגלה שה' איש מלחמה ה' שמו.
וקרואים אז גדולי הדורות לעבוד על הייחוד הלזה,
להשתיק בעצמם כל הרצונות והחושים כדי שתחול
עליהם החוכמה ובזה ימשיכו את הכוח הזה גם לכל
העובדים על שדה הגאולה, שגם הם ירגישו בכוח ה'
הפועל בקרבם ומצד עצמם הם רק שותקים ודוממים.
ובכל מיני הייסורים שמתייסרים ישראל מתגעשים
ומתהוללים רפאים וגוללים את הקושיא "איה א-
לוהיהם" ומעוררים בזה קושיות וכפירות שונות, -
אז יושבים הצדיקים ודוממים. והם מקבלים עליהם
ייסורי השתיקה, ובזה הם משתיקים את כל הפיות
הדוברים סרה, והאמונה שבלב הצדיקים מתפשטת
ומביאה ניחומים לרבבות ושם שמים מתקלס ומתעלה
על ידם.

מעייני השועה, עמ' קעג-קעד

הרז חרז"ק זצ"ל

עם הרב חרל"פ בשעת הכרזת האו"ם

הרב צבי יהודה קוק

לפני יט שנה, באותו לילה מפורסם, בהגיע ארצה החלטתם החיובית של מושלי אומות העולם לתקומת מדינת ישראל, כשכל העם נהר לחוצות לחוג ברבים את רגשי שמחתו לא יכולתי לצאת ולהצטרף לשמחה. ישבתי בדד ואדום כי נטל עלי' באותן שעות ראשונות לא יכולתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקיים "ואת ארצי חילקו!"¹ כן, איפה חברון שלנו – האנחנו שוכחים את זה?! והיכן שכם שלנו, ויריחו שלנו, איה – הנשכח? וכל עבר הירדן – שלנו הוא, כל רגב ורגב, כל ארבע אמות, כל חבל ארץ וכברת אדמה השייכים לארץ ה' – הבידינו לוותר אפילו על מילימטר אחד מהן?! באותו מצב מזועזע בכל גופי, פצוע כולי וחתוך לגזרים – לא יכולתי אז לשמוח. כך היה המצב לפני יט שנים, באותו לילה ובאותן שעות.

למחרת בא אל ביתנו איש ברית קודשנו, הגאון רי"מ חרל"פ זצ"ל – היה לו צורך לבוא וכלום ייתכן שלא היה בא?! התייחדנו אז שנינו, באותו חדר קטן ומקודש שב"בית הרב" – ולאן יבוא אז אם לא לשם – מזועזעים ישבנו ודמומים. לבסוף התאוששנו ואמרנו שנינו כאחד: "מאת ה' הייתה זאת, היא נפלאות בעינינו".

לנתיבות ישראל, ג, עמ' עח-עט

מימוש החלום של סולם יעקב

ואותו החזון הקדוש אשר חזה יעקב אבינו, "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי א-לוהים עולים

אתחלתא היא, והתקווה כי יערה ה' רוחו ממרום גם על עם קודשו לעטר את הכל בעטרת הקדושה. המצפה לישועה היא היא הישועה. מהציפייה היא באה וממנה היא נעשית. ..."

מתוך מכתב לרב ישראל בארי, ישראל ארליך, שבעים פנים, עמ' נו

על החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר (יז בכסלו, תש"ח)

יום א דחנכה אש"ח זכ"ק

...בינתיים נתבשרנו בשורה טובה כי פקד ה' את עמו ונתקיים בנו "ויכחשו אויביך לך" (דברים לג, כט – ועיין בספרי שם), שהאויבים... מכחישים ומעמידים עצמם לאוהבים והסכימו למדינה יהודית. אם כי ליבנו דואב על ירושלים ועל מקום חמדתנו, הנה זו לאתחלתא דגאולה, ונס גלוי הוא זה כי העמים יעשו ככה, ורצון ה' לבל יגדל זכותם, על כן לא זכו להסכים על ירושלים. ולפלא כי המקומות האלה שעליהם אמרו במדרש שאומות העולם לא יוכלו להכחיש זכותם של ישראל כי קנינו אותם בדמים, מקום המקדש, מערת המכפלה, וקברו של יוסף בשכם, דווקא הם נשאר אצל העמים הערביים. בשביל זה לא יאריך זכותם של העמים, ואחרי המלוכה בציון תתקבל תפילתנו "תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך וכו', כדבר האמור בשירי עוזך על ידי דוד וכו', ימלוך ה' לעולם א-לוהיך ציון" וכו' (קדושה דשחרית של שבת), כלומר אחרי שיהיה כבר א-לוהיך ציון יתגדל ויתקדש גם בירושלים.

כשם שנשבענו שלא לדחוק את הקץ (כתובות קיא, ע"א) כן נשבענו שלא לרחק את הקץ, ועלינו להאמין כי הכל ממפעלות תמים דעים, ועיקבות משיחו ופעמיו הננו כבר שומעים.

אזיכא האסא'ר זשזכא,

יעקב אשה

מכתבי מרום, מכתב עח

¹ על פי איכה ג, כח.

² יואל ד, ב.

³ תהלים קיח, כג

על חשיבות גירסאות התלמוד

זעלה"י, זעשטי שטר חודש זאחז לחודש [ראש חודש
שזש], יום זו הואיל משה באר אל הערה, שמש"ח
זכ"ק.

מי ימלל תוקף תהילת תפארת עבודת הש"ס
הארצישראלי השלם, הכולל בקרבו תמצית דברי כל
גדולי רבותינו הראשונים והאחרונים, הנוגעים לפשט
הגמרא, וגילוי גירסאות שונות, הן מכתבי יד עתיקים
ומדפוסים ראשונים, והן מהמפוזר בתורת הגאונים
והראשונים, ואשר מהתנוצצותם יכולים ללמוד מהם
כמה חבילות בהתרחבותם של הביאורים וההלכות.
ומה נפלא לדעת, כי גם כל גירסא, אפילו אותה הנראית
לכאורה כזרה, יש לה פנים ומקום, וגם אפשר לבנות
עליה טירת כסף, וכאשר הכל עשה ה' בעיתו, כן יש
לכל דבר עת וזמן, ובהגיע שעתו של אותו חכם הדור
להתגלות מוצאים אז את דבריו והם יוצאים לאור,
וכמו כן בנוגע לגירסות ונוסחאות, יש שהגיעה שעתה
של גירסא זו וזו להתגלות בנעימותה והדרה. וברוך
המקום שמסר עולמו לשומרים, שנשמרו הדברים
גם בידיהם של אלה שאינם יודעים כלל מערכת וזיו
נועמם.

שם, עמ' ק-קא

על אוצר הגאונים

כולנו, חייבים להודות ולהלל ולשבח את רבי בנימין
מנשה הלוי ד"ר לויין שליט"א, על הטובה הגדולה
והברכה המרובה שהביא לנו בעבודתו ובידיעתו לגלות
מטמוני תקופת הגאונים, זאת התקופה החשובה
הממוצעת בין תקופת חכמי המשנה והתלמוד, ובין
תקופת הרבנים גדולי הראשונים, שהתחילה עם סיומה
של הגאונות בישראל. במשך דורות ויובלות הייתה
תקופה נהדרת זאת, תקופת הגאונים, כמעט נעלמה
מאיתנו. תורת הגאונים, אשר כל דבריהם דברי קבלה²,

¹הערכה זו נתן רבנו זצ"ל להדפיס בספר היובל לד"ר בנימין מנשה
לויין, מוסד הרב קוק, ירושלים ת"ש.

²עייין לשון הרא"ש בסוף פרק קמא דנידה שכתב כן על דברי רבינו
חננאל.

ויורדים בו, והנה ה' ניצב עליו" הולך ונפתר ומגיע –
ועוד יותר יגיע בימים המקווים – לידי פיתרון גלוי איך
שהכל חורז ונחרז מהרמוניה אחת, וכל ההוויה כולה
אינה אלא סולם אחד להגיע על ידה ומרבית שלביה
למרום הגילוי של "והנה ה' ניצב עליו", ועל ניניו ונכדיו
של הבחיר שבאבות הוטל התפקיד הקדוש הזה לפתור
את החלום ולהביאו לידי גילוי גמור "כי ה' הוא הא-
להים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד". ומי
שחננו ה' דעה להיות לו חלק בין פותרי החלום של
החזון הקדוש הזה, עליו לפאר את שם ה' ולרומם את
בית מקדשו, לגלות את הרז הנפלא של כבוד ה' המלא
את כל הארץ, אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף,
"אתה הראת לדעת כי ה' הוא הא-לוהים".

ברכת מרום עמ' כב

בשדה ספר

על ילקוט הצמחים - לעורר מרום שורשם

ז"ה, ראש חודש כסלו אש"ו זכ"ק
אורך ימים ושנים זשנים ורשנים, אכזוז האי שזא
יקירא מלא אורה וכא מידה יקרה, האי ש הנפלה הרז
הגזו מוהר"ר אלכסנדר סנדר גציה טכורש שאיט"א.
בעונג רב קיבלתי את ילקוטו הנפלא "ילקוט הצמחים".
ברכה מרובה הביא בילקוטו זה, לעמוד על כל הצמחים,
טיבם ושמותיהם, הנזכרים בדברי חז"ל, במדרשים
ובשני התלמודים. חוכמה שיש עמה מלאכה, ורבת
הערך היא זו. ולכל זמן, הגיע גם תורם של הצמחים,
שבקביעת שמותיהם עלי אדמות, יפיקו נוגהם, טעמם
וריחם כמלפני מארת ה' של "ארורה האדמה בעבורך
וכו', וקוץ ודרדר תצמיח לך", ולמען יקויים "אמת
מארץ תצמח", שכן מידתו של כל דבר בקריאתו בשם,
מתעורר מרום שורשו ומתכונן לקראת מילוי תפקידו.

אוקירו ומכזו, מזרכו ומשגיר זשז שאומו,
ישקז משה חרז"כ

שם, עמ' פא-פב

הגאונים היו מוקפים באוויר של ארץ ישראל

ומשום ש"אין תורה כתורת ארץ ישראל"⁵, אי אפשר שתתגלה תורת אמת אלא דווקא דרך אווירא דכיא [טהורה] וקדישא, אוויר ארץ ישראל, וכמו שאמרו חז"ל על הר סיני, שנתקדש בקדושת ארץ ישראל וקדושת הר הבית וקודש הקודשים. גם חכמי התלמוד בבלי, לפי דברי הרמח"ל ב"אדיר במרום", קיבלו המשכת קדושה מתוך אוויר ארץ ישראל, ורק מפני שלחכמי בבל הייתה גישה של ארץ ישראל קראו על עצמם: "במחשכים הושיבני" – זה תלמודה של בבל", כלומר שאך ישיבתו הייתה במחשכים, אבל הוא עצמו כולו אור בהיר בשחקים. גם הגאונים, ששרשרת תורתם נמשכת מתוך התלמוד בבלי, גם הם מוקפים היו באור אוויר חמדת קודש של ארץ ישראל, ועל זה ישמח ליבנו ותגל נפשנו כי "חזרה עטרה ליושנה" ודבריהם – תשובותיהם ופירושיהם הולכים עכשיו ונסדרים על ידי אחד מחכמי ארץ ישראל, ונדפסים ויוצאים לאור כאן על אדמת הקודש.

בדבר התואר "גאונים"

שמעתי מפיו קודשו של מרן הגאון הרב רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל בדבר התואר "גאונים", שמלבד המובן הפשוט של גדלות וגאונות, מרומזת בשם תואר זה גם כוונה מסותרת, משורש "גואי" [פנימי] שבמקום שרבנן סבוראי, שקדמו לגאונים ושחיו בדורות הראשונים אחרי חתימת התלמוד, הייתה להם הרשות לפסוק ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא גם עפ"י הסברא בלבד, הנה הדורות שלאחריהם, הגאונים, לא סמכו על סברתם לחוד, אלא שייסדו דבריהם והלכותיהם על יסוד ראיות ברורות ומבוססות מתוך התלמוד, וזהו התואר גאונים – שכל דבריהם בנויים על בתי גואי של חדרי התלמוד ותאיו ולשכותיו.

שם, עמ' נח-סא

הייתה מונחת בקרן זית³ של איזו "גניזה" שאנחנו לא ידענו כלל ממנה, ובין כה וכה חסרנו הרבה טובה וברכה. נולדה ונוצרה בתוכנו תסבוכת של ספיקות ושל אי בהירות וחסרון ידיעה בהרבה מקצועות שבתורה והלכה, ובייחוד בפסקיו של הרמב"ם ביד החזקה, אשר חלק גדול מספרו זה הנערץ והנקדש, נבנה על יסוד פירושי הגאונים והלכותיהם שהיו פרושים לפניו כשמלה. ומאת ה' הייתה זאת, כי ספרות זו שהייתה עלוטה בערפל נגלתה בכל הודה והדרה על ידי אחד המיוחד מחלוצי הרוח, אשר ליבו מלא דאגה ואהבה בלי מצרים לספרותנו הרוחנית הקדומה, הלא הוא חביבנו הרב ד"ר בנימין מנשה לויין.

על הגאונים

מה שמפליאני ביותר הוא התמימות והטהרה הפרושה על כל פירוש ועל כל תשובה של גאונים הראשונים, ונהורא מעליא זו בוקעת ועולה מתוך חלוני "אוצר הגאונים" לכל כרכיו, זפנת הלב ורוח האמונה הבולטת בכל הגה היוצא מפי קודשם, משפיעה לטובה ולברכה על כל ההוגה בדבריהם, וממשיכה שפע של קדושה ושל אהבה רבה ואהבת עולם לכל קודשי התלמוד וההלכה, שהם חיי עולם לכל האומה כולה. ההיסוסים והפקפוקים מתעוררים רק לרגלי השניות אשר בתוך האדם, מתוך שנברא "דו פרצופין" ודעות מדעות שונות מתנגשות ומתרוצצות בקרב לבבו. וזאת תורת האדם להמשיך עליו נוגה אור האחדות השלימה, וזהו רז הנשגבות של הגאונים אשר אור האחדות הקיף אותם מנשמה ועד רוח, ומנפש עד בשר, כולו אומר קדוש, בבחינת "תמים תהיה עם ה' א-לוהיך".⁴

³ עפ"י קידושין סו, ע"א; שבת לא, ע"א

⁴ דברים יח, יג

⁵ בראשית רבה טז, ז. רבינו זצ"ל הרחיב את הדיבור בגודל מעלת תורת ארץ ישראל בכמה מקומות, ועיין באריכות בהקדמה לספרו הגדול "בית זבול" חלק א.

⁶ איכה ג, ו; סנהדרין כד, ע"א

⁷ עפ"י יומא סט, ע"ב

על איחוי לימוד גמרא ופוסקים

ניסן אש"ח

עמדה לנו הבטחתו ית"ש בתורתו: "כי לא תשכח מפי זרעו" ומזמן לזמן משתלשלות נשמות גבוהות המפיחות רוח חיים להחיות המושגים ולחדש את המוחין למען תצאנה כנוגה כמה הלכות עמומות, ואם כי המוחות מתקטנים, לעומתם מתגלים סדרים המקלים על העבודה, המכינים את הכל ונותנים בפינו דעת ותבונה שיהיה הכול כשולחן ערוך. ומזמן לזמן משתלשלות נשמות גבוהות המפיחות רוח חיים להחיות המושגים ולחדש את המוחין למען תצאנה כנוגה כמה הלכות עמומות, ואם כי המוחות מתקטנים, לעומתם מתגלים סדרים המקלים על העבודה, המכינים את הכל ונותנים בפינו דעת ותבונה שיהיה הכול כשולחן ערוך.

מהרי"ף (רבי יצחק אלפסי) עד רבי יוסף קארו

עבודת הקודש הזו על שדה ההלכה החלה עוד מימי רבותינו הראשונים כמלאכים – הרי"ף והרא"ש (רבי אשר בן יחיאל) אשר מלבד גילוי דעתם בהכרעות ההלכות, ערכו לדורות סדרים ודרכים שונים להקל על הלומדים איך ללמוד וללמד (באמצעות דיון בסוגיות התלמודיות במגמה הלכתית מעשית) וכמו כן הרמב"ם והטור, לרבי יעקב בן הרא"ש שמגמותיהם היו בעיקר לשנן לנו הלכות קבועות, הייתה כוונתם לחבר את הרמב"ם להרי"ף (איגרת הרמב"ם לרבי יוסף ברב"י אבן עקנין זצ"ל: "תתעסק בהלכות הרב [הרי"ף], ותעריכו עם החיבור [משנה תורה] ואת הטור לרא"ש" (שו"ת חוות יאיר סימן קכג).

ואומנם במשך הדורות, לריבוי המצוקות נתפרדו החבילות, ומתוך זה הושם שוב עול כבד על הבאים לדרוש את ה', והיה העולם שמם עד שהאיר ה' את עיני בית ישראל והערה רוחו ממרום על ראש המשביר מרן הבית יוסף (רבי יוסף קארו), לחבר את האוהל להיות כאחד. הפליאנו בחיבורי הארוכים על הטור ועל הרמב"ם (כסף משנה) ובפסקיו הקצרים בשולחן ערוך, והאיר בהם עיני בית ישראל בתורתו הקדושה.

גישורים בין הלכה ואגדה ובין נגלה ונסתר

ועוד בימיו, יחד עם הגדלת אור התורה של העת ההיא, כי פקד ה' את עמו, ועירין [=מלאכים] קדישין נחיתו [=ירדו] מן שמיא לגלות כל עמקי התורה לכל מקצועותיה בנגלה וגם בנסתר, בהלכה ובאגדה, התפרץ אז גם חשק הקודש של "סלסליה ותרוממך" לגלות עומק החוכמה והחריפות הנוראה של תורתנו הקדושה, וגם לגלות כי אין שום מקרה בתורה, ושהכול נחרז בחרוז נפלא מאת קורא הדורות מראש, נותן התורה יתברך שמו, כמו למשל ביע"ל קג"ם בטח חוט חורז באלו ההלכות שאחד מחייב את חברו, וכן ההעדאה על איזו דברים לא במקרה הוא שנתקבצו אלו הדברים להעדאה אחת, ובטח הם שלובים זה בזה, והיה זה לאות ולמופת כי אין שום מקרה בעולם, והכל בהשגחה פרטית מדויקת ומכוונת. ואף גם זאת להיות כי כל דברי חז"ל, המשניות, הברייתות והגמרא על פי רזי דרזין וסיתרי דסיתרין נתקנו, נתעורר אז עומק הרצון להראות כי כל מה שיש בנסתר יש גם בנגלה, וכי הנגלה והנסתר יחדיו ימתקו, ואין בזה אלא מה שיש בזה, והיו תואמים למעלה וגם למטה, וביקשו ומצאו כיוונים גם מצד הנגלה בחוכמה רבה ועמוקה.

¹ דברים לא, כא. ובמסכת שבת (קלח, ע"ב) אמר רב: עתידה תורה שתשתכח מישראל... רבי שמעון בן יוחי אומר: חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר "כי לא תשכח מפי זרעו", אלא מה אני מקיים "ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו", שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

² עפ"י רות א, ו

³ סימן לשש ההלכות שבהן ההלכה כאביי ולא כרבא: יאוש שלא מדעת; עד זומם למפרע; לחי העומד מאליו; קידושין שלא נמסרה לביאה; גילוי דעת בגיטין; מומר אוכל נבלות להכעיס. ראה בבא קמא עג, ע"א ומקבילות.

⁴ תהליך שבו פעולות חריגות נעשות להרגל, כגון שור מועד בנגיחות.

לימודה גם כן על פי הסגנון של לימוד הפוסקים, ללמוד ולשנן את הגמרא בכיוונם של קביעות ההלכות בטעמים ובריחים, כפי מה שמתבארים מתוך קוטבי הסוגיא לכל הרחבתם, עומקם וגובהם.

נושאי הכלים של שולחן ערוך

ואלה שני הכוחות הללו, התנצחותו של הבית יוסף על הפוסקים, ושיא מרומו של המהרש"ל על לימוד הגמרא, נתמזגו יחד וכוננו תקופות מזהירות של ענקי עולם, כמו פרשני הטור לשולחן ערוך; הסמ"ע,⁶ הב"ח,⁷ הט"ז,⁸ הש"ך⁹ והמג"א¹⁰, החלקת מחוקק¹¹ והבית שמואל¹² שהאירו את העולם בגבורתם, גללו את הפרוכת והגביהו את התורה, והראו האדרתה ותפארתה, שגם כל דין ודין הנראה לפום רהיטא כנפסק ואין מה להתעמק ולהרחיב בו, גם הוא אינו יוצא מן הכלל של התורה "הארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים"¹³ וסילקו בזה את הקלון שהמיטו אחרים ואמרו שאין ביסודי ההלכות מקום לבעלי המוח והכישרון לגלות כוחותיהם המופלאים, ושמפני החפץ העז לגלות את הכישרון, שמו פניהם בעיקר לפלפול הרחוק, להראות בו את כל גבורתם. והם הם אשר היכו על קודקודם ופתחו שערים להתרחבות ההלכות, והם אשר הולידו את החריפים האיתנים מאורי עולם כהפני יהושע¹⁴, התומים¹⁵, הנודע ביהודה¹⁶ והשאגת אריה¹⁷ ההפלאה¹⁸ ורבי עקיבא איגר¹⁹, הקצות החושן²⁰ ובעל הנתיבות²¹, הם וכיוצא בהם, שהשקיעו את כל

והיו כאלה ששרתה עליהם שכינה, וכל מה שמצאו בנגלה היה מכוון גם על פי הנסתר, סיתרי משכני עליון, חכמו והשכילו לעמוד גם על הסדר של האתקפתות והתיובתות שבגמרא, כי גם הם באו בסדר מופלא זה אחר זה, וגם התחכמו לעמוד על דעת ה"הוה אמינא" והמקשן, וכמה חוכמה רבה ועמוקה נעוצה בהם, והשתעשעותם זו בדברי תורה הייתה להם לפרי אהבתם להשי"ת ותורתו.

אולם משנתרחבו הסגנונים האלה יותר מדאי, גברו גם הסיגים והפילו הרבה חללים שנתרחקו מתורת אמת ומן ההבנה הישרה בקביעות ההלכות, ומיד עמדו על זה גאוני וצדיקי הדורות ההם, ובראשם הארי שבחבורה רבינו מהר"ל מפראג ואחריו השל"ה (רבי ישעיה הלוי הורביץ בעל שני לוחות הברית) והעוללות אפרים (רבי אפרים לונטשיץ) ז"ל, ויצאו במלחמתה של תורה ובגבורה עזה, ויעצרו בעד המכשלה, ויחזירו העטרה ליושנה⁵.

רבי שלמה לוריא (מהרש"ל) ורבי יוסף קארו

גם הייתה יד ה' על האריה דבי עילאה רבנו המהרש"ל בספרו "ים של שלמה" שחזה בעין קודשו לעמוד על שורש המחלה של הפרדת הסגנונים, ללימוד הגמרא – סגנון לחוד וללימוד הפוסקים – סגנון לחוד, שעל כן הרים בכוח קולו לרוץ אל הגמרא ולהשוות סגנון

⁵ עפ"י יומא סט, ע"ב

⁶ ספר מאירת עיניים על שולחן ערוך חושן משפט לר' יהושע ולק כ"ץ, מאה 16–17

⁷ בית חדש על הטור לר' יואל סירקיש, מאה 17

⁸ טורי זהב על ארבעת חלקי שולחן ערוך לר' דוד הלוי (חתנו של ר' יואל סירקיש), סוף המאה ה-16 תחילת המאה ה-17

⁹ שפתי כהן, על שולחן ערוך חושן משפט ויורה דעה לר' שבתי כהן, אמצע המאה ה-17

¹⁰ מגן אברהם על שו"ע אורח חיים לר' אברהם אבלי גומבינר, 1637–1683

¹¹ חלקת מחוקק, פירוש לשולחן ערוך אבן העזר לר' משה לימא, מאה 17

¹² בית שמואל לשו"ע אבן העזר לר' שמואל בר' שרגא פייביש, מאה 17

¹³ עפ"י איוב יא, יט

¹⁴ פני יהושע, חידושים על רוב מסכתות הש"ס לר' יעקב יהושע פאלק, 1680–1756

¹⁵ אורים ותומים על שו"ע חושן משפט לר' יהונתן אייבשיץ מאה 17–18

¹⁶ נודע ביהודה שו"ת לר' יחזקאל לנדא, מאה 18

¹⁷ שאגת אריה על סוגיות בש"ס לר' אריה גינצברג מאה 18

¹⁸ הפלאה על מסכתות כתובות וקידושין לר' פנחס הורביץ, 1730–1805

¹⁹ ר' עקיבא איגר, בעל "דרוש וחידוש" על מסכתות בש"ס, שו"ת ופירוש לשו"ע, מאה 18–19

²⁰ קצות החושן על שו"ע חושן משפט לר' אריה לייב שיין, מאה 19

²¹ נתיבות המשפט על חושן משפט לר' יעקב מליסה מאה 18–19

כוח גבורתם ביסודות ההלכות, ובזה קידשו שם שמים ואמיתת תורתו.

הגר"א הצביע על מקורי ההלכות שבשולחן ערוך

ואולם עדיין הייתה הסכנה קרובה וצפויה שלא תבלע החוכמה את הידיעה, לעזוב את השינון ואת הבהירות ולהשתקע בתוך הענפים בלי השורשים, על כן הייתה יד ה' על אליהו²² הוא רבינו הגר"א²³ ז"ל, אשר מלבד זה שבירר וליבן את כל התורה מאופל השיבושים שנפלו בטעויות סופרים, סילל דרך ונתיב בייחוד בחיבורו על שולחן ערוך, איך להבין כל דין ממקורו ובהיקפו הרחב, הוא אשר לימד דעת, בינה והשכל, כי כל מִיָּצָר וכיווץ מוח באים רק לרגלי חוסר ההקפה הרחבה ואי העמידה על רחבי האופקים, והיא המביאה לחסרון החוכמה והתבונה, והורנו שאי אפשר להקשיב יפה לדיבור אחד מן התורה בלתי אם שיהיה נקשב מכל התורה כולה, ובזה הוציאנו מן המיצר והכניסנו אל המרחב, ועוררנו על השינון והחזרה עד כדי קיום "שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד"²⁴, שכן הגמגום הוא הרז דכבד פה וכבד לשון שהיה במשה רבינו לפני קבלת התורה, ובקבלת התורה הגיע למדריגת "משה ידבר והא-לוהים יעננו בקול"²⁵ "אלה הדברים אשר דיבר משה"²⁶.

הקרע לא התאחה

אך עדיין הקרע שבין אלו שקבעו לימודם בגמרא כסידרה ובין אלה שקבעו לימודם בפוסקים לא נתאחה, וממילא גם הרעה זו חולה להפריד בין ידיעת הלימוד ליכולת הלימוד גם כן בעינה קיימת, כי הלימוד ההיקפי איננו נקלט זולת על ידי שקידה גדולה על

דלתותיה של הגמרא כסידרון, בלי דילוג מעניין לעניין, כאשר העיר בזה בעל ה"פני יהושע" בהקדמתו ז"ל: "יש מהם שלא קרא ולא שנה ולא שימש תלמידי חכמים למלא כריסם אפילו בחדא מסכתא, רק כמדלגים מעניין לעניין עלה אחד בבד אחד". ועל כן אלה שהשקיעו את עצמם בלימוד הגמרא כסידרון לא עמדו על נפלאות דברי הפוסקים לעומקם ולרוחבם, ואלה שהשקיעו לימודם בפוסקים דילגו מעניין לעניין בדברי הגמרא, וממילא מאלה ומאלה יחסר הלימוד המלא, ידיעה ויכולת גם יחד, בירור ושינון, חריפות ובקיאות כאחד, רז ה"לשמה" האמיתי של התורה.

פועלו של הרא"ה קוק לאיחוי התלמוד עם הפוסקים

אולם לכל זמן ועת לכל חפץ, האיר נר המערבי רבה של ארץ ישראל, גאון ישראל וקדושו מרן אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל, ויד ה' הייתה עליו, שאחרי רבות שנים שערך הרבה כרכים גדולים על ביאור הגר"א בחושן משפט, וביאר את דבריו הקדושים שנאמרו בקיצור נמרץ ולהורות את דרך הקודש של ההיקף הרחב, הנה בעשר שניו האחרונות ערך "הלכה ברורה" על כל התלמוד בבלי, מראשית "מאימתי" במסכת ברכות עד סוף מסכת נידה, וזרעים וטהרות בכלל ועד סוף עוקצין, לא רק ידיעת מסקנות ההלכה בשו"ע [=שולחן ערוך], אלא גם לשונו של הרמב"ם, כדי לעורר דעת ותבונה בעת לימוד הגמרא, שהידיעה והיכולת ישלבו יד זה בזה והיו לאחד, והפליא לעשות, שמלבד המלאכה הכבירה ספוג בזה הרבה חוכמה, שכאשר יזכה העולם לגילוי ש"ס מודפס ומסביבו ההלכה ברורה, או אז יווכחו על נפלאות העבודה ועד כמה היא נחוצה, וכמה תועלת היא מביאה בפתיחת שערים – שערי אורה של התורה ההלכתית.

אמנם לא גמר את מעשהו. עוד הייתה ידו נטויה ושאפתו חזקה להוסיף על ה"הלכה ברורה" גם "בירור הלכה", לברר בהירות הטעמים של התפתחות ההלכה, ומה הם היסודות לקביעותה ומסקנתה, וגם להוסיף עוד תוספות בירור דברים מאירים כנתינתן, המתגלים

²² עפ"י מל"א יח, מו

²³ הגר"א, ר' אליהו מוילנא (1720-1797) פירש את ארבעת חלקי שולחן ערוך

²⁴ קידושין ל, ע"א

²⁵ שמות יט, יט

²⁶ דברים א, א

בהבהקתם מתוך סדר הלימוד של ההיקף והמרחב, גם היה בדעתו לעבור עוד הפעם במהדורה בתרא על כל הש"ס, וגם להשלים מעשהו בקודש זה גם על התלמוד הירושלמי, וגם לערוך מבואים לכל מסכת ומסכת, לכלול בקרבם הקפת העניינים של המסכת ויסודות אדניהם על מה הושתו. אך רובי טרדותיו מהכלל והפרט, ובייחוד צערא דארץ ישראל ואחינו כל בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם, עיכבו בידו להוציא את אשר בלבבו, להאיר את אופקי התורה ולהוציא את הש"ס לאור עולם.

מסכת ביצה, מכון הלכה ברורה, ירושלים תשנ"ב;
ברכת מרום, עמ' סא-סו

על הוצאה לאור של כתבי יד' גנוזים

זכ"ה"י, א"ס אצ"נה אקר"א, שש"ק זחוק"א, כו זא"י
אש"א א"פ"ק.

כמה מעלות טובות למקום עלינו¹, כי גנזי מטמונים – אורות בהירים בשחקים שהיו ספונים וטמונים עד כה, הולכים ומתגלים להאיר את עיני בית ישראל בצחצחות אמרי קודשם, והיו כגן רווה וכמוצאי מים אשר לא יכזבו מימיהם.²

וכבר ביארתי כי אותם הצינורות הקדושים אשר דרך מעברם נתגלתה אלינו התורה כפי מה שבא בקבלה, לא היו רק צינורות והשתלשלות של אז, אלא שכך הוא הסדר הנצחי, ולעולם לא יושג שום השגה בתורה זולת אם עוברת ומשתלשלת דרך כל אלו הצינורות בלי שיחסר אף אחד מהם. ולא עוד אלא שיש לדעת כי התורה הקדושה לכל חלקיה, מצד קודש נצחיותה, אין בה מקום אחיזה של שום שיכחה, שהרי אין מקומה זולת בדבר עובר הנתון תחת מקרי הזמן, ולא בתורה הא-לוהית אשר לעולם בחידושה היא עומדת כיום נתינתה מסיני, אלא שהשיכחה מתהווית רק לרגלי

¹ עפ"י הגדה של פסח

² עפ"י ישעיה נח, יא

³ עפ"י ישעיה כח, י

⁴ עפ"י מלאכי ג, י

⁵ עפ"י שיר השירים ה, יג

העלמת הצינורות, שאם נעלם אפילו רק אחד מהם, הרי יש הפסק במעברות, ומפני זה אינה משתלשלת ומתגלית בכליל הודה, יושרה ותפארתה.

ולזאת, באחרית הימים, שמבעד כל המחשכים אור התורה מתבקע ומתפרץ, והיא הולכת ומתבהרת קו לקו זעיר שם וזעיר שם³, נפתחו ארובות השמים⁴ וצינורות התורה – גנזי מחמדי עליון, אותם אשר בחיים חיותם היו למאורי עולם, ולימדו את בית ישראל תורה, ושלרגלי התעלמותם נחסרו לנו אלו הצינורות, ובשביל זה נתלכדנו ברשת השיכחה, הנה גם זה מאותות הגאולה שאלו הצינורות הנעלמים שבים וחוזרים אלינו ותאורנה עינינו, יגל וישמח ליבנו.

ובכן בואו ונחזיק טובה לכבוד חתני כבני, חמדת לבבי, הרב הגאון ערוגת הבושם⁵ מו"ה מרדכי יהודה ליב זק"ש שליט"א, הממשיך בעבודת קודשו לזכותנו ואת כל העולם כולו בגילויי האורות הללו, וכבר יצאו לו מוניטין לשם ולתהילה בעבודתו במכון הרי פישל, ובהוציאו לאור גילוי פירוש מסכת משקין, ועתה בפסקי רבינו אליהו מלונדון.

ברכת מרום, עמ' סו-סז

על פירוש הסולם לזוהר

ז"ה, ירושלים יוס א צזריס, ז"ר אש"א אש"ה א"פ"ק.
מה נכבד היום בהיגלות לנו ספר הסולם על הזוהר הקדוש, ואשר מיד ה' עליו השכיל מוהר"ר יהודה ליב אשלג שליט"א.

וכאשר כבר נודע, כי מיסודות העבודה של עולם התיקון – לתקן עולם במלכות שדי¹ – הוא עבודת הקודש של

¹ ומן הראוי להביא כאן מדברי רבינו זצ"ל בהקדמתו ל"מי מרום" חלק א, וזה לשונו: ישנם כאלה שניגשים אל הקודש [לימוד הנסתר] בלא זיכוכים של המידות, ובייחוד הזיכוכ מרצונות עצמיים של האדם, והם בוודאי טחו עיניהם מראות ומהשכיל ליבותם, כי אי אפשר בשום אופן ליהנות מאורה כל זמן שמלובשים בבגדים בלתי טהורים, וכל זמן שההרגשים אינם מזוככים וכו', ומכל שכן שלא יוכלו להגיע לידי זה שהלימודים הרוחניים יחדרו לתוך עצמיות החיים שלהם, ועם הרגשתם בגבהות הדברים הם נשארים בסידרי חיהם, כסוס כפרד אין הבין וכו'. ולעומת זה, אם ניגשים אל הקודש באימה וביראה ובזיכוכ טהרת המידות, אפשר לזכות גם להביא את הדברים הנאצלים וכו' לעצמיות סידרי החיים להיות חי בהם ועל פיהם, ושיהיו טבועים בדם התמצית.

עליית אליהו (הגר"א)

נפל דבר בישראל ושבטים נתחלקו אז זה מזה והיו לשתי מחנות, החסידים לשיטותיהם והפרושים לשיטותיהם ורבו המחלוקות בישראל, והגיע הדבר כי התחלקות השיטות שביניהם נגעו גם בפנים הפנימיות. והיה אפשר שכל הפקידה השמיימית של אז תתבטל והייתה כלא היה. ואז יד ה' הייתה אל אליהו לעמוד על שורש הדבר מדוע בוששת הטובה לבוא לעולם, והבין כי זה בא מחמת מיעוט הדביקות בארץ הקודש ובייחוד בעיר השלום היא עיר הקודש ירושלים תובב"א שמפני זה אין השפע היורד למטה דרך ספירת המלכות שהיא הצינור של בית הבחירה, ירושלים בפרט וארץ ישראל בכלל, וחסרה שוב ההתאחדות וההתכללות וחזר התוהו.

לשם זה זירז עצמו הגר"א להכין את נסיעתו לארץ ישראל למען להגשים בפועל את חזון הנבואה "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג, כג).

רוח הקודש של הגר"א נבעה מארץ ישראל

זכה הגר"א שפינו בעדו שביל מארץ הקודש, עד מקום מעונתו, כידוע משלמא דשדרו (ששלחו) ליה ממתבתא דרקיעין למען ישיג את הכול דרך הצינורות ונתקיים בו תמיד "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" (תהלים עו, ג), לפיכך בחל הגר"א בהשגות והופעות פרטיות שאינם מרז דעמודא דאמצעיתא שבכל אלה עם גדולתם עלולים גם לשבירה ועל כן כל אדיר חפצו של הגר"א בְּהַבְיָאָה לארץ שתהיה על פי הגובה שברזי תורה הנובעים מתוך הכללות ועולמי התיקון, חביון עוז קדושתו רזא דעמודא דאמצעיתא. ונפתחו לו מעיינות החוכמה של רמזים גדולים מדברי התורה

החזרת הדברים למקורם, להשקותם ממי הנהר העליון נהר היוצא מעדן להשקות את הגן, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים,² בחינת העולמים אבי"ע [=אצילות, בריאה, יצירה ועשייה], על כן זה היום שקיוונוהו ראינוהו,³ להשיב כל הסתרים שנתגלו ברוח הקודש מאת איש הא-לוהים אדוננו מרן האריז"ל זי"ע, אל מקור קודשם זוהר אור ה', מדרשי הקודש של התנא הא-לוהי רבי שמעון בר יוחאי, ומשמיא קא זכו ליה לכבוד ידיד נפש הגאון המקובל, חקל תפוחין קדישין, שר בית הזוהר המחבר שליט"א, לבאר כל סתום עפ"י כתבי האר"י ז"ל האמיתים, לעלות בהם אל הסולם, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו היכלות הזוהר.

שם, עמ' עח

² עפ"י בראשית ב, י

³ עפ"י איכה ב, טז

⁴ עפ"י תהלים כז, ד

והנביאים וחז"ל ועל פיהם אחז דרכו לבוא לחצרות ה' בתוככי ירושלים.

הגר"א כיוון לבניית הארץ והפרחת שממותיה

ובכן סלל דרך שתהיה העלייה לארץ כולה לשם הכלל, לשם הגאולה, לשם קיבוץ כל הגלויות שבכל הארצות הנידחות, וגם לא לכוון דווקא לרוממות בלבד כי אם פשוט לחזור ולבנות את הארץ, להחיות אותה. לגלות את קץ המגולה שהוא עפ"י חז"ל (סנהדרין צז, ע"א) היסוד העיקרי לגילוי הגאולה כאומרם על הפסוק: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו וּפְרִיְכֶם תשאו לעמי ישראל כי קָרְבוּ לבוא" (יחזקאל לו, ח); ואומנם כיוון שכניסה כזאת לארץ מצד התורה הייתה חפצו של משה רבנו עליו השלום ולא נענה על זה, [על כן כל אלו שהם משורשו הם גם כן מעוכבים לבוא ומנעוהו מן השמים], היה מוכרח לחזור לביתו.

תלמידי הגר"א זכו לגילויים בארץ

אבל מה שלא עלה ביד הרב עלה ביד תלמידיו שעלו לארץ והתאמצו לבנותה, הפיחו רוח חיים בכל ישראל כי מקומם וחדר הורתם הוא אך הארץ אשר נחלה להם מאבותיהם, היו מהתלמידים שזכו על ידי זה שנגלה עליהם רבנו הגר"א פה בארץ בחזיון לילה, ויש שהופיע עליהם הדר קודשו גם בהקיץ ללמדם אין לְדַבֵּק את ישראל בארץ קודשם לתקן את החטא של וימאסו בארץ חמדה (תהלים קו, כד), ומהם גם כל ההתעוררות לחיבת הארץ.

הגר"א חזה את מדינת ישראל

וחזה עוד מרן הגר"א שמדינת ישראל תהיה עוד לפני ביאת המשיח וכמו שהיה בבית שני בימי כורש כמבואר בדברי קודשו תיקוני זוהר חדש דף כז. והנה תהילה לה' יתברך נתקיים הדבר ואין ספק שבהמשך הזמן ישובו בית ישראל גם אל ה' ואל תורתם.

התנוצצות אור הגאולה, אשר החל ה' באהבתו לפקוד את עם קודשו, התחילה עוד בהמאה שלפני המאה

החולפת, המאה השישית שבאלף השישי, שבדברי מרן הגר"א היא מכוונת נגד פרשת כי תצא הפרשה השישית שבמשנה תורה ונעו גם נדו כל הגולה להשליך עול הגלות מעל צווארם עד בוא המאה השביעית שמכוונת נגד פרשה שביעית "כי תבואו אל הארץ" וכילו בה כל התוכחה. ותחל המאה השמינית, סוד המלך השמיני להיות כולם ניצבים לפני ה' בהדר מלך חיים. ונצדק קודש בכל החיזיון אשר חזה אדוננו אליהו זכור לטוב.

הופעת נשמתו של אדוננו הגאון בעולמנו, כפי מה שמקובלני מפה לאוזן, היה בשביל שלושה דברים.

א. ייעודו של רבנו בגילוי רזי התורה [כנודע וכמובא בספר תולדות יצחק (ביאור על ביאורי הגר"א לספר יצירה דף קמא)] הכותב שם בלשון זו: "אחד משלושה דברים שנצרך משיח בן יוסף לבוא בכל דור ודור הוא לגלות רזי התורה למי שראוי לזה. וליבי אומר לי בבירור אשר לזה נשלח לנו עיר וקדיש משמיא נחית רבנו הגר"א ז"ל לגלות לנו את התורה בנגלה ובנסתר אשר היה לו בהם עשר ידות יותר מנגלות כמובן מן הכלל הנפלא והנורא הידוע בספרא דצניעותא".

ב. ללמד אורחות חיים ביושר קודשם ולא להלוך אחרי הפלפול הבלתי נכון שהיה נהוג בימים ההם. [כוונתו להקדמת רבי חיים מוואלוז'ין לפירוש הגר"א לספרא דצניעותא*]

ג. השיבה לציון משכן כבודו ולירושלים בית מקדשו לבנות ולשכללם בהדר קודשם ולדעת כי ארץ ישראל היא כסוכה שמצוותה תעשה ולא מן העשוי כדי לקיים ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון (תהלים עו, ג). בקיבוץ גלויות על דרך קץ המגולה כמבואר לעיל אשר זאת הייתה מגמתם של רבנו הגר"א ותלמידיו בעבודת יסוד היישוב בארה"ק [=ארצנו הקדושה] וכן לזכות על ידי זה לרוח

*ראו דף לתרבות יהודית מס' 239, ניסן תשנ"ט, על הגר"א.

להרטיבם בטללי אורות קודש עולמים לשום שארית בארץ ולהחיות עם רב לפליטה גדולה. הוא אשר האיר נתיב לעמו להאיר גם מתוך מאפליה להתחזק במעוז הקודש, לבל ידח ממנו נדח (עי' שמו"ב יד, יד)*.

שם, עמ' כה-כז

הנגן הגדול

המוסיקאי הגדול הבקי בחוכמת הנגינה לכל פרטיה ודקדוקיה, גם פגימה דקה מן הדקה במנגינתו צורמת את אוזנו, וכל תנועה קלה שלא כהלכה מרעידה את נשמתו ואת הרגשותיו, בשעה שאחרים שאינם מומחים כל כך לשירה ולמוסיקה מתענגים על נגינתו וגומרים עליה את ההלל. הוא, לפי גודל ידיעתו בשירה ובנגינה, כפי ערכו בגדלות כך היא הרגשתו בקטנות, וכל מה שהוא יותר גדול הריהו מרגיש בפגמו של קצב היותר קטן; והוא הדין גם בגדולי האומה ומשוררי היהדות: האדם העליון, כל מה שהוא יותר גדול ומלא וגדוש בידיעת התורה, כל מה שהוא יותר חדור מקדושתה, הריהו יודע ומכיר כי התורה כולה היא זמרת י-ה (שמות טו, ב), והוא מרגיש גם בפגם כל שהוא הסמוי מן העין של איש רגיל; הוא יודע ומרגיש כי אם יחסר גם תג אחד מתגי הכותרת של תורת הא-לוהים, הרי זו פגימה בהזמרה הא-לוהית, שירת אל חי וסוד שיח שרפי קודש, ומשום זה אין כל פלא אם הגדול האמיתי מתייחס בכל הרצינות לכל קטנות כמו לכל גדלות, חרד הוא על כל מצווה קלה כעל חמורה, והוא מדקדק כחוט השערה על כל פרט ופרט, ומה

הקודש אמיתית בלי שום עירוב פסולת שלזה חזה הגר"א בציפייתו לרוח הקודש שאי אפשר לזכות בה בשלימות זולת בארץ הקודש והייתה תקוותו מלאה שעל ידי זה תוחזר עטרת הקודש ליושנה, שכל בנייך לימודי ה' וקיום החזון של הנביא (יואל ג, א): "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלומות יחלמון בחוריכם חזיונות יראו". ובזה יקויים גם סוף נבואתו (שם ה): "והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה כאשר אמר ה' ובשרידי אשר ה' קרא". שהאתחלתא דגאולה היא בייעודו דמב"י [=דמשיח בן יוסף].

דברים שנאמרו באסיפת צאצאי תלמיד הגר"א ביום ג תשרי תש"ח

אמרות טהורות, עמ' קסד-קסט

לדמות מרן הגאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק ציר המכין לגאולה

עיר וקדיש מן שמיא נחית (דניאל ד, י), וימן ה' לעמו נשמה גדולה "והעם ההולכים בחושך ראו אור גדול" (ישעיה ט, א), הוא רבינו גאון עוזנו נר ישראל וקדושו נזר א-לוהיו על ראשו מרן רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל, בקי בכל מכמני התורה, מלא קדושה, חסידות ופרישות וענוות צדק. הוא הציר הנאמן אשר נשלח ממרום לשוב ולהחיות דורות שלימים,

* בעזה"י י"ב אלול תרצ"ה לפ"ק, ג' תבוא

בני יקירי, ורעייתך היקרה, והילד היקר - כולכם תתברכו בשנה טובה ומאושרה, לחיים טובים ארוכים ומתוקנים בספרן של צדיקים גמורים לאלתר לחיים.

אחד"ש = אחרי דרישת שלומכם]. עוד הלב מאובן, והידיים רפות, והעיניים זולגות דמעות, צדיק ה' בכל דרכיו וגו'. כשעתיים לפני ששבה נשמתו הטהורה והקדושה למקום מחצבתה, ניגשתי אליו ושאלתי לו: "מה שלום רבינו", והשיב: "עוד לא אבדה תקוותי לשמים". פניו היו מסובים אל הקיר, ובהגיע לנשימות האחרונות פנה פניו אל העם ויצאה נשמתו ב"ה' אחד", במעמד גדולי הרבנים, הבד"צ [=הבית דין צדק] והמו"צ [=המורה צדק] ותלמידי הישיבה. תיכף הוכרז בכל חומר שכל מי שלא טבל לא יגע במטה. כרגע נתאספו סביב הבית אלפי אנשים, וכל התלמידים רצו למקוה, והובילוהו ממעון מנטאפירי לביתו. הבכיות קרעו כל לב. מיד נתאספו כל הרבנים לסדר את הלוייה למחרתו.

כל הלילה אמרו תהלים בדמעות ובכיות גדולות. בבוקר, בשעה עשר, הייתה הטהרה. לפני הטהרה, כאילו דחפוני מלמעלה להגיד מלים אחדות להודיע את מי מטהרים. הודעתי להם קצת מנוראותיו הטמירות, ושמיים היותו תשע שנה לא הסתכל בצורת אשה, והיה בבחינת יוסף צדיקא, עוררתי להתוודות, המחזה הייתה נוראה..."

במלואו "את ה' א-לוהיך תירא – לרבות תלמידי חכמים". וי דאזל גברא דמסתפינן מיניה!
ברכת מרום, עמ' קלג-קלה

על האדמו"ר מגור

זש"ה"י, זכר"ח אש"ח אר"כ"א

חוצש טוז ומזורך אזני יקירי, אהו"זי וחזי"זי. ה' יזרכך וישלך על זמתי ההצלחה כאוות נפשך ונפש אז"ר וכו'.

הנני מקווה שביאתו של האדמו"ר [מגור] שליט"א יביא רוב ברכה, ובייחוד עסקנותו המסורה להפרכת ארצנו הקדושה בבניינה ובמסחרה. מה שיש להתפעל ביותר מהאדמו"ר הוא מזריזותו, זריז כמותו עוד לא ראיתי. בכלל הוא שתקן, אבל מאזין ומקשיב. ומה שמוצא לפעול עוד טרם שאחרים מתיישבים כבר הוא אצלו אחרי הפעולה. ובהיות כן, התקווה כי גם בעד ארץ ישראל יעשה בזריזות והתקדחות וכו'. אני בטוח כי הפעולות החיוביות שיותחלו מכל הצדדים יביאו את ההבנה הדדית להשרות שלום ושלוה בכל הצדדים וכו'.

מכתבי מרום, מכתב יד

על הרב שלמה זלמן אויערבך

ז"ה, ירושלים, שש"ק פנחס, כל זמ"ז שג"ט ט"ז הארץ ופריה אל"און" [ש"ז] ז"ל"ק.

כבוד ידידי נועם, הרב הגאון המצויין בחריפותו ובקיאותו, אור הברקי משנתו קב ונקי, מלא ברכת א-לוהים במשנה ובגמרא בפלפול ובסברא, משיב מלחמה שעה, מוהר"ר שלמה זלמן אויערבאך שליט"א, כיבדני בספרו הבהיר וביקשני להגיד את כביר מפעלו מעשי ידיו להתפאר. הנה מעלת כבודו אינו צריך לדידי ולדכוותי, כל הרואה אומר ברקאי...

הכי קרא שמו [של ספרו] "מעדני ארץ", שכן ריח הנודף של נעימות תורת הארץ, מתלמידי חכמים שבארץ

שמפליא ביותר: אלו בעלי הנשמות הגדולות, ככל חרדתם על כל דבר קטן וגדול, כך רבה היא הוקרתם. מוקירים ומכבדים ומעריצים המה כל רעיון טוב וכל פעולה רצויה. נפלאה היא גם חיבתם לכל אחד ואחד אשר מגזע קודש מוצאו, מבני אברהם, יצחק ויעקב, כקטן, כגדול, כיחיד, כציבור; ככלל כפרט; כי כך היא הכרתם הברורה והעמוקה: כשם שבלי כלל אין פרט, כך אין הכלל שלם אם חסר בו איזה פרט, ומשום זה כל פרט באומה, כך אין הכלל שלם אם חסר בו איזה פרט, ומשום זה כל פרט באומה, כל יחיד בלי יוצא מן הכלל יש לו חשיבות מיוחדת, והאהבה לכלל ישראל צריכה להיות מכוונת גם לכל אישי האומה לפרטיהם. כמובן, שלאנשים צרי הראות וגמדי המחשבה – אין הדברים האלה מובנים כל צורכם, אבל אצל אלו מבני העלייה, בעלי הנשמות הגבוהות, החיים באופקים יותר רחבים והיודעים להתרומם מעל לקטנות החיים הרגילים – לדידהו, כל פירוד וכל הבדל יגוז ויעוף. הם, השטים וזורמים בלי הרף במרחב י-ה של אמת ענקית, מסתכלים מתוך אספקלריה מאירה על כללות האומה, והיו הכל לאחדים בעיניהם לקיים מה שנאמר: והאמת והשלום אהבו (זכריה ח, יט).

אמרות טהורות, שם, עמ' לח-מד

הספד על מרן הגאון רבי חיים עוזר גרודזנסקי

... ולכן כששמואל ורבי יוחנן הביעו את צערם על מות רב ורבי חנינא, קוננו ואמרו דאזל גברא דמסתפינא מיניה, כי מידת גדולתו וקדושתו נמדדת היא עפ"י היראה שיראים ממנו גם אלה שהיו שקולים כמותו.

כן גם אנחנו יכולים לצעוק ממעמקי לבבנו "וי דאזל גברא דמסתפינא מיניה". כל הדור חרד לשיח שפתותיו של הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל, והוא היה המכריע בכל השאלות העומדות על הפרק בחיי עם ישראל. כל בית ישראל פנו אליו וחיכו לשמוע את החלטתו. בו נתקיים

ישראל המנעימים זה לזה בהלכה, נודף בו.

ובאמת, כמה יקרו לנו ספרים כאלה, בייחוד בהלכות התלויות בארץ, שהשינון והחדירה בתוך תוכם על פי סגולת תורת ארץ ישראל – "וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה", לעמוד על שורשם, לדעת מה אסור ומה מותר, מה לרחק ומה לקרב, מה לכתחילה ומה בדיעבד, מה בשעת הדחק ומה שלא בשעת הדחק, אף גם הבירורים בהאופנים של ההפקעה לפי ההכרח של המצבים, הן הן עצמם גילויים מחשוף הקדושה מאדיר החפץ שבפנימיות של ישראל לקיים כל מצווה כמאמרה ועומק הצימאון ל"פקודי ה' ישרים", וקיומם בפועל ובמעשה, ולעומתם מתעוררים גם כוחות הקדושה הטמירים בארץ הקודש, בגבורות ישע ימינו, המכים גלים ולא ינוחו ולא ישקוטו עד לשים תהילה בארץ, לסלק את העיכובים והדוחקים ולהחזיר לה את יפעת קודשה. באור חדש על ציון יאיר כעצם השמים לטוהר, להיות כל יושביה כולם גיבורי כוח עושי דברו. וגם אלו התלמידי חכמים העוסקים בעמלה של תורה בטהרה, באהבת השי"ת ואהבת ישראל עם קודשו,

ואהבת ארץ חמדתו וחמדת כל הלבבות, הם הזוכים לכוון באור תורתם מה שבפי הגבורה, והם גם העושי דברו – המביאים את דברו לידי מעשה.

י'צ'ו ס'ו, מוקיר סרך אורט, אוקהזו א'נ'ח המחכה
א'ישושה קרוזקה,
י'סק'ז משה חרל"פ

***

נב. הרי"מ לא הסתפק "בהסכמה". באיגרת קודש לבנו הבכור הגאון רבי יחיאל מיכל מערב ראש השנה תש"ה הוא כותב:

בהזדמן שתזדמן לראות את ה' רוחמקין תביע לו דרך משיח לפי תומו על דבר גדלותו של בעל נכדתו ה"ה הרב הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך, בנו של הרה"ג ר' חיים ליב שליט"א, הוא הדפיס עכשיו ספר גדול בשם "מעדני ארץ" אשר קנה לו שם גדול בספרו זה, ושראוי לו להחזיק בו, שהרי בהחזקתו מחזק להביא גדול אמיתי בישראל, כל זה ויותר מזה תדבר איתו אחת ושתיים ושלוש, והכול בדרך מסלפ"ת [=משיח לפי תומו], ובזכות זה ה' יושיעך.

ברכת מרום, עמ' עד-עה

ישיבת בית אל

מתנ"ס בית אל

המועצה המקומית בית אל

משרד החינוך
האגף לתרבות תורנית
מחוז ירושלים

כנס לזכרו של הצדיק הרה"ג יעקב משה חרל"פ זצ"ל איש ירושלים של מעלה במלאת 55 שנה לפטירתו

מטרת הכנס: לפתוח פעילות שנתית בה תועלה על נס דמותו המפוארת של הרב, תורתו והליכותיו, בבחינת "והיו עיניך רואות את מוריך".

הכנס יתקיים בעז"ה בישיבת בית אל ביום ג', ז' בכסליו התשס"ז (28.11.06), יום פטירתו. התחלת הכנס בשעה 17:00.

ישאו דברים (לפי סדר א' ב'):

- הרב יעקב אריאל – הרב הראשי לרמת גן
- הרב חיים דרוקמן – ראש ישיבת אור עציון
- ד"ר יעקב הדני – ראש מכללת ליפשיץ
- הרב שאר ישוב כהן – הרב הראשי לחיפה
- הרב זלמן מלמד – ראש ישיבת בית אל ורב היישוב
- הרב יוחנן פריד – מנהל האגף לתרבות תורנית במשרד החינוך
- הרב אברהם צוקרמן – ראש ישיבות בני עקיבא

לפרטים נוספים: יפה אהרן – טל' 02-5601365; מזכירות מתנ"ס בית אל, בניהולו של מר אלי קצב, המפעיל את תוכנית שנת הזיכרון לרב חרל"פ – טל' 02-9978765/4